

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

FARKLI ALANLARDA ÇALIŞAN PDR MESLEK
ELEMANLARININ PDR LİSANS PROGRAMINDAKİ STAJ
SÜREÇLERİNİN VE UYGULAMA DERSLERİNİN
ETKİLİLİĞİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK HARUN KUŞOĞLU

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

FARKLI ALANLARDA ÇALIŞAN PDR MESLEK
ELEMANLARININ PDR LİSANS PROGRAMINDAKİ STAJ
SÜREÇLERİNİN VE UYGULAMA DERSLERİNİN
ETKİLİLİĞİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK HARUN KUŞOĞLU

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NİHAT UYANGÖR

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda 202112519004 numaralı Burak Harun KUŞOĞLU'nun hazırladığı "Farklı Alanlarda Çalışan PDR Meslek Elemanlarının PDR Lisans Programındaki Staj Süreçlerinin ve Uygulama Derslerinin Etkililiğine Yönelik Görüşleri" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12/06/2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN

İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr. Nihat UYANGÖR

İmza

Üye Doç. Dr. Şule Betül TOSUNTAŞ

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum bilgileri ve verileri bilimsel etiğe uygun şekilde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım çalışmaların tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Verilerin ve ortaya çıkan sonuçların yansız şekilde aktarıldığını,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu ve olası bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

12.06.2024

İmza

Burak Harun KUŞOĞLU

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın vuku bulmasında çok sayıda kişinin desteği bulunmaktadır. Yüksek lisans eğitimim boyunca ve çalışmalarımın her aşamasında değerli zamanını bana ayıran, engin bilgi ve tecrübesiyle yoluma ışık tutan, durduğumda yürüten yolum tıkanınca benimle yolumu açan kendisiyle çalışmış olmaktan onur ve gurur duyduğum saygıdeğer hocam, tez danışmanım, Doç. Dr. Nihat UYANGÖR'e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca emeği geçen hocalarım Prof. Dr. Erdoğan TEZCİ, Prof. Dr. Oğuz Kemal ER ve Prof. Hasan Hüseyin ŞAHAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Verilerin toplanması aşamasında görüşmeye katılmayı kabul etmelerinden ve yapılan görüşmelere samimi katkılarından dolayı farklı alanlarda hizmet veren meslektaşlarıma gönülden teşekkür ederim.

İnişli çıkışlı ilerlediğim tez döneminde en çok ihtiyaç duyduğum zaman ve konfor alanına saygı gösterip imkan sağlayan iş verenim Tuba Kalan'a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca varlıklarıyla bana güç veren, bugünlere gelmemi sağlayan, kıymetli anneme, kıymetli babama ve kardeşime sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, bana her zaman desteklerini hissettiren, üzüntü ile sevinçlerime ortak olan ve her zaman başarılı olacağıma yürekten inanan arkadaşlarım Şeyma, Ayşe, Melik ve Hilal'e yürekten teşekkür ederim.

BALIKESİR, 2024

BURAK HARUN KUŞOĞLU

ÖZET

FARKLI ALANLARDA ÇALIŞAN PDR MESLEK ELEMANLARININ PDR LİSANS PROGRAMINDAKİ STAJ SÜREÇLERİNİN VE UYGULAMA DERSLERİNİN ETKİLİLİĞİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

KUŞOĞLU, Harun Burak

Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nihat UYANGÖR

2024, 126 sayfa

Psikolojik danışma dünyada birçok ülkede nitelikli mesleklerden biri olarak kabul edilmiştir. Mesleğin hizmet ettiği alanların çok geniş olması ve birçok kritik işleve sahip olması sebebiyle mesleğin gelişimi hep merak konusu olmuştur. Mesleğin toplumdaki kritik işlevi düşünülünce, üniversitelerde okutulan psikolojik danışmanlık ve rehberlik programı mesleğin kazandırılması ve nitelikli iş gücünü sağlamak için büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple, psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı mezunu olup farklı alanlarda çalışan psikolojik danışmanların, mezun oldukları programlarındaki staj süreçlerinin ve uygulama derslerinin etkililiğine yönelik görüşlerinin araştırılması bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden bütüncül tek durum deseninde gerçekleştirilmiştir. Çalışma verilerini toplamak için araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılmış ve görüşme tekniğiyle veriler toplanmıştır. Araştırmada, çalışma grubunun önceden belirlenen şartlara göre seçilmiş olması sebebiyle amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini PDR lisans eğitimini farklı üniversitelerde tamamlamış ve yetki verilen farklı alanlarda çalışan 10 meslek elemanı oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerinden ve staj süreçlerinden okullarda çalışmaya yönelik belli düzeyde kazanım sağladığı; fakat çalışma yetkisi verilen diğer çalışma alanları için uygulama derslerinin ve staj süreçlerinin genel itibarıyla etkili olamadığı yönünde görüşlere sahip olduğu saptanmıştır. Etkili bir program için katılımcı önerilerinin en çok programın farklı çalışma alanlarını kapsayan uygulamalara, yöntemlere ve okul

dışındaki alanlarda stajlara sahip bütüncül bir program olması yönünde toplandığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Uygulama Dersi, Staj, Yükseköğretim, Etkililik

ABSTRACT

OPINIONS OF PSYCHOLOGICAL COUNSELLER PROFESSIONAL STAFF WORKING IN DIFFERENT FIELDS ON THE EFFECTIVENESS OF INTERNSHIP PROCESSES AND APPLICATION COURSES IN THE PSYCHOLOGICAL COUNSELLING AND GUIDANCE UNDERGRADUATE PROGRAM

KUŞOĞLU, Harun Burak

Master Thesis, Department of Educational Sciences

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nihat UYANGÖR

2024, 126 pages

Psychological counseling has been recognized as one of the qualified professions in many countries around the world. The development of the profession has always been a matter of curiosity due to the wide range of areas served by the profession and the fact that it has many critical functions in society. Considering the critical function of the profession in society, the psychological counseling and guidance program taught at universities is of great importance for gaining a profession and providing a qualified workforce. For this reason, the main purpose of this study is to investigate the opinions of psychological counselors who are graduates of the psychological counseling and guidance undergraduate program and work in different fields regarding the effectiveness of internship processes and practical courses in their graduate programs.

The study was carried out in a holistic single case design from qualitative research methods. The interview form created by the researcher was used to collect the study data and the data were collected using the interview technique. In the research, criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used because the study group was selected according to the predetermined conditions. The sample of the research consists of 10 professional employees who have completed their bachelor's degree in psychological counseling and guidance at different universities and work in different areas authorized.

According to the research results, it has been found that professional staff have achieved a certain level of achievement from the application courses and internship processes in the undergraduate program for working in schools; but they have opinions that the application courses and internship processes for other areas of study authorized to work are generally not effective. It has been determined that the participant suggestions for an effective program are mostly collected in the direction of making the program a holistic program with practices, methods covering different fields of study and internships in areas other than school.

Keywords: Psychological Counseling and Guidance, Practical Course, Internship, Higher Education, Effectiveness

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
1.6. Tanımlar	7
2. İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1. Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1. Eğitim	8
2.1.2. Eğitim Programı.....	9
2.1.2.1. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Lisans Programı	11
2.1.2.1.1. Programda Teori, Uygulama, Staj.....	11
2.1.2.1.1.1. Teorik Dersler	11
2.1.2.1.1.2. Uygulama Dersleri	12
2.1.2.1.1.3. Staj Süreçleri	13
2.1.3. Meslek Olarak Psikolojik Danışmanlık.....	13
2.1.3.1. Mesleki Çalışma Alanları.....	14

2.1.3.2. Mesleki İhtiyaçlar	15
2.1.4. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti	16
2.1.5. Psikolojik Danışmanlık Kuramları ve Modeller	17
2.1.5.1. Danışmanlık Kuramları (Yaklaşımları)	18
2.1.4.2. Danışmanlık Modelleri	24
2.2. İlgili Araştırmalar	30
3. YÖNTEM	33
3.1. Araştırmanın Modeli.....	33
3.2. Evren ve Örneklem.....	35
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	37
3.4. Verilerin Toplanma Süreci.....	39
3.5. Verilerin Analizi.....	40
4. BULGULAR VE YORUMLAR	50
4.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri	50
4.1.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları	54
4.2. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri	55
4.2.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları	62
4.3. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri	62
4.3.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları.....	66
4.4. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri	66
4.4.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları	72

4.5. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinde Kullanılan Yöntemlerin/Tekniklerin Etkililiğine Yönelik Görüşleri	73
4.6. PDR Meslek Elemanlarının Çalıştıkları Alanlarda Uygulanması Beklenen Danışmanlık Ekollerinin Programdaki Kazanımlarına Yönelik Görüşleri.....	76
4.6.1. PDR Meslek Elemanlarının Çalıştıkları Alanlarda Uygulanması Beklenen Danışmanlık Ekollerinin Programdaki Kazanımlarına Yönelik Görüş Benzerlik ve Farklılıkları	80
4.7. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinden ve Staj Dönemlerinden Karşılayamadıkları Mesleki İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Deneyimleri	80
4.7.1. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinden ve Staj Dönemlerinden Karşılayamadıkları Mesleki İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Deneyim Benzerlikleri ve Farklılıkları	85
4.8. PDR Meslek Elemanlarının Etkili Bir Lisans Programına Yönelik Görüşleri ve Etkililik İçin Programdaki Değişiklik Önerileri	86
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	94
5.1. Sonuçlar	94
5.2. Öneriler	102
5.2.1. Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler	102
5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	104
KAYNAKÇA.....	106
EKLER.....	120
EK-1. Uzman Görüşme Formu	120
EK-2. Etik Kurul Belgeleri	124

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Mindfulness Tanımları Tablosu	27
Tablo 2. Araştırmada Çalışma Grubunu Oluşturan Meslek Elemanlarının Özellikleri	36
Tablo 3. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri.....	51
Tablo 4. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri.....	55
Tablo 5. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri.....	63
Tablo 6. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri.....	67
Tablo 7. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinde Kullanılan Yöntemlerin/Tekniklerin Etkililiğine Yönelik Görüşleri.....	73
Tablo 8. PDR Meslek Elemanlarının Çalıştıkları Alanlarda Uygulanması Beklenen Danışmanlık Ekollerinin Programdaki Kazanımlarına Yönelik Görüşleri	77
Tablo 9. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinden ve Staj Dönemlerinden Karşılayamadıkları Mesleki İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Deneyimleri.....	81
Tablo 10. PDR Meslek Elemanlarının Etkili Bir Lisans Programına Yönelik Görüşleri ve Etkililik İçin Programdaki Değişiklik Önerileri	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Sekil 1.</u> Tarihsel ve Modern Kuramlar Zaman Çizelgesi	18
<u>Sekil 2.</u> BDT Modeli Temel Varsayımı.....	26

KISALTMALAR LİSTESİ

BDT:	Bilişsel Davranışçı Terapi
ÇEV:	Çevirmen
ED:	Editör
EMDR:	Eye Movement Desensitization and Reprocessing
ISCO:	International Standard Classification System
KSCOT:	Kısa Süreli Çözüm Odaklı Terapi
ÖSYM:	Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi
PDR/RPD:	Psikolojik Danışma ve Rehberlik/Rehberlik ve Psikolojik Danışma
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
SUD:	Subjective Units of Disturbance
TDK:	Türk Dil Kurumu
VB:	Ve Benzeri
VOC:	Validity of Cognition
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurulu

1. GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problem durumu, ana problem cümlesi, alt problemleri, araştırmanın amacı ve önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve araştırmada sık kullanılan kavramlar yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Problemi

İnsanın ve insanlığın ilerlemesi, değişmesi ve dönüşmesindeki en büyük paylardan biri eğitimin varlığıdır. Eğitim, geçmişten günümüze toplumların en iyi hallerini yaşamasını sağlayan faktörlerden birisi olmuştur. Eğitimsizlikse, yine toplumların çöküşü ve yok olmasıyla sonuçlanmıştır. Zaman içerisinde teknolojinin gelişmesi, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, siyasi ve ekonomik politikaların değişimi ve dönüşümü gibi faktörler eğitimi, eğitim sistemini ve eğitim programlarını doğrudan etkilemiştir. Söz konusu olan toplumların çağa adapte olabilmesi ve ayakta kalabilmesi için değişen dünyayla birlikte var olan eğitimi, eğitim sistemini ve eğitim programlarını çağın gerekliliklerine ve toplumun değişen ihtiyaçlarına göre revize etmesi gerekmektedir (Kılınç, 2015).

İnsanlığın ilk zamanlarında toplumun yararına birçok aktarımın sağlanması, birçok becerinin kazanılması haricinde çeşitli alanlarda uzmanlaşmak için de verilen eğitim, günümüzde toplumda yer edinmiş meslek grupları için üniversitelerde verilmeye devam etmektedir. Çünkü modernleşme süreciyle, ilkel topluluklardaki kabile, aile kültürüyle belirlenen işler yerini mesleklere ve kariyer yolculuğuna bırakmıştır. Bu yolculuğun ana taşları eğitim-öğretim kurumlarında, üniversite bünyesindeki temel düzey eğitimle oluşturulmaktadır. Eğitim öğretim kurumlarında meslek hayatına hazırlayan ve kariyer yolculuğunu sağlayan bu temel düzey eğitimi etkileyen önemli faktörler bulunmaktadır. Temel kuramsal çerçeve, stajlar, uygulama dersleri, yurtiçi yurtdışı projeler, kişileri ve kariyer yolculuklarını beslemekte ve

toplumsal gelişime, mesleklerin gelişmesine, toplumdaki değişim ve dönüşüme katkı sağlamaktadır (Gümüş, 2021).

Meslekler, bireyin toplumsal duruşunu belirlenmesi, gelir sağlama, toplumdaki kesimler arasında ilişkileri kurması, sosyo-kültürel sistemin işleyişine kadar olan katkılarıyla toplumsal yaşamın merkezinde yer alan çok boyutlu bir olgudur. Her meslek toplum içinde belirli boşlukları doldurmakta ve toplumun ihtiyaçlarını gidermektedir (İlhan, 2004). Modernleşmeyle birlikte toplumsal değişiklikler, değişen ihtiyaçlar mesleki yapıda köklü değişime sebebiyet vermiş artan meslek sayısıyla meslek grupları ortaya çıkmıştır. Söz konusu modernleşmeyle (endüstriyelleşme) birlikte toplumun ihtiyaçlarını gideren meslekler, yapılan iş ve görevler dikkate alınarak sınıflandırılmaya başlanmıştır. Bu sınıflandırmalardan biri Uluslar Arası Meslek Sınıflandırması; International Standard Classification System (ISCO) olarak bilinir. ISCO-8'e göre meslekler belirli kriterler, beceri seviyesi ve önem ölçüsünde silahlı kuvvetler, başkanlar ve yöneticiler, sağlık, hukuk, eğitim alanında çalışan profesyoneller, büro elemanları, nitelikli tarım orman ve su ürünleri çalışanları gibi 10 ana grupta toplanmıştır (Erdoğan, 2022). Birçok meslek grubundan ayrılarak; psikolojik danışmanlık sağlık, eğitim alanında çalışan profesyonel meslek grubu içinde yer almaktadır. Ayrıca, psikolojik danışmanlık yine ISCO-8 değerlendirmesine göre 4 kademeli beceri seviyesi üzerinden beceri seviyesi en yüksek kademede yer alan ve 5a koduyla (eğitim seviyeleri) yükseköğretimin ilk aşamasını (lisans veya yüksek lisans) tamamlaması gereken bir meslektir. Roe ve Klos (1972) ise meslekleri sınıflarken yapılan işlerin alanına göre; hizmet alanı, iş ilişkileri alanı, örgütsel alan, teknoloji alanı, açık hava alanı, bilim alanı, genel kültür alanı, sanat ve eğlence alanı olarak meslekleri sınıflamıştır. Psikolojik danışmanlık mesleği insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve rahatlarını sağlamakla ilgili alanda, hizmet alanında kendini var etmektedir. Hizmet alanındaki sınıflamaya göre terapistler, sosyal çalışmacılar, koruyucu ve geliştirici hizmetlerde çalışanlar da bu grubun içindedir (Kuzgun, 2014).

Yukarıda görüldüğü üzere psikolojik danışmanlık mesleği, hizmet alanına bağlı kalarak toplum içinde profesyonel kimliğe sahip şekilde farklı bünyelerde kendini var etmektedir. Mesleğin hizmet verdiği kurumlara bakıldığında, uzmanlar öncelikli olarak MEB, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, üniversiteler, okullar, özel kurslar, şirketler (insan kaynakları), Türkiye İş Kurumu gibi kurumlarda çalışmaktadır

(Owen, Damirchi ve Molaei, 2013). Profesyonel meslek grubu içerisinde olan psikolojik danışmanlar farklı kurumlarda çoklu odağa sahip olmakla birlikte oldukça farklı iş tanımlarını yerine getirmektedir:

Okul ve kurs merkezi ayağında, rehberlik birimi bünyesinde, öğrenciyi tanıma, yönlendirme, alan seçimi, ilgi yetenek keşfi, gelişim programı oluşturma, uygulama ve takibi, konsültasyon, önleyici ve bilgiyi yayıcı çalışmalar, krize müdahale, seminerler, veli görüşmeleri, oryantasyon çalışmaları, test uygulamaları ve arşivleme işlerini yapmaktadır (Yalçın, 2006; Terzi vd., 2009).

Şirket ayağında, insan kaynakları bünyesinde, mülakat, işe alma ve yerleştirme, performans değerlendirme, kariyer planlama, ücretlendirme, personel eğitimi, özlük işleri, personel ilişkilerini iyileştirme ve arşivleme işlerini yapmaktadır (Demirkaya, 2006; Öztemel, 2020).

Üniversite ayağında, kariyer merkezi veya PDR merkezi bünyesinde, bireyle ve grupla psikolojik danışma, krize müdahale, önleyici ve gelişimsel çalışmalar, kaynaklara yönlendirme, staj ve eğitim imkanı sunma, araştırma, program değerlendirme ve arşivleme işlerini yapmaktadır (Erkan vd., 2011).

Özel danışmanlık merkezi ayağında, merkez bünyesinde zihinsel ve duygusal sağlık için bireyle, grupla veya aileyle psikolojik danışma, psiko-eğitim, psikolojik testler uygulama, danışmanlık yaklaşım ve tekniklerini kullanarak problem çözüme, kaynaklara yönlendirme, araştırma ve arşivleme işlerini yapmaktadır (Torun, 2011).

Ayrıca, bahsedilen diğer kurum ve kuruluşlarda, bakanlıklarda da farklı iş tanımlarıyla psikolojik danışmanlık mesleği toplumda çeşitli ihtiyaçları karşılamaktadır. Açıkça görülmektedir ki psikolojik danışmanlık mesleği toplumda birçok alanda birçok işi yerine getirmekte ve toplumun ilgili alanlardaki ihtiyaçları karşılamaktadır. Meslek elemanlarının mesleği etkili şekilde icra edebilmesi için üniversitelerde verilen meslek eğitiminin (lisans programı) ilgili çalışma alanları için bilgi, beceri, deneyim anlamında etkili olmalıdır. Yalçın'a göre (2006) ülkemizdeki psikolojik danışmanlık mesleğinin toplumun tamamında kendini var edebilmesi ve hizmetlerin belli kalitede verilebilmesi için psikolojik danışmanlık mesleğinin eğitim standartlarının geliştirilmesi ve ortak bir paydada buluşulması gerekmektedir. Bu bağlamda psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programları incelendiğinde (YÖK, İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi vb.)

görülmektedir ki programdaki uygulama derslerinin ve staj süreçlerinin neredeyse tamamı eğitim sektöründe çalışacak uzmanlara yöneliktir; ancak çalışma yetkisi verilen diğer mesleki alanlar için uygulama derslerinin yetersiz ve mevcut stajların neredeyse tamamının okul bünyesinde olduğu görülmektedir.

PDR lisans eğitimi bağlamında, PDR lisans mezunu ve farklı alanlarda çalışan psikolojik danışmanların eğitim ve meslek hayatlarındaki deneyimlerine yönelik yapılan bu çalışmanın, konu hakkında derinlemesine bilgi elde edilmesi sağlanarak programdaki uygulama derslerinin ve stajların mesleğin farklı alanlardaki ihtiyaçlarına yönelik gözden geçirilmesine ve etkili şekilde uygulanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Problem durumuna bağlı kalarak, araştırmanın amacı ve alt problemleri sonraki başlıkta verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı mezunu olup farklı alanlarda çalışan psikolojik danışmanların, mezun oldukları programlarındaki staj süreçlerinin ve uygulama derslerinin etkililiğine yönelik görüşlerinin araştırılması çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki soruya yanıt aranmıştır:

Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının, yükseköğretim basamağında PDR programındaki staj süreçlerinin ve uygulama derslerinin etkililiğine yönelik görüşleri nelerdir?

Araştırmada ayrıca aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının lisans programındaki uygulama derslerinin çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu hakkındaki görüşleri nelerdir ve görüşler arasında farklılıklar/benzerlikler nelerdir?
2. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının lisans programındaki uygulama derslerinin olumlu ve olumsuz yanlarına ilişkin görüşleri nelerdir ve görüşler arasında farklılıklar/benzerlikler nelerdir?

3. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının lisans programındaki staj dönemlerinin çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu hakkındaki görüşleri nelerdir ve görüşler arasında farklılıklar/benzerlikler nelerdir?
4. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının programda bulunan staj dönemlerinin olumlu ve olumsuz yanlarına ilişkin görüşleri nelerdir ve görüşler arasında farklılıklar/benzerlikler nelerdir?
5. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının uygulama derslerinde kullanılan yöntemlerin/tekniklerin etkililiği açısından görüşleri nelerdir?
6. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının çalıştıkları alanlarda uygulanması beklenen danışmanlık ekollerinin programdaki kazanımlarına yönelik görüşleri nelerdir ve görüşler arasında farklılıklar/benzerlikler nelerdir?
7. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanları lisans dönemindeki uygulama derslerinden ve staj dönemlerinden karşılayamadıkları mesleki ihtiyaçları (bilgi, beceri, deneyim) hangi kaynaklardan ne şekilde gidermektedir ve deneyimler arasında farklılıklar/benzerlikler nelerdir?
8. Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının etkili bir lisans programına yönelik görüşleri ve etkililik için programdaki değişiklik önerileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

21.yy içinde mesleki sınıflandırmalara bakılınca beceri seviyesi düşükten yükseğe yüzlerce meslek tanımından bahsetmek mümkündür. Aynı sınıflandırmaya bakıldığında açıkça görülmektedir ki psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanı çeşitli mesleki rollerle, farklı alanlarda toplumsal ihtiyaçları gideren önemli bir meslek dalıdır. Mesleğin standartlarına bakıldığında beceri seviyesinin en yüksek kademe olması (ISCO-8) ve toplumun değişen ihtiyaçlarına adaptasyonun sağlanması sebebiyle mesleğin hizmet kalitesinin artması ve gelişim göstermesi için üniversiteler, YÖK, bakanlıklar (MEB), Türk PDR Derneği, vb. birçok çatı altında çalışmalar yapılmıştır. Gelişim için sürdürülen çalışmalar tüm alanlarda devam ettiği gibi yükseköğretim basamağında da halen devam etmektedir. Çünkü mesleki gelişimi sağlamanın en kritik yollarından biri profesyonel iş hayatında çalışma yetkisi veren üniversite programından yetkin meslek elemanlarının yetişmesini sağlamaktır. Bu

sebeple yapılan çalışmalar yörüngesinde geçmişten günümüze PDR lisans programının kapsamı, programın niteliği yüksek öğretim basamağındaki birçok araştırmaya konu olmuştur (Doğan, 2000; Ültanır, 2005; Öcal, 2010; Tuzgöl ve Keklik, 2012; Halmatov, 2014; Seçer vd., 2014; Töre ve Yayla, 2022).

Programın niteliği özelinde uygulama derslerine veya stajlara yönelik birçok çalışmayı görmek mümkündür (Atıcı vd., 2011; Yüksel Şahin, 2012; Aladağ, 2014; Özyürek, 2015). Çünkü PDR alanı için yetkin meslek elemanlarının yetişmesini destekleyecek en kritik ölçütler lisans programındaki uygulama dersleri ve staj uygulamalarıdır. Bu sebeple bu çalışma lisans PDR programındaki uygulama dersleri ve staj uygulamalarının etkililiğine yönelik görüşleri incelemektedir.

Alanyazın incelendiğinde farklı alanlarda çalışan PDR meslek elemanlarıyla lisans programının uygulama dersleri ve staj uygulamalarının etkililiğine yönelik kapsamlı bir nitel çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu çalışmanın alanyazına yön göstereceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanının gelişmesine ve üniversite programından yetkin meslek elemanlarının yetişmesine ışık tutmak amacıyla bu çalışmada lisans programının farklı alanlara yönelik etkililiği, olumlu ve olumsuz tarafları incelenmiş ve öneriler sunulmuştur. Bu çalışmanın ve geliştirilen önerilerin ilerleyen dönemlerde PDR lisans programında yapılacak olası bir düzenlemeye, düzenlemenin programın farklı alanlarda ve mesleki rollerde etkili olacak şekilde yapılmasına yön göstereceği beklenmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma;

1. PDR uzmanlarının (katılımcıların) görüşme sorularına verdiği yanıtların gerçeği yansıttığı ve uzmanların sorulara samimi cevaplar verdiği,
2. PDR uzmanlarının görüşme sorularına cevap verirken lisans döneminde ve sahada yaşadıkları deneyimleri doğru hatırlayıp olduğu gibi aktardığı varsayımlarıyla yürütülmüştür.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Yükseköğretim Kurulu'nun 2007 ve 2018 yıllarında revize edilmiş psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programına bağlı uygulama dersleri (AE) ve staj uygulamaları eğitim süreciyle,
2. Konu alanı açısından lisans dönemi PDR uygulama dersleri ve staj süreçleriyle,
3. Veri toplama süreci açısından görüşme formuyla,
4. Veri kaynağı olan çalışma grubu açısından 8 çalışma alanıyla ve 10 kişiyle,
5. Araştırmanın bulguları açısından; lisans dönemiyle ilgili geçmiş yaşantıları hatırlamaya (retrospektife) dönük olması, araştırma kapsamında katılımcıların sorulan sorulara hatırladıkları ölçüde yanıt vermesi ve geçmiş yaşantılara dayalı verilerin her zaman için tutarlı olamayışıyla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Eğitim Programı: Eğitim programı okuldaki eğitim girdi ve çıktılarını düzenlemek ve sürdürmek için eğitim sürecinde izlenen yol, rehber olarak tanımlanır (Ellis, 2015).

Meslek: Meslek, genellikle uzun süreli eğitim gerektiren kendi yasaları olan ve normlara sahip, kişilerin geçimini sağlayan özel uğraş olarak tanımlanır (Ulusoy ve Görgülü, 1995).

Staj: MEB'e göre (2018) staj, bir yararlanıcının bir işletmeye veya organizasyona dahil olarak, öğrencisi olduğu mesleki eğitim alanında mesleki eğitim alma ve/veya çalışma deneyimi kazanma süreci olarak tanımlanır.

Süpervizyon: Süpervizyon, psikolojik danışmanın bireysel ve grupla psikolojik danışma alanındaki uygulamalarına ilişkin, psikolojik danışmanın kendisinden daha tecrübeli, alanda yetişmiş bir diğer uzmandan destek almasıdır (Yılmaz ve Voltan Acar, 2015).

Etkililik: Kaynakları en iyi şekilde değerlendirerek en iyi sonucun alınmasıdır. Gerçekleşen çıktı/Planlanan çıktı olarak tanımlanır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde, eğitim, eğitim programı, psikolojik danışmanlık ve rehberlik programı, lisans programı uygulama dersleri ve staj dönemi, psikolojik danışma hizmeti, psikolojik danışmanlık mesleği ve mesleğe yönelik kuramsal temeller araştırmacı tarafından oluşturulan çerçeveye bağlı şekilde başlıklar halinde sunulmuştur. Alt başlıklar, konuyla ilişkili alan yazının taranmasıyla elde edilen ve araştırmanın amacıyla benzerlik gösteren yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalarla açıklanmıştır.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Kuramsal çerçeve bölümünde, araştırmanın problem ve alt problemlerine yönelik literatür taramasıyla eğitim, eğitim programı, yükseköğretim PDR lisans programı uygulama dersleri ve staj dönemi, psikolojik danışmanlık hizmet ve meslek alanına yönelik kavramlar yer almaktadır.

2.1.1. Eğitim

Eğitim, doğumdan ölüme kadar olan uzun bir süreçtir. Çünkü insanlar sosyal varlıklardır ve eğitim bu sosyalliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu sebeptendir ki eğitim birçok alanda yıllardır üzerine çalışmalar yapılan bir konudur. Eğitim kavramıyla ilgili alan yazında birçok tanım ve açıklama bulunmaktadır.

Yaman'a göre (2018) eğitim, bilgileri öğrenme ve öğrenilen bilgileri davranışa dönüştürme olarak açıklanmıştır. Yine dar ve yaygın anlamda eğitim, bireyde kendi yaşantısı yoluyla ve istenen biçimde davranış değişikliği oluşturma süreci olarak açıklanır (Demirel, 2017).

Eğitim, Türkçe sözlükte kişiye akla uygun şekilde ahlaki ve bedensel açıdan etki ederek, kişiye bilgi ve görgü aşılayarak bazı amaçlara yönelik onun belirli

açılardan gelişmesini sağlamak, onu terbiye etmek anlamına gelmektedir (http-1). Yani bireyleri belli amaçlara göre yetiştirme süreci eğitimin kendisidir. Burada amaç ve süreçten kasıt eğitimle insanın ve kişiliğinin farklılaşmasıdır. Kişiliğin farklılaşması bireyin edindiği bilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla gerçekleşir (Özkan, 2006). Kırkıç'ta (2018, s.2) eğitimi, dış sistemlerden gelen etkilerle bireyin, değişmesi ve değiştirilmesi olarak tanımlamıştır.

Kant'a göre, eğitime ihtiyaç duyan tek varlık insandır. Tanrı insanı belirli yeteneklerle donatmış olmakla birlikte insana bu yetenekleri keşfetmesi için uzun bir hayat vermiştir. Eğitim, bu yetenekleri ortaya çıkarmanın ve başıboş bir özgürlükten kurtulmanın bir yoludur. Ayrıca eğitim, insanın özüne ve ihtiyaç duyduğu akla ulaşmasını sağlayan terbiyeyi ve öğretimi içermektedir. Kant'a göre eğitim bir anlamda da disiplin demektir. Bu disiplin, insanın ve toplumun kendini keşfini ve inşasını oluşturur (Kant, 2020).

Eğitim sürecinde rol oynayan ve eğitim kavramını oluşturan birçok etmen vardır. Bu etmenler eğitim veren birimler, eğitim politikaları, eğitimde görevli kişiler, eğitim programı, eğitim içeriği ve bu etmenlerin etkililiğidir (Yaman, 2018). Ayrıca, eğitim süreci öğeleriyle birlikte bazı temel işlevlere sahiptir. Genel olarak eğitimin işlevleri bireysel, toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevler olarak açıklanıyor olsa da iyi ve donanımlı birer meslek elemanı yetiştirmekte eğitimin işlevlerinden birisi olarak kabul görmektedir (Ünsal ve Gökdaş, 2020).

Özetle iyi bir eğitim almanın yolu, eğitim öğelerinin ve sürecin nitelikli olmasından geçerken; donanımlı bir meslek elemanının yetişmesi iyi bir eğitim almakla mümkündür. Anlaşılmaktadır ki eğitim ve öğretim etkinlikleri, bireylerin bir meslek seçmesi ve mesleklerin öğrenilmesiyle sonuçlanmalıdır (Eryetiş, 2016).

2.1.2. Eğitim Programı

Toplumlar hızlı değişen çağa ayak uydurmanın ve ayakta kalmanın yolunun eğitimden geçtiği konusunda hem fikirdir. Kalkınma ve gelişme için ülkedeki eğitim sistemi, eğitim ve eğitim programları ülkenin kültürüne, değerlerine, çağın ihtiyaçları doğrultusunda ülkenin ihtiyaçlarına göre hazırlanmalıdır. Eğitim sisteminin ve eğitim programının ülkenin dinamiklerine uygun bir hale getirilmesi için temelinde sistemli fikirlerin olması gerekmektedir. Hem kuramsal bilgiye hem de uygulama bilgisine

bağlı olarak kendini var eden sistematik fikirler, güvenilir bir eğitim programı oluşturmanın kapısını aralamaktadır. Güvenilir bir program temelleri sağlam atılan bir eğitim demektir.

Oxford Sözlüğü'ne göre program temel anlamda bir eğitim kursuna dahil edilen veya bir okulda, kolejde öğretilen konular bütünü olarak tanımlanmaktadır (http-2). Eğitim programı, eğitim kurumlarının bağlı olduğu birimler ve eğitim kurumlarında profesyonel olarak çalışan kişiler tarafından planlanan her şeydir. Derslerin ve konuların listesi, içerik, yöntem, teknik, materyaller, sıralama, hedefler, hedef davranışlar tamamı eğitim programını oluşturmaktadır (Demirel, 2021). Benzer olarak Babadoğan'a göre (1992) ise eğitim programı, amaçları, toplumsal, teknolojik, ekonomik değişimleri içeren ortak kültürü, gelişim, öğrenme, öğretim, psikolojik unsurları içermesi gereken bir olgu olarak tanımlanmalıdır. Bir başka deyişle, eğitim kurumlarında eğitim alan bireylerin özel ve genel anlamda hangi özellikleri kazanması ve hangi niteliklere sahip olması gerektiğini gösteren, öğretim sürecinin düzenlenmesini ve değerlendirmesini sağlayan; alanında uzman kişiler tarafından hazırlanan temel rehber eğitim programı olarak tanımlanır (Fer, 2019, s.1).

Eğitim kurumlarında uygulanan programlar, toplumun kültürel birikimini sonraki kuşaklara aktarmayı amaçlarken; bireylerin hem yerel hem de küresel bağlamda olaylara, bilim ve teknolojiye, sporda, ekonomide, edebiyatta, sanatta vb. alanlardaki değişime ve ilerlemeye kolayca uyum sağlamalarına, değer taşıyan evrensel anlayışları benimsemeleri için aracı olmaya çalışır (Özdemir, 2011). Ayrıca eğitim programları, ülkelerin kalkınması için mesleklerin profesyonel şekilde kendini var etmesine katkı sağlar. Ülkemizde eğitim programları ortaöğretim kademesiyle birlikte meslek kazandırmaya yönelik düzenlemekte ve yükseköğretim kademesiyle meslek kazandırmaktadır (Muğan Ertuğral, 2018).

Bütün bu bilgiler gösteriyor ki toplumların kalkınması, bireylerin kendini gerçekleştirme, meslek elemanlarının yetişmesi ve sahadaki meslek elemanlarının yeterliliği, yetkinliği için gerekli olan kaliteli bir eğitime; etkili ve güvenilir bir eğitim programıyla sahip olmak mümkündür.

2.1.2.1. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Lisans Programı

1950’li yıllarda kavramsal çerçeveye ülkemize giren PDR hizmetleri, 1970’li yıllarda uygulamaya dökülmüştür. Akademik program olarak PDR, alana uzman yetiştirmek için 1966-1967 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bölümü’nde lisansüstü düzeyde açılmıştır. İlerleyen zamanlarda Ankara Üniversitesi’nde Eğitim Psikolojisi ve Rehberlik lisans programının açılmasıyla süreç devam etmiştir (Özgüven, 1990).

Ülkemizde Yüksek Öğretim Kurulu’nun en son belirlediği psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı dört yıldan (sekiz yarıyıl) oluşmaktadır. Program genel kültür (GK), meslek bilgisi (MB), alan eğitimi (AE) başlıkları altında teorik derslerden, uygulama derslerinden ve uygulama derslerine bağlı olan staj süreçlerinden oluşmaktadır. PDR lisans programı toplamda 240 AKTS ve 160 saat iş yüküne sahiptir. Programda 160 saatin 134 saati teoriden kalan 26 saati ise uygulamadan oluşmaktadır.

Yüksek Öğretim Kurulu 2007 ve 2018 PDR lisans program derslerinde, derslerin verildiği dönemlerde ve seçmeli ders içeriklerinde düzenlemeye gitmiştir. Bu düzenlemeye göre program dersleri teori ve uygulama dersleri başlığı altında verilmiştir (http-3 ve http-4).

2.1.2.1.1. Programda Teori, Uygulama, Staj

PDR lisans programı ülkemizde yıllardır eğitim fakültesi bünyesinde teorik dersler, uygulama dersleri ve staj süreçlerini içine alarak 4 yılda okutulmaktadır.

2.1.2.1.1.1. Teorik Dersler

Programda, teorik dersler genel kültür (GK), meslek bilgisi (MB), alan eğitimi (AE) dersleri altında düzenlenmiştir.

“Türk Dili I-II, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I-II, Yabancı Dil I-II, Psikolojiye Giriş, Kültürel Antropoloji, Bilişim Teknolojileri, Eğitim Felsefesi, Eğitime Giriş, Eğitim Sosyolojisi, Öğretim Teknolojileri, Fizyolojik Psikoloji, Gelişim Psikolojisi I-II, Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Öğrenme Psikolojisi, Sosyal Psikoloji, Temel İstatistik, Türk Eğitim Tarihi, Eğitimde Araştırma Yöntemleri, Karakter ve Değer Eğitimi, Kişilik Kuramları, Yaşam ve Uyum Sorunları,

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Davranış Bozuklukları I-II, Mesleki Rehberlik, Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri, Psikolojik Danışma Kuramları, Sınıf Yönetimi, Grupla Psikolojik Danışma*, Özel Eğitim ve Kaynaştırma, Çocuk Hukuku, Aile Danışmanlığı, Meslek Etiği ve Yasal Konular, Psikolojik Danışmanlıkta Program Geliştirme, Travma Sonrası Psikolojik Danışma, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Semineri programdaki teorik dersleri oluşturmaktadır.”

2.1.2.1.1.2. Uygulama Dersleri

Programda uygulama dersleri, genel kültür (GK) ve alan eğitimi (AE) dersleri altında düzenlenmiştir.

- **Test Dışı Teknikler**

Bu uygulama dersi, anket, görüşme, işaretleme listeleri, bilgi toplama fişleri, otobiyografi, zaman cetveli gibi test dışı kendini anlatma teknikleri ile derecelendirme ölçeği, sosyometri, kim bu gibi gözlemsel teknikler ve gözlemi, vaka incelemesini, filmografi, bibliyografi, metafor kullanımı gibi teknikleri, vaka kaydı gibi durumsal testlerin geliştirilmesini, uygulanmasını, güvenilirlik ve geçerlikle ilgili çalışmaların yapılmasını kapsamaktadır.

- **Psikolojik Testler**

Bu uygulama dersi, psikolojik testleri açıklayan temel kavram ve ilkeleri, hem bireysel hem de grup zekâ testlerini, başarı, yetenek ve kişilik testlerini, ilgi envanterlerini, bazı test ve envanterlerin uygulanması ve değerlendirilmesini kapsamaktadır.

- **Psikolojik Danışma Becerileri**

Bu uygulama dersi, psikolojik danışma oturumlarının yönetilmesini, danışan sorunlarını değerlendirme ve kavramlaştırmayı, amaç oluşturmayı, ileri psikolojik danışma becerilerini kullanmayı, strateji belirleme ve müdahale seçme, sonlandırma ve izleme konularında gerekli olan bilgi ve becerileri, ele alınan konular ile ilgili uygulamaları kapsamaktadır.

- **Mesleki Rehberlik Uygulaması**

Bu uygulama dersi, mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığında kullanılan ölçme araçlarını uygulama ve değerlendirmeyi; kariyer gelişim programları hazırlama

ve uygulamayı; hem bireyle hem de grupta kariyer psikolojik danışmanlığı yapmayı kapsamaktadır.

- **Bireyle Psikolojik Danışma Uygulaması I-II**

Bu uygulama dersi, süpervizyon altında psikolojik danışma beceri ve tekniklerini kullanarak bireyle psikolojik danışma yapmayı kapsamaktadır. Uygulama dersinin ikinci dönemi süpervizyon altında belirli bir psikolojik danışma yaklaşımı/modeli çerçevesinde psikolojik danışma yapmayı kapsamaktadır.

- **Grupla Psikolojik Danışma Uygulaması***

Bu uygulama dersi, süpervizyon altında grupta psikolojik danışma alanında uygulamaya yönelik temel bilgilerin sağlanması, grupta psikolojik danışma sürecinin kavranmasını kapsamaktadır. Grupla psikolojik danışmanın temel öğeleri, grubun özellikleri ve oturumlar, grupta psikolojik danışmada tekniklerin kullanımı ve uygulamalar yine bu dersin kapsamındadır (2011- 2021 mezunları).

2.1.2.1.1.3. Staj Süreçleri

Programda staj süreçleri meslek bilgisi (MB) dersleri altında düzenlenmiştir. Staj süreçleri okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları olarak isimlendirilmiştir.

- **Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulamaları I-II**

Staj süreci iki dönem olacak şekilde, okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve liselerdeki eğitsel, mesleki ve kişisel/sosyal PDR etkinliklerinin incelenmesi, test ve test dışı tekniklerin uygulanması ve yorumlanması; çeşitli konularda grup rehberliği programlarının geliştirilerek uygulanmasını kapsamaktadır.

2.1.3. Meslek Olarak Psikolojik Danışmanlık

Amerika'da yirminci yüzyılın ikinci yarısında artan krizler ve kendini var eden kitlesel ve bireysel problemler psikolojik destek alma ve verme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Halmatov, 2014). Hem dünyada hem ülkemizde şiddetin, alkol ve madde kullanımının artması, aile içindeki iletişim problemlerinin artması, okullarda şiddet, madde kullanımı, akran zorbalığı gibi problemlerin artması, ergenlik dönemi

problemlerinin varlığı, intihar olaylarının sıklaşması, meslek anlayışından kariyer ve kariyer planlama anlayışına geçişin olması psikolojik destek alma ihtiyacını doğurmuş ve bu konularda gerekli desteklerin profesyonel kimlikle sağlanmasına yönelik psikolojik danışmanlık mesleği doğmuştur (Ültanır, 2005). Çünkü bir toplumda bir mesleğin içinde yer almak ve o meslek grubunun üyesi olmak demek, o mesleğin toplum içindeki gerekliliklerini yerine getirmek ve meslekten beklenenleri yerine getirmeyi içselleştirmek demektir. Bu durum her meslek için bu şekildedir (Karaca ve İkiz, 2020).

Mesleki anlamda, ülkemizde psikolojik danışman unvanını almak ve psikolojik danışma işini yapabilmek için temel gereklilik PDR lisans programını tamamlamış olmaktır. Çünkü psikolojik danışman unvanı, psikolojik hizmetler alanında çalışmak üzere üniversitede en az lisans eğitimini tamamlamış; genellikle eğitsel rehberlik, ruhsal yardım, iyileştirme amaçlı danışmanlık becerilerini kullanma yetkisine sahip profesyonellere verilmektedir (Nelson-Jones, 2020, s.1-9).

Ülkemizde elli yılı aşkındır psikolojik danışmanlık mesleği hizmet vermektedir. Meslek olarak psikolojik danışmanlığa kurumlarına göre bakıldığında, uzmanlar öncelikli olarak eğitim merkezlerinde, endüstriyel alanlarda, sosyal yardım ve sağlık alanlarında (ruh sağlığı ve psikiyatri) çalışmaktadır (Odabaşı, 2013; Halmatov, 2014).

2.1.3.1. Mesleki Çalışma Alanları

Psikolojik danışmanlar ülkemizde, eğitim fakültesi rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans bölümü mezuniyeti sonrasında unvanlarını almakta ve diplomanın verdiği yetkiyle birçok alanda hizmet verebilmektedir. YÖK lisans programı psikolojik danışmanlık için temelde eğitimde verilen hizmet odağında ilerliyor olsa da programın seçmeli dersleri diğer çalışma alanlarına yönelik olabilmektedir. YÖK'e bağlı üniversitelerin PDR lisans programı mezuniyeti sonrası çalışma alanlarına bakıldığında eğitim alanındaki hizmetler dışında birçok alanda da psikolojik danışma ve rehberlik hizmeti verebildiği görülmektedir.

Bahçeşehir Üniversitesi resmi sitesi ([http-5](http://5)) lisans mezunu olan ve unvanı almış profesyoneller için çalışma alanlarını aşağıdaki şekilde aktarmaktadır:

1. MEB'e bağlı okullar ve Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM),

2. Özel şirketlerin, üniversitelerin insan kaynakları ve kariyer merkezleri,
3. Cezaevleri ve Denetimli Serbestlik Şubeleri,
4. Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı Polis Akademileri, Polis Meslek Yüksekokullarının Psikolojik Danışma Merkezleri, Rehberlik ve Danışma Büro Amirlikleri, Çocuk Şube ve Büro Amirlikleri,
5. Özel psikolojik danışma merkezleri,
6. Sosyal Hizmetler Kurumu'na bağlı kreşler, anaokulları vb.

Boğaziçi Üniversitesi de resmi sitesi ([http-6](http://6)) lisans mezunu olan ve unvanı almış profesyoneller için çalışma alanlarını aşağıdaki şekilde aktarmaktadır:

- 1)MEB'e bağlı okullar ve Rehberlik ve Araştırma Merkezleri,
- 2)Özel şirketlerde insan kaynakları,
- 3)Sağlık merkezleri,
- 4)Sivil toplum kuruluşları,
- 5)Özel psikolojik danışmanlık merkezleri,
- 6)Eğitim politikaları geliştiren kuruluşlar,
- 7)Akademi (uzmanlık eğitimleriyle)

Yukarıdaki bilgilere dayanarak, lisans mezunu olduktan sonra mesleki kimliğini kazanan uzmanlar farklı çalışma alanlarında mesleğini sürdürebilmek için mesleğin ihtiyaçlarına yönelik gelişim sağlamalıdır.

2.1.3.2. Mesleki İhtiyaçlar

Her mesleğin kendi çalışma alanı, farklı iş tanımları ve hizmet kitlesi bulunmaktadır. Mesleki ihtiyaçlar bu durumlara göre değişkenlik göstermektedir. Genel anlamda psikolojik danışmanlık ihtiyaçları Cormier ve Cormier (1991) göre aşağıdaki gibidir:

- Bilgi boyutu:

Meslekteki farklı danışma kuramlarını biliyor olmak,

Meslekteki danışma kuramlarıyla ilişkili farklı yöntem ve teknikleri biliyor olmak,

Mesleki sınırları biliyor olmak ve mesleğin etik kurallarına hakim olmak,

- Beceri boyutu:

Meslekte gelişime, öğrenmeye ve bilgi toplamaya açık olmak,

Uygun kuramları seçip işte uygulayabilmek,

Farklı yöntem ve teknikleri harmanlayıp işte uygulayabilmek,

Kendi duygusal stabilizasyonu sağlayıp sahada güvenli alan oluşturabilmek,

İş başında iyi niyetli, yapıcı, destekleyici, cesaretlendirici olabilmek,

İş başında koşulsuz kabul ve empatiyi gösterebilmek,

Bilgi, beceri boyutunda temel haliyle açıklanan mesleki ihtiyaçlar psikolojik danışmanlık meslek elemanlarının çalışma alanına, mesleki rollere ve iş tanımlarına göre özelleşmektedir.

2.1.4. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti

Psikolojik danışma, bireylerin kendilerini tanımaları, güçlü ve gelişmesi gereken yönlerini fark ederek yaşamaları; eş zamanlı olarak kendini tanıma sürecinde ortaya çıkan problemleri etkili bir şekilde çözebilmeyi ve iyi oluş haline ulaşmayı hedefleyen, genellikle yüz yüze verilen profesyonel yardım hizmetidir (Öncü, 2015, s.391). Rehberlik kavramıysa kısaca, bireyin hayatındaki önemli evrelerde seçim yapmasına ve karar vermesine yardımcı olma süreci olarak açıklanabilir. Psikolojik danışmanlık hizmeti bütüncül değerlendirildiğinde, bireyi tanıma, bireysel danışma, grup çalışmaları, kariyer planlama, yerleştirme ve izleme, konsültasyon, araştırma, değerlendirme, önleme, sevk etme gibi birçok iş tanımı barındırır (Karaca ve İkiz, 2020).

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetinin profesyonel bir şekilde yerine getirilmesinin özünde bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir (Fadıloğlu, 1989):

1) Danışmanlık ve rehberlik hizmeti insan hak ve sorumluluklarının ön planda bulunduğu insancıl bir anlayışa sahip olmalıdır.

2) Verilen yardım hizmeti danışman danışan işbirliği içinde yürütülmelidir.

3)Yapılan yardımın esasında, danışanların kendi kişilik özelliklerini iyi anlamaları, problem çözme yollarını bulmada kendilerine yeter hale gelmeyi sağlamak olmalıdır.

4)Hizmet, süreç boyunca danışanların sosyal, bedensel ve zihinsel kapasitelerini, onların ilgi, yetenek ve becerileri doğrultusunda geliştirmeyi amaçlamalıdır.

5)Danışan her yönüyle tanınmalı ve yardım hizmeti danışanın hedeflerine, ihtiyaçlarına yönelik sunulmalıdır.

6)Danışmanlık ve rehberlik hizmeti sistematik, planlı ve örgütlenmiş biçimde verilmelidir.

Bu ilkelerden açıkça anlaşılmaktadır ki psikolojik danışmanlık hizmetini kapsamlı ve etkili bir biçimde icra edebilmek için meslek elamanı yetiştiren lisans eğitim programının ve programa bağlı mesleki uygulamaların sistemli, planlı ve mesleki ihtiyaçlara yönelik olması gerekmektedir.

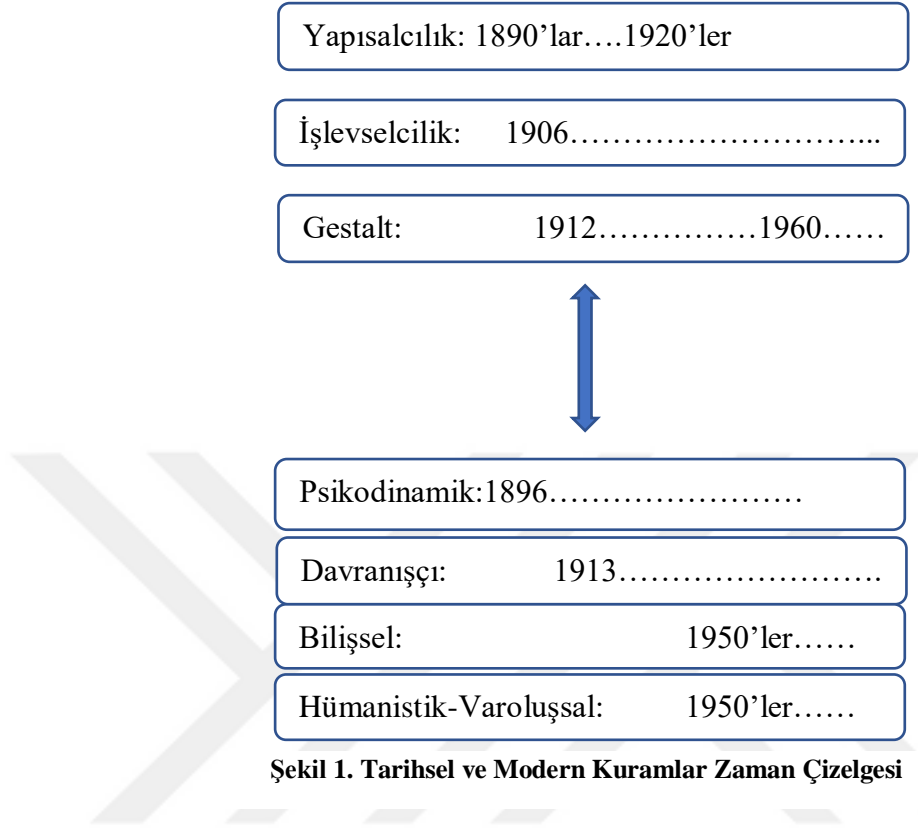
2.1.5. Psikolojik Danışmanlık Kuramları ve Modeller

Amerika ve Avrupa’da psikolojik destek hizmet vermek için senelerce yapılan çalışmalar sonucunda psikolojik danışmanlıkta bilgi, beceri ve deneyimle birlikte ortaya çıkan sistemli, planlı olarak bütün haline getirilmiş birçok kuramsal temel bulunur. Ayrıca, bu kuramsal temellere bağlı ve bu kuramsal temellerle ilişkili, benzer teknikleri kullanan birçok model (alt kırılım) bulunmaktadır.

Plotnik (2007) Psikolojiye Giriş kitabında danışmanlık kuramlarını tarihi yaklaşımlar ve modern yaklaşımlar olarak gruplamıştır. Tarihi yaklaşımlar en temel haliyle yapısalcılık, işlevselcilik, gestalt, davranışçılık olarak açıklanırken; modern yaklaşımlar en temel haliyle psikoanalitik yaklaşım, davranışsal yaklaşım, bilişsel yaklaşım, insancıl (hümanistik) yaklaşım olarak açıklanmıştır.

Psikolojik danışmanlık alanında ve verilen psikolojik danışmanlık hizmetlerinde A’dan Z’ye kullanılan tüm modellerin, yeni yaklaşımların ve ilişkili tekniklerin -psikanaliz, davranışçı, bilişsel davranışçı, KŞÇOT, EMDR, mindfulness vb.- temelini tarihi yaklaşımlar ve modern yaklaşımlar oluşturmaktadır. Tüm kuramsal

temellerin ve modellerin özünü oluşturan bu yaklaşımlar ŞEKİL 1’de kronolojik biçimde açıklanmıştır:

Kaynak: Benson, C. N. (2020). Psikoloji: Bilinci ve davranışları daha iyi anlamak için çizgibilim. (1.Baskı). (E. Okuyucu, Çev.). İstanbul: Say.

2.1.5.1. Danışmanlık Kuramları (Yaklaşımları)

Danışmanlık kuramları başlığı altında psikolojik danışmanlık hizmetinde kullanılan ve alt modellerin oluşmasını sağlayan çekirdek kuramlardan bahsedilmiştir. Çekirdek danışmanlık kuramları (yaklaşımlar, ekoller) literatürde dinamik, davranışçı, bilişsel, hümanistik ve varoluşçu kuramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Dinamik (Psikodinamik) Kuram**

Dinamik kuram denildiğinde akla ilk gelen isim kuramsal temellerin ilk ve ana öncüsü Sigmund Freud’tur. Kuramsal anlayış tamamıyla aynı olmasa da Sigmund Freud’la birlikte; Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Karen Horney, Harry Stack Sullivan, Otto Rank, Erich Fromm dinamik kuram öncüleri olarak bilinmektedir (Delgado, Strawn ve Pedapati, 2017, s.4).

Dinamik kuram 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Freud ile ortaya çıkan en kapsamlı psikolojik danışmanlık kuramlarından bir tanesi olmakla birlikte içinde çok fazla alt kuramı barındırmaktadır (Onur, 2018). Bu kuramlara örnek verilecek olunursa, psikoseksüel gelişim kuramı, yapısal kişilik kuramı, içgüdüler kuramı, anksiyete kuramı, ego psikolojisi, nesne ilişkileri, onarıcı duygusal deneyim kişilik kuramları gibi kuramlar dinamik kuramın temel taşlarını oluşturmaktadır (Delgado, Strawn ve Pedapati, 2017, s.4).

Ayrıca, dinamik kuram danışma sürecini etkili bir şekilde yönetebilmek için birçok kavram oluşturmuş ve kavramları danışma sürecine entegre etmiştir. Savunma mekanizmaları, id, ego, süperego, libido, enerji, bilinç, bilinçdışı, arketipler, kompleksler, rüyalar, benlik, nevrozlar, doğum sancısı, ayrılık anksiyetesi, organ eksikliği gibi kavramlar danışanı tanıma değerlendirme ve danışma sürecini daha iyi yönetmek için çok iyi bilinmesi gereken kavramlardır (Altıntaş ve Gültekin, 2014).

Dinamik kuram danışma sürecinde normal olandan daha çok anormal olana odaklanır; derin ve detaylı biçimde danışanların kişilik yapılanmasıyla çalışır. Danışanın (hastanın) kişilik yapılanmasının hasar gördüğü, gerçeklikten kopmanın yaşandığı, kişilik yapısında bozulma ve çözümlerin olduğu durumlarda uzun yıllar psikolojik desteğin verilmesi gerektiğini savunur. Psikolojik destek hizmeti verilirken hipnoterapi, transferans, rüya yorumları gibi teknikler kullanan bu kuramın terapötik amaçları:

- 1)Bilinçdışını bilinç düzeyine çıkarma,
- 2)Ego gücünü ve sağlamlığını arttırma,
- 3)Geçmiş yaşantılara inilerek danışanın çarpık ben oluşumuna yönelik içgörü kazandırma,
- 4)Bastırılan düşünce, duyguların aktarımını ve dışavurumunu sağlama,
- 5)Çocukluk çağı travmaları ve gelişimsel travmaları çözümlenme olarak özetlenmektedir (Topses ve Bulut Serin, 2018).

Bilgi, beceri, deneyim alanlarında ciddi uzmanlık gerektiren ve psikanalizle ilerlemeyi sağlayan dinamik kuram üzerinde uzmanlaşmak için uzun yıllar eğitim ve süpervizyon desteği almak gerekmektedir.

• Davranışçı Kuram

Bilişsel kuramdan önce psikolojide hakim kuram olan davranışçı kuramın temelleri 1900'li yılların başında atılmıştır (Kleinman, 2013, s.99). Kuramın ana öncüleri B. Watson, Ivan Pavlov, Skinner ve Thorndike olarak bilinmektedir (Özdel, 2015). Davranışçılık kuramında ana kavramların temelini atan Ivan P. Pavlov (1849-1936), zil çaldıktan sonra köpeğe et verilmesini, sonraki her zil sesiyle köpeğin et için hazır olması durumuna geçmesini ve salya tepkisi verdiğini gözlemlemiştir. Klasik koşullanma adını verdiği deneyi davranışçı kuramın özü olarak kabul görmüştür (Surlu, 2022, s.26). Eş zamanlı olarak Rus bilimci Pavlov'la birlikte, Amerika'da Thorndike ve Skinner yaptıkları çalışmalarda, koşullanma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, ödüllendirme ve cezalandırma, uyarın kontrolü, sönme, genelleme, ayırt etme gibi etkenlerin insan ve hayvan davranışı üzerindeki etkilerini fark etmiş ve böylelikle davranışçı kuramın ana hatları/kavramları oluşturulmuştur (Özdel, 2015, s.11; Surlu, 2022, s.26).

Davranışçı kurama göre olumlu veya olumsuz davranış örüntülerinin çevre etkisiyle öğrenildiği varsayımı yatmaktadır. Davranışçı kuramın psikolojik danışma odağında olumsuz ve işlevsel olmayan davranışları; öğrenme yoluyla olumlu ve işlevsel davranışlarla değiştirmek bulunmaktadır (Akın, 2013, s.48-49). Davranışçı kuram maruz bırakma, sistematik duyarsızlaştırma, davranış provası, sosyal beceri eğitimi, gevşeme vb. teknikler kullanmaktadır (Özdağ, 2021; Surlu, 2022). Kendine özgü teknikler kullanan davranışçı kuramın terapötik amaçları:

1)İşlevsel olmayan davranışlara yönelik farkındalık sahibi olma ve benzer örüntülere yönelik içgörü kazanma,

2)İşlevsel davranışları uyarın tepki çerçevesinde değerlendirebilme ve bu davranışlara yönelme,

3)Öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini anlama ve işlevsel olan yeni davranışları öğrenebilme ve işlevsel olmayanla değiştirebilme,

4)Problem çözme becerisini kazanma ve probleme yönelik davranışsal stratejiler oluşturabilme şeklinde özetlenmektedir (Cüceloğlu, 2005).

Davranışçılık kuramından sonra ortaya çıkan bilişsel kuram bir sonraki başlıkta ele alınmıştır.

- **Bilişsel Kuram**

Bilişsel kuram en kısa haliyle düşünen zihnin bilimsel hali olarak açıklanır (Solso, Kimberly Maclin ve Maclin, 2007, s.2).

Kuramın temelleri 1950’li yıllarda, dinamik kuramla çalışan psikodinamik bir terapist olan Aaron Temkin Beck tarafından ortaya konulmuştur (Türkçapar, 2021, s.70). Aaron Beck’in danışanlarıyla uzun yıllar çalıştıkça fark ettiği şeylerden bir tanesi danışanlar ne kadar içgörü kazanırlarsa kazansınlar yeterince iyi oluş haline ulaşamamıştır. Yine de bilişsel kuramın ortaya çıkmasındaki temel sebep bu değildir. Bilişsel kuram davranışçı kuramın savlarından birkaç tanesinin zayıflamasıyla ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi davranışçı kurama göre öğrenmenin pekiştirmeyle olmasına rağmen; hayvanlarda pekiştirme olmadan da öğrenmenin gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Tüm bunlarla birlikte Ellis’in fark ettiği en önemli şey dinamik ve davranışçı kuram en insani özellik olan bilişlere odaklanmamıştır. Böylece bilişsel kuramın temelleri atılmıştır (Türkçapar ve Sargın, 2011).

Albert Ellis’e göre bilişsel kuramın (akılcı-duygusal) temel varsayımı tüm duyguların düşüncelerle ortaya çıkmasıdır. Biliş, inanışları, olaylara bakma şeklini, algılamayı ve zihinsel tutumları; Cüceloğlu’na göre (2005) gelen uyarıcıları zihinde işlemeyi ve anlamlandırmayı anlatmaktadır. Bu varsayımına bağlı kalarak bilişsel kuramın danışma süreci odağında danışanın işlevsel olan ve olmayan düşünceleriyle ve duygularıyla çalışmak vardır. Otomatik düşünceler, temel inançlar, ara inançlar, bilişsel çarpıtmalar, mantıklı yanıtlar, duygu, durum, olaylar kuramsal temele yön veren ana kavramlardır (Beck, 2015; Özcan ve Gül Çelik, 2017; İkizoğlu, 2019, s.62-63).

Bilişsel kuramın terapötik amaçları:

1. Otomatik düşüncelere yönelik içgörü kazanma ve düşünceleri işlevsel hale getirme,
2. Duygularla ilişki düşünceleri saptama ve duygu düşünce döngüsünün farkında olma,
3. Duygu ve düşünceleri fark etme, değerlendirme ve onları değiştirme,
4. Problem çözme becerisini kazanma ve probleme yönelik stratejiler oluşturabilme,

5. İşlevsel davranışları belirleme şeklinde özetlenmektedir (Beck, 1979; Toker, 2014).

Yıllardır danışma sürecinde kullanılan bilişsel kuram psikolojik destek hizmeti sağlarken sokratik sorgulama, aşağı ok, aşırı uçlara vurgu, en kötü senaryo, varsayalım ki, rol oynama, kendini açma, ev ödevi, bilişsel cetvel, artı eksi tablosu, dikkati farklı uyarana odaklama, imajine etme, yüzleştirme, düşünce kaydı gibi teknikler kullanmaktadır (Muz, 2009; Karahan ve Sardoğan, 2022).

Birbirinden beslenerek gelişimine devam eden davranışçı ve bilişsel kuram BDT modeli başlığı altında bir araya gelmiş haliyle tekrar ele alınacaktır.

- **Hümanistik (İnsancıl) Kuram ve Varoluşçu Kuram**

20. yüzyılın ortalarında Freudyen psikanalize karşıt görüş olarak ortaya çıkan (Weeks, 2022, s.354) ve insan potansiyeline, insanın kendini gerçekleştirmesine büyük önem veren hümanistik kuramın öncüleri Abraham Maslow (1906-1970), Carl Rogers (1902-1987), Erich Fromm (1900-1980) olarak bilinmektedir (Onur, 2018; Kırpınar 2019; Aytaç, Dursun, Yıldız Bağdoğan, 2020). Kuramın öncüleri hümanistik kuramı, kişilik ve benlik (Rogers), motivasyon ve ihtiyaçlar hiyerarşisi, kendini gerçekleştirme (Maslow), logoterapi (Frankl-hümanistik kuramın yayılması), pozitif psikoloji (hümanistik kuramın yayılması) gibi alt kuramlarla açıklamaktadır.

Danışan odaklılık, kişilik, benlik, ideal benlik, benlik gelişimi, uygunluk, uygunsuzluk, olumlu kabul ihtiyacı, değerlerin içe atılması, isteme-gereklilik ikilemi, koşulsuz olumlu kabul, koşullu olumlu kabul, açık olma, empati, büyüme, tümüyle işleyen insan, motivasyon ve ihtiyaçlar, meta ihtiyaçlar, eksiklik motivasyonları gibi kavramlar kuramsal temele yön veren ana kavramlardır (Glassman ve Hadad, 2018).

Hümanistik kuramın temel varsayımı, insanın biricik olduğu; her insanın gelişmesi ve ilerleyebilmesi için sayısız gizil güçle donatıldığı ve ilerleyişin insanın kendisine bağlı olduğudur. Bu varsayımına bağlı olarak kuramın danışma odağında insanın kendini gerçekleştirme yolculuğunda güçlerini fark edip kullanarak sorumluluk alabilecek noktaya gelebilmesi bulunmaktadır (Balmur, 1972). Hümanistik kuram kişinin biricikliğine olan inancı sebebiyle yalın teknikleri benimsemiştir. Bu teknikler yansıtma, anlayış, kabul, empati, kararlılık olarak bilinmektedir (Karaca ve İkiz, 2020).

20. yüzyılda yaygınlaşan varoluşçu kuramın temelleri Sokrates'e varoluşçuluk felsefesine dayanmaktadır. Varoluşçu felsefenin ve danışmanlık kuramının temellerini ortaya atan düşünürler ve psikiyatristler: Sokrates, Sartre, Kierkegaard, Nietzsche, Buber, Heidegger; Rolle May, Victor Frankl, Irvın Yalom olarak bilinmektedir (Öktem ve Bingöl, 2022).

Kurama yön veren kavramlar kaygı, ölüm, yaşam, sevmeye, anlam ve anlamsızlık, özgürlük, sorumluluk, seçim kendine yabancılaşma (Öktem ve Bingöl, 2022); acı, kader, anlam istemi, nihai anlam, varoluşsal boşluk, varoluşsal engelleme, nöjenik nevroz, ortak nevroz, varoluş özü, yaşamın ve sevginin anlamı olarak bilinmektedir (Frankl, 2017). Varoluşçu kuramın danışma süreci odağında insan, kendi varlığına katabilen, kendini var edebilen tek canlıdır; özgür seçimleriyle insan değişebilmekte, gelişebilmekte ve kendi varoluşunu gerçekleştirmekte düşüncesi yatmaktadır. Hayatın anlamı ve bu yolculukta anlamları bulmak kuramın özüdür (Z. İlgar ve S. İlgar, 2019). Bu temel odağa bağlı olarak varoluşçu kuramın terapötik amaçları aşağıdaki gibidir:

1. Danışanların kaygı, belirsizlik, sonluluk gibi varoluşsal gerçeklerden kaçması yerine bu gerçeklerle yüzleşmesi ve bu gerçekleri kabullenmesine bağlı olarak hayatta varolma yollarını seçmesini sağlamak,
2. Danışanların danışma sürecinde veya süreç dışında yaşanan anları deneyimlemesini sağlamak,
3. Danışanların yaşanan anda kalmasını ve bütünüyle anda nasıl kaldıklarını veya bunu nasıl engellediklerini deneyimlemesine yardımcı olmak,
4. Danışanların yaşamlarını kendilerinin kurguladıklarını fark ettirmek ve bunun sorumluluğunu almalarına yardımcı olmak şeklinde özetlenebilir (Schneider ve Krug, 2015, s.46).

20.yy itibarıyla kullanılan varoluşsal kuram danışma sürecinde logoterapi modeline bağlı olarak paradoksal niyet, sokratik diyalog, tutum biçimlendirmesi, düşünce odağını değiştirme, soyutsal büyüme, yaratıcı girişim yapma ve üretme, yüzleşme, deneyim, seçim yapma, sorumluluk alma, acı çekme ve suçluluk duyma, ölümle yüzleşme gibi teknikleri kullanmaktadır (Çelik, 2017).

Ülkemizde Ferhat Jak İçöz ve Ezgi Zeynep Karagöz varoluşsal kuram temelinde çalışmalarını ilerletmektedir.

2.1.4.2. Danışmanlık Modelleri

Psikolojik danışmanlık modelleri başlığı altında çekirdek kuramlardan (modern kuramlar) beslenerek oluşmuş ve psikolojik danışma sürecinde yaygın ve bütüncül şekilde kullanılan modeller; bu modellerin kısa tarihçesi, temel kavramları ve varsayımları, danışma sürecinde odağı, terapötik amaçları ve danışma sürecinde kullandığı teknikler açıklanmıştır.

- **Psikanaliz**

Psikanaliz modeli Freud'un katarsis tekniğinden yola çıkarak geliştirdiği dinamik kuramın ana hattıdır. Freud modelin ve modele ait tekniklerin detaylarını 1895 yılında Breuer'le hazırladığı "Histeri Üzerinde İncelemeler" kitabında anlatır. Psikanaliz literatürde derinlik psikolojisi olarak bilinmektedir. Çünkü model diğer modellerden ayrışarak bilinçdışı ile çalışmaktadır. Modelin odağında, bilinçdışı durumların olumsuz (hastalıklı) etkileri bulunmaktadır. Amaç bilinçdışı yapıların temelini ve çalışma mekanizmasını ortaya koymaktır (Freud ve Breuer, 2004). Model, serbest çağrışım, hipnoterapi ve rüya yorumları gibi tekniklerle bilinçdışı malzemelere ulaşmaya ve bozuk olanı düzeltmeye çalışır (Craib, ...).

Serbest çağrışım tekniği, kelimeler arası ilişkilerin zihindeki temsilini ve bilinçdışında kalan olayları ortaya çıkarmak için psikanalizde en yaygın kullanılan tekniklerden biridir. Teknikte, danışan koltuğa uzanır ve aklına gelenler hakkında herhangi kısıtlama olmadan (Freud) serbest ve akıcı şekilde konuşur. Freud, çağrışımların alakasız ve bastırılmış yanının bilinçdışıyla yakından ilişkisi olduğu düşünmektedir. Teknikte amaç danışanı zorlayan düşünceleri ve olayları açığa çıkarmaktır fakat çağrışımlar bazen kesilmektedir çünkü danışan yüzleşmekten ve acıdan kaçmaktadır. Serbest çağrışım hem sözel hem de kâğıt kalem yoluyla; hipnoz ve rüya yorumu gibi tekniklerle eş zamanlı olarak kullanılabilir (Tarakçı vd., 2019).

Hipnoz tekniği, en kısa haliyle değişen bilinç durumu olarak tanımlanır. Hipnoz için trans durumu, bilincin değişmesi; telkin yoluyla düşüncelerin, duyguların, anıların bilinç düzeyinde farkına varıldığı ve gömülü kalanın su yüzüne çıkarıldığı eylem planı tanımları yapılmaktadır. Amaç, danışana zorlantı veren onu zorlayan materyalleri su yüzüne çıkarmak ve sağaltımı sağlayarak danışanı iyi oluş haline kavuşturmadır (Taştan, 2022). Freud'un ve birçok uzmanın (analistin) en çok

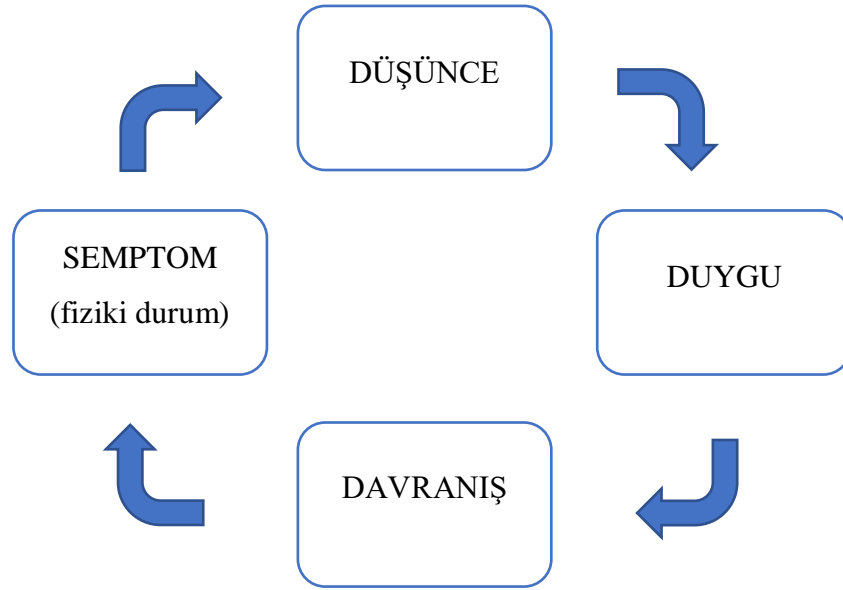
kullandığı tekniklerden biri olan hipnozda eylem planı birçok basamaktan oluşmaktadır. Uyanıklık fazı, yarı uyku durumu, içsel karanlık (inner darkness), içsel berraklık (inner clarity), düşünceye dalma (self-contemplation), evrensel berraklık (universal clarity) basamakları hipnoterapi ismi verilen manyetik halin özetidir (Ersevîm, 2002).

Rüya yorumu tekniği, kısaca rüyaların analiz edilmesine dayanmaktadır. Teknik içinde rüyalardaki semboller, duygular, gerçek yaşamla ilişki yorumlanmaktadır. Freud'a göre her rüyanın farklı işlevleri vardır. Kimi rüya arzu gidermek için varken kimi rüya duyguların ifade edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca rüyalarla çalışırken yer değiştirme, bastırma, gerileme gibi savunma mekanizmalarıyla da çalışmak mümkün kılınmıştır. Rüya yorumlama tekniği oldukça karmaşık ve ciddi uzmanlık gerektirmektedir (Akot, 2010).

- **BDT**

Bilişsel davranışçı terapi modeli hem bilişsel hem davranışçı kuramın bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Modelin oluşmasına katkı sağlayan kuramcılar Watson, Bandura, Beck, Ellis, Pavlov ve Skinner olarak bilinmektedir. Modelde biliş sözcüğü algı, anı, yorumlama, düşünce, inançlar, değerler, tutumlar, tasarılar gibi karmaşık bir sistemi anlatmak için kullanılmaktadır. Koşullanma, öğrenme, otomatik düşünceler, temel inançlar, ara inançlar, bilişsel çarpıtmalar, algı, çıkarım, varsayım, mantıklı yanıtlar, duygu, durum, olaylar kuramsal temele yön veren ana kavramlardır (Bengisoy vd., 2019).

Modelin temel varsayımı duygu, düşünce ve davranışın etkileşim içinde olması (Southam-Gerow, 2020, s.3); olayları yorumlama biçiminin duygu ve davranışı şekillendirdiği yönündedir (Türk vd., 2017). Bu varsayımına bağlı kalarak modelin danışma sürecinde odağı, bilişleri değiştirmektir. Çünkü modele göre bilişleri değiştirmek olayları yorumlama şeklini de değiştirmektir ve bu değişim duygu ve davranışlarda da değişimi sağlamaktadır (Türkçapar ve Sargın, 2011). BDT modelinin temel varsayımı ŞEKİL 2'de aşığıdaki gibi gösterilmiştir:

Şekil 2. BDT Modeli Temel Varsayımı

Kaynak: Weeks, M. (2022). Dakikalar içinde psikoloji. (1.Baskı). (D. Yiğitbaş, Çev.). İstanbul: Kronik

BDT modelinde bilişsel kuram ve davranışçı kuramda kullanılan teknikler birlikte kullanılmaktadır. Modelin danışma sürecinde kullandığı teknikler, maruz bırakma, alışma, duyarsızlaştırma, sistematik duyarsızlaştırma, klasik koşullama, edimsel koşullama, karşıt koşullama, ödül ve ceza, taşıma, içsel patlama, özetkinlik, biçimlendirme, sosyal beceri eğitimi (rol oynama, model olma), sosyal öğrenme, başkasından öğrenme (Türkçapar, 2021); düşünce kaydı, sistematik sorgulama, tümevarımsal akıl yürütme, evrensel tanımlama, rol oynama, otomatik düşünceleri tanıma, bilişsel çarpıtmaları bulma ve çürütme, kanıt inceleme, kendini izleme, ev ödevi vb. olarak bilinmektedir (Aktu, 2021).

Ülkemizde Hakan Türkçapar, Mehmet Zihni Sungur BDT modeli ile çalışmalarını ilerletmekte ve akreditasyonu sağlanmış biçimde modelin eğitimini vermektedir.

- **Mindfulness**

Mindfulness modelinin temeli 1970’li yıllar sonunda Prof. Dr. Jon Kabat Zinn tarafından atılmıştır. Mindfulness’ı güçlü ve kabul edilebilir bir model haline getiren en önemli faktörlerden bir tanesi ABD’de Massachusetts Üniversitesi bünyesinde

yapılan çalışmalarıdır. Mindfulness, bilişsel davranışçı terapisinin 3. kırılımı olarak bilinmektedir (Bayram ve Turgut önkü, 2022).

Atalay (2019, s.15) mindfulness kavramını dilimize bilinçli şekilde anda kalmak; bilinçli farkındalık olarak çevirmiştir Anda kalmak, anı fark etmekle ve fark ettiğini karşılama şekliyle açıklanır. Uzun (2021) mindfulness kavramını zihnin farkında olarak içinde bulunulan an'a geçiş yapması olarak tanımlamıştır. Modelin bu kısa tanımına göre Uzun, fark etmek ve anda kalmak kelimeleriyle tanımlanan bu kavramı fark'andalık olarak çevirmenin kavramın zengin içeriğini daha iyi yansıttığını savunmaktadır.

Tablo 1. Mindfulness Tanımları Tablosu

Kişi	Ne?	Nasıl?
Kabat-Zinn	Dikkat toplamak	şimdide, yargısızca
Marlatt, Kristeller	Andaki deneyime tüm dikkati toplamak	Kabul ve şefkatle
Germe ve arkadaşları	Mevcut anın deneyimine dikkati toplamak	Dostça, yargısızca, nezaket ve kabul
Linehan	Zihni şimdiki ana toplamak	Anın akışına açık şekilde, yargısızca

Kaynak: Atalay, Z. (2019). *Mindfulness: Bilinçli Farkındalık Farkındalıkla Anda Kalma Sanatı*. (1.Baskı). İstanbul: İnkılap.

Modelin danışma sürecindeki temel odağı, danışanın yaşantısında dalgınlık halinden (oto-pilot) ıkarak olanı olduğu gibi görmesini, dikkatini ana çekmeyi, geçmiş ve gelecek arasında uçuşan zihninin anda kalabilmesini ve farkında olabilmelerini, anda olanları bilinçli şekilde; sabır, sevgi ve şefkatle yargısız bir şekilde kabullenmesini sağlamaktır (Öksüz, 2018; Williams ve Penman, 2020).

Mindfulness diğer modellerde de görüldüğu gibi danışma sürecinde bazı teknikler kullanılmaktadır. Meditasyon, nefes ve hareket pratikleri, farkındalık

pratikleri (koku-tat), huzurlu yer, beden duyumu ve farkındalığı vb. kullanılan bu teknikler danışma sürecine katkı sağlamaktadır (Baer, 2006; Bakır, 2021).

Ülkemizde Zümra Atalay, Bilge Uzun, Kültigin Ögel mindfulness modeliyle çalışmalarını ilerletmekte ve akreditasyonu sağlanmış biçimde modelin eğitimini vermektedir.

- **EMDR**

1980'ler sonuna doğru geliştirilmiş EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) modeli, en genel anlamıyla göz hareketleriyle duyarsızlaştırma ve yeniden işleme anlamına gelmektedir. Danışanın yaşadığı travmalar konuşmadan farklı olarak bilaterel uyarımla; göz hareketleriyle işlenerek çözümlenir (Yaşar, 2021). EMDR terapisinin öncüsü Shapiro'nun keşfettiği temel mekanizma vücudun çift yönden uyarımıyla fizyolojik (beyin) iyileşme arasındaki ilişkidir. Kısaca, bilateral uyarım ismi verilen bu uyarım beynin kendini doğal şekilde iyileştirmesine etki etmektedir. EMDR modelinin temel varsayımı danışanın yaşadığı travma sebebiyle beyindeki anı ağlarında bilgilerin işlevsel şekilde işlenemediği ve bu bilgilerin göz hareketleriyle işlevsel şekilde işlenmesi gerektiğidir. Özetle modele göre, iyileşme anı ağları arasındaki bağların işlevsel şekilde işlenmesiyle sağlanır (Yurtsever vd., 2022)

EMDR modelinin seanslarda iyileşme için uyguladığı temel protokolü 8 aşamadan oluşmaktadır. Seanslarda danışan geçmişi ve hikaye alma aşamasıyla başlayan süreç, hazırlık, değerlendirme, duyarsızlaştırma, yerleştirme, beden tarama ve kapanış aşamaları ile devam eder ve yeniden değerlendirme aşamasıyla sonlandırılır. Temel protokol anılarla/travmalarla çalışır. Odağı travmalara bağlı kötü sahneler (resim), negatif inanışlar (kognisyon), olumsuz duygular, olumsuz beden duyumlarıdır. Seanslarda hedef, travmalara bağlı anı ağlarında olumsuz şekilde işlenen ne varsa bilateral uyarımla bu olumsuzlukları nötrlemek ve aynı anıların yeniden işlenmesiyle anı ağlarındaki olumlu kaynakları ortaya çıkarmaktır (Shapiro, 2001; Yurtsever vd., 2022).

Başlangıçta 11 aşamadan oluşan EMDR temel protokolünün, modelin gelişmesiyle 8 aşama olarak kısaltılmasına ek; tek travma protokolü, güncel kaygı protokolü, yakın zamanlı travma protokolü, fobi, yas ve somatizasyon vb. protokoller de oluşturulmuştur. Model, bu protokollere bağlı olarak danışma sürecinde göz hareketleri, kelebek dokunuşu (tapping), hayal kurma, güvenli alan, ışık akışı (ışık

hüzmesi), spiral, metaforlar, dikey göz hareketleri, derecelendirme ölçekleri (SUD-VOC), geriye akış gibi teknikleri kullanmaktadır (Shapiro, 2022).

Ülkemizde Davranış Bilimleri Enstitüsü'nde Emre Konuk ve Asena Yurtsever öncülüğünde I. ve II. düzey EMDR akredite eğitimi verilmektedir.

- **Çözüm Odaklı Terapi**

Çözüm odaklı model 1978 yılında Steve De Shazer ve Insoo Kim Berg tarafından Kısa Süreli Aile Terapisi Merkezi'nin kurulmasıyla danışma sürecinde var olmaya başlamıştır (http-7). 1980'lerde yaygınlaşmaya başlayan modelin temel varsayımı diğer modellerden oldukça farklıdır; problem öyküsü genellikle alınmaz ve süreç problem odağında değil çözüm odağında ilerler (Şahin ve Siyez, 2023). Çözüme odaklanmanın etkileri şu şekilde açıklanmıştır:

- 1)Çözüme odaklanmak problemi reddetmez yeni bir başlangıç getirir,
- 2)Bakış problemden ayrılır ve çözüme çekilir,
- 3)Blokajlar çözülür ve akış başlar,
- 4)Problem bağlamından, çözüm bağlamına geçiş yapılır,
- 5)Seçim olanakları artar,
- 6)Kaynaklar ve potansiyel belirir,
- 7)Değişim ani veya kademeli olabilir,

Çözüm tanımından da anlaşılmaktadır ki temel varsayım problemden kaçmayı değil çözüme koşmayı odağına almaktadır (Sparrer, 2012).

Modelin temel varsayımı çerçevesinde gelişen diğer varsayımları (felsefesi) aşağıdaki gibidir:

- 1)İşleyen çözüm yollarına sık kullan ve işe yaramayanı değiştir,
- 2)Bozulmayı tamir etme,
- 3)Dansı değiştir,
- 4)Küçük değişimler büyük değişimleri getirir,
- 5)Yapılabilenden, basit olandan başla,
- 6)Danışanı uzman olarak gör,

7) Sorunun olmadığı istisnaları sapta (Arslan ve Gümüşçağlayan, 2018; Ünal, 2020; Bilgin ve Koç, 2022).

Model varsayımlarına göre, uzman danışma sürecinde danışanla işbirliği içinde danışanın çözüm yollarını bulmasını ve çözümü beceri haline getirebilmesini amaçlar ve çeşitli teknikleri kullanır. İlgili kaynaklarda çözüm odaklı modelin amaca ulaşmak için kullandığı teknikler mucize soru, istisnai durumlar, derecelendirme ölçekleri, başa çıkma ve başka ne soruları, övgü, değişime dikkat çekme, yeniden çerçeveleme, danışan dilini kullanma, çözüm dili kullanma, ilişkisel sorular, basit ev ödevleri olarak açıklanmaktadır (Ünal, 2020; Özdağ, 2021; Zengin, 2021; Bilgin ve Koç, 2022).

Ülkemizde Dr. Nevin Dölek ve Türk PDR Derneği tarafından KSÇT eğitimleri verilmektedir.

Sonuç olarak yukarıda açıklaması yapılan, ülkemizde yaygın ve eklektik şekilde psikolojik danışma sürecinde kullanılan çekirdek kuramlara (ekollere) ve modellere ek, transaksyonel model, feminist terapi, öyküsel terapi, pozitif psikoloji, gestalt, mod terapisi, şema terapi, kabul ve kararlılık, oyun terapisi, logoterapi, sanat terapisi, psikodrama vb. modeller de kullanılmaktadır (Eryılmaz ve Mutlu, 2016).

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında araştırma konusuyla benzer özellikler gösteren yurtdışında yapılmış olan çalışmalar sunulmuştur. Araştırmacı bu çalışmanın konusuyla paralel az sayıda çalışmaya ulaşabilmiştir.

Tuzgöl ve Keklik'in (2012) PDR meslek elemanlarının gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alan sorunlarını temel aldığı çalışmasında, PDR lisans eğitiminin niteliğinin, PDR alan çalışanlarının mesleki sorunlarının, meslek elemanlarının yeterli veya yetersiz olduklarını düşündükleri alanların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini farklı kurumlarda çalışan 108 meslek elemanı oluşturmuştur. Çalışmanın verileri araştırmacı tarafından oluşturulan anketle toplanmış olup katılımcılar kendilerini yazılı şekilde ifade etmiştir. Çalışmada toplanan veriler içerik analiziyle incelenmiştir. Çalışma bulgularına bakıldığında, meslek elemanlarının lisans eğitiminin niteliğini değerlendirdiği bulguda meslek elemanlarının daha çok programdaki eksiklikleri dile getirdiği özellikle vurgulanmıştır. Bu bulguyla ilişkili olarak çalışmada önemli orandaki meslek elemanının programdaki uygulama,

süpervizyon ve staj yetersizliğini dile getirdiği saptanmıştır. Ayrıca meslek elemanlarının yeterli veya yetersiz olduğunu düşündükleri çalışma alanlarına yönelik bulguda, meslek elemanlarının okul dışındaki diğer çalışma alanlarında veya o alanlara bağlı alt alanlarda yetersizlik yaşandığı sonucu saptanmıştır.

Ülkemizde 50-60 yıla yakın geçmişi olan psikolojik danışma lisans eğitimiyle yetişen meslek elemanlarının alanda ileriye yönelik değişimlerin nasıl şekilleneceğini kontrol edebilmesi ve söz sahibi olabilmesi bağlamında; Bengisoy ve Özdemir'in (2019) çalışmasında üniversitelerde verilen PDR lisans eğitimlerinin niteliğine, meslek elemanlarının alan içinde yaşadıkları problemlere, kendilerini yeterli veya yetersiz hissettikleri alanlara ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Samsun'un farklı ilçelerinde çalışan meslek elemanları oluşturmuştur. Çalışmaya 34'ü kadın 29'u erkek olmak üzere toplamda 63 rehber öğretmen katılmıştır. Çalışmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla toplanmış ve sonrasında toplanan veriler incelenmiştir. İncelenen verilere dayanarak araştırma bulgularında öncelikli sorun alanları, PDR lisans eğitiminde üniversitelerde standardizasyonun olmayışı, okullardaki görev tanımının net olmayışı, rehber öğretmenlerden gerçek dışı beklentilerin olması şeklinde açıklanmıştır.

Korkut Owen ve arkadaşlarının (2011) "psikolojik danışma ve rehberlik programlarının mezunlar tarafından değerlendirilmesi" başlıklı çalışması, program değerlendirmede kullanılacak yollardan birinin o programdan mezun olmuş kişilerden veri toplamak olduğu inancını taşımıştır. Çalışmanın örneklemini 153'ü kadın ve 106'sı erkek olmak üzere toplamda 259 kişi oluşmuştur. Çalışmada katılımcılara kolay ulaşılabilir örneklemeyle ulaşılmış ve veriler anket yoluyla toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve analiz edilen birimler kodlanarak çalışmadaki temalara ulaşılmıştır. Çalışma bulgularına bakıldığında teorik altyapı programın güçlü yanı olarak değerlendirilmiştir. Programın zayıf yönlerine yönelik bulgulara bakıldığında uygulama derslerinin azlığı ve alanda uygulanabilirliğinin zor olması, süpervizyonun yetersiz olması gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayanarak çalışmada, uygulama derslerinin sayıca artması, psikolojik danışma eğitiminin farklı kurumlarda çalışmayı destekleyici nitelikte olması ve görev tanımlarının belirginleştirilmesi gibi önerilere yer verilmiştir.

Kiye'nin (2024) "psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri: tarihi gelişimi, modelleri ve programı" başlıklı çalışmasında psikolojik danışmanlık mesleği ve rehberlik hizmetlerinin uzun yıllardır süregelen tarihi gelişimi incelenmiştir. Mesleğin gelişimini inceleme amacı taşıyan bu çalışmada ilk olarak mesleğin dünyadaki gelişimi kısaca tanıtılmış daha sonra da mesleğin ülkemizdeki tarihi gelişimiyle günümüzdeki hali ve uygulama alanlarına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelere ek olarak aynı çalışmada psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde kullanılan geleneksel model ve gelişimsel model incelenmiş; gelişimsel modelin temel alındığı kapsamlı gelişimsel psikolojik danışma ve rehberlik programı ele alınmıştır. Doküman analiziyle ortaya çıkan bu nitel çalışmada, gelişimsel modelle ilerletilen rehberlik hizmetleri perspektifinden mezun veren PDR lisans programı meslek elemanlarının; genel olarak eğitim sektörü ve okullarda istihdam edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ergün (2023) çalışmasında Türkiye'deki okul PDR programı ve Kanada'daki okul PDR programını karşılaştırmayı amaçlamıştır. Kanada okul odaklı çalışmaların temelini oluşturan ülkelerin başında geldiği için Kanada'dan Alberta ve Nova Scotia eyaletleri çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın ana amacına bağlı kalarak çalışmada Türkiye ve Kanada okul PDR programlarının genel yapısı, tasarımı, uygulama biçimleri, paydaş rolleri, değerlendirme işlemlerinin nasıl sağlandığı, kariyer danışmanlığı hizmetlerinin nasıl verildiği, etik kodlar gibi alt konulara temas edilmiştir. Nitel yöntemle ilerletilen bu çalışmada, yatay yaklaşım doğrultusunda doküman analiziyle elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle özetlenmiştir. Çalışmada ülkemizdeki okul PDR programının tasarım açısından yüzeysel olduğu, uygulama alanında dijitalleşmeyi yeterince sağlayamadığı, değerlendirmelerin sayılarla sınırlı kaldığı/gerçekleştirilemediği ve tüm sorumluluğun psikolojik danışmanda toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca paydaşlarla işbirliği konusunda da okul PDR programının ülkemizde yetersiz kaldığı; Kanada için paydaş rollerinin net ve detaylı olduğu ifade edilmiştir. Kariyer danışmanlığı hizmetleri açısından hem Türkiye'nin hem de Alberta eyaletinin gelenekçi yolla ilerlediği görülürken; Nova Scotia'nın çağdaş yaklaşımları hayata geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgulara göre dijitalleşme konusunda Nova Scotia eyaletinin; paydaşlarla işbirliği, sınıf rehberliğinin işlevselliği, nitel değerlendirmeler ve program tasarımı detaylandırma konusunda da Alberta eyaletinin çalışmalarının örnek alınabileceği söylenmiştir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın problemi ve alt problemlerine yanıt bulabilmek için kullanılan yöntem ele alınmıştır. Bu doğrultuda, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanma süreci, verilerin analizi, verilerin güvenilirliği ve araştırmacının rolü başlıklarına; yöntem başlığı altında ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

17. yüzyıl sonlarından itibaren bilim tarihine egemen olmaya başlayan pozitivist yaklaşımlar, yirminci yüzyıla kadar etkililiğini sürdürmüştür fakat bir olgunun, olayın veya durumun açıklanmasında pozitivist bakışın veya tek bir bakış açısının araştırmacıyı yanılgıya sürüklediği ortaya çıkmıştır. Süreç içerisinde yorumsamacı/yapılandırmacı bakışların da ortaya çıkmasıyla nitel model (Lather, 2006), özellikle, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi bilim alanlarında kullanılmaya başlanmış ve insanın derinlemesine incelenmesine imkân tanımıştır (Baltacı, 2019). İnsanın karmaşık doğasına bağlı olarak sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi alanlarda insan hayatının karmaşık süreçlerini ortaya koymak amacıyla nitel model 20. yy. başlarında temellerini oluşturmuştur (Baltacı, 2017).

Nitel modellerle yürütülmüş araştırmalarda incelenen olay veya olgu hakkında derinlemesine bilgiye ulaşma gayreti söz konusudur (Morgan, 1996; Lune ve Berg, 2016) ve nitel modelde insan hayatının çok yönlü ve karmaşık durumlarını ortaya koyan farklı bakış açıları bulunmaktadır (Kitzinger, 1995). Çünkü nitel modellerle yürütülen araştırmaların odağında insanların algıları, deneyimleri ve yaşamları bulunmaktadır (Hatch, 2002; Marshall ve Rossman, 2011). Deneyimleri detaylı bir şekilde inceleyerek aydınlatmanın karmaşık olması ve problemleri gitgide farklı açıdan ortaya çıkarmak (Denzin ve Lincoln, 2008) nitel araştırmanın dinamiğini ortaya koymaktadır. Bu dinamiğe bağlı olarak çok yönlülüğü ve karmaşıklığı derinlemesine

anlayabilmek için nitel araştırmalarda anlatı araştırması, fenomenoloji, kuram oluşturma, durum çalışması ve etnografiler gibi birçok araştırma deseni (türü) kullanmaktadır (Creswell, 2017; Merriam, 2018)

PDR lisans programı uygulama dersleri ve staj süreçlerinin etkililiği üzerine olan bu çalışmanın odağında tarihsel bir süreç, kültürler, hikayeler, biyografiler, toplumsal değişim, suç, savaş, yoksulluk, şiddet gibi olgular; dönüşüm için eleştirel bir bakış açısı oluşturma, ar-ge veya gömülü bir teori oluşturma yoktur. Stake'e göre (1995) durum çalışması deseni sistem, program, durum ve zamanla sınırlıdır. Ele alınan sınırlı olay hakkında derinlemesine bilgi verebilen durum çalışmaları, eğitim araştırmalarının doğasına oldukça uygundur (Aytaçlı, 2012). Sınırlı bir sistem olan PDR lisans programının etkililiğine yönelik düşüncelerin, duyguların ve deneyimlerin derinlemesine incelenmesi ve durumun betimlenmesini içeren bu çalışma yapılan görüşmelerden toplanan verilerin detaylı şekilde incelenmesini kapsamaktadır (Glesne, 2013). Ayrıca, durum çalışmalarında veriler toplanırken belirlenen hedefe ulaşmak için konunun "neden?" ve "nasıl?" sorularıyla ayrıntılı şekilde ortaya konması amaçlanır (Yin, 2003, s.2). Dolayısıyla çalışmada izlenen yollara bakıldığında bu çalışma nitel araştırma desenlerinden "durum çalışması" deseniyle oluşturulmuş bir çalışmadır.

Desen, durum içindeki belirgin olaylara odaklanır, araştırmacı durum içinde katılımcıdır ve olaylara hakimdir. Ayrıca durum çalışması deseninde belirgin bireysel aktörler ve aktörlerin algılarına odaklanır (Hitchcock ve Hughes, 1995). Farklı alanlarda hizmet veren PDR uzmanları, çalışmanın aktörlerini; programa yönelik düşünceler de aktörlerin algılarını oluşturmaktadır. Bu alışma eğitim programı bünyesinde gerçekleştiren bir çalışmadır ve PDR programı uygulama dersleriyle, staj süreçleriyle sınırlandırılmıştır. Çalışma uygulama dersleri ve staj süreçleriyle sınırlandırılmış olsa da çalışmada tek bir programa yönelik bütüncül bakış açısıyla ilerlenmiş ve durum çalışmalarından "bütüncül tek durum deseni" kullanılmıştır (Aytaçlı,2012). Son olarak araştırmacı, PDR lisans mezunu olduğu ve alanda 3 yıldır aktif çalıştığı için çalışmanın tamamında katılımcıdır ve sürece tamamıyla hakimdir.

3.2. Evren ve Örneklem

Nitel araştırmalar, nicel araştırmalarda olduğu gibi örneklem sonuçlarını çalışma evrenine genelleme kaygısı taşımamaktadır (Bogdan ve Biklen, 1992; Özkan, 2007, s.92). Nitel araştırmalar genellikle çalışmayı en iyi sonuca ulaştırabilecek kriterlere sahip katılımcılarla sistematik çalışmayı hedeflemektedir. Bu sebeple nitel araştırmalarda evren, örneklem ifadeleri yerine çalışma grubu ifadesi kullanılmaktadır. Çalışma grubu sınırlı bir kaynak olarak kabul gördüğu için çalışma grubunda asıl önemli olan grubun bilgi bakımından zengin ve çalışmayı doygunluğa ulaştırma etkisine sahip olmasıdır (Lincoln ve Guba, 1985). Ayrıca, durum çalışmalarında katılımcı sayısı ve çalışma grubu göreceli sınırlı olmalıdır. Bunun sebebi, durum çalışmalarının küçük gruplarla ayrıntılı ve derinlemesine çalışmalar olarak ilerletilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bilimsel araştırmalarda örnekleme yöntemleri temelde, amaçlı örnekleme ve olasılıklı örnekleme olarak ikiye ayrılmaktadır (Yağar ve Dökme, 2018). Nitel araştırmaların temelinde tahminlerin popölasyonlara genellenmesi olmadığı için olasılıklı yöntemler değil; öznel anlayışın sürdürülebileceği ve detaylara inilebilecek grupla çalışmayı uygun kılan amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır (Patton, 1987). “*Amaçlı örnekleme yöntemleri kritik durumlar örnekleme, ölçüt örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, benzeşik örnekleme, kartopu örnekleme, kolayda örnekleme, aykırı durum örnekleme, tipik durum örnekleme, teorik örnekleme ve kota örnekleme olarak bilinmektedir.*” (Merriam, 2018). Ayrıca, örnekleme yöntemine bağlı olarak oluşturulan çalışma grubu için “Tekrar yapılacak çalışmalarda tutarlı sonuçlar alınabilir mi? Araştırma, çalışma grubu çerçevesinde tekrar edilebilir mi? Öngörülere bağlı ölçümlere ulaşılabilir mi?” gibi sorulara dikkat edilmektedir (Koçak ve Arun, 2006).

Bu araştırmanın çalışma grubunda PDR lisans mezunu olma ve mesleğin iş tanımlarını kapsayan, mesleki yetki verilen bir alanda en az 1 yıldır aktif çalışıyor olma koşulu bulunmaktadır. Ek olarak, katılımcıların eğitim süreci ve deneyimlerinin güncel PDR lisans programı uygulamaları ve staj süreçleriyle uyumunun sağlanabilmesi için neredeyse tamamının yakın zamanda programdan mezun olan kişiler olması koşuluna da dikkat edilmiştir. Amaca yönelik seçilen çalışma grubunun, önceden belirlenen şartlara göre seçilmiş olması ve çalışma grubu oluştururken dikkat edilmesi gereken soruların temel alınmasıyla bu çalışmada ölçüt örnekleme yöntemi

kullanılmıştır. Ayrıca, ortak bir probleme yönelik en fazla veriyi elde edebilmek için farklı alanlarda çalışan uzmanlardan seçilen çalışma grubunda; belirlenen ölçütler grubun heterojenliğini ve toplanan verilerin zenginliğini sağlamaktadır. Çalışma grubunda veri zenginliğini destekleyen bir diğer unsur durum çalışmalarında vurgulanan sınırlı grupta derinlemesine ilerleme ilkesidir.

Tablo 2’de araştırmanın çalışma grubunu oluşturan PDR meslek elemanlarına ait tanımlayıcı bilgiler özetlenmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Çalışma Grubunu Oluşturan Meslek Elemanlarının Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Çalışma Yılı	Lisans Derecesi	Çalışma Alanı
U1	Erkek	Lisans	5 yıl ve altı	Devlet	RDM Subaylığı
U2	Erkek	Lisans	5 yıl ve altı	Özel	Özel Okul
U3	Kadın	Doktora	5 yıl ve altı	Özel	Özel Danışmanlık
U4	Kadın	Yüksek Lisans	5 yıl ve altı	Devlet	Özel Danışmanlık
U5	Kadın	Lisans	5 yıl ve altı	Özel	Özel Eğitim
U6	Kadın	Yüksek Lisans	5 yıl ve altı	Özel	Özel Eğitim
U7	Kadın	Lisans	5 yıl ve üstü	Devlet	Devlet Okulu
U8	Kadın	Doktora	5 yıl ve altı	Devlet	Araştırma Görevliliği
U9	Kadın	Lisans	5 yıl ve altı	Devlet	Özel Kurs Merkezi
U10	Kadın	Yüksek Lisans	5 yıl ve altı	Özel	BİLSEM

Tablo-2 incelendiğinde, çalışma grubunun gizliliğini sağlamak amacıyla katılımcılar uzman kelimesinin baş harfiyle kod sütununda numaralandırılmıştır. Örneğin, U1 (uzman 1), U2 (uzman 2). Çalışma grubunun çoğunluğunun kadın olduğu uzmanların biri hariç tamamı 5 yıl altında çalışma süresine sahiptir. Katılımcıların yarısı özel okuldan yarısı devlet okulundan lisans derecesini tamamlamıştır. Katılımcıların yarısı doktora ve yüksek lisans eğitim düzeyine, diğer yarısı lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Ayrıca katılımcılar lisans diplomasıyla yetki verilen 8 farklı çalışma alanında psikolojik danışmanlığın iş tanımlarını yerine getirmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Nitel çalışmalarda en çok kullanılan veri toplama tekniklerinden biri görüşmedir. Görüşme, mülakat olarak ifade edilmektedir. Görüşme/mülakat iki ya da daha fazla kişi arasında belirli bir odağa bağlı kalarak ve düzen içinde gerçekleştirilen söyleşilerdir (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017). Görüşme, araştırılan konunun farklı boyutlarını kapsayan genellikle açık uçlu sorularla detaylı şekilde bilgi toplanmasını sağlayan bir tekniktir. Punch'a göre (2011) başkalarını anlamının en iyi yollarından biri görüşme tekniğinin kullanılmasıdır. Çünkü görüşme yapılan kişinin duygu, düşünce, bilgi ve gözlemlerine görüşme yoluyla ulaşılır (Türnüklü, 2000; Ekiz, 2003). Araştırmacı, bu tekniği kullanarak görüşme yapılan kişinin iç dünyasını ve olaylara bakış açısını anlayıp değerlendirmeye çalışır (Patton, 1987). İnsanların iç dünyasına ulaşmak sözlü bir teknik olan görüşmede yazılı tekniklere göre daha kolaydır. Çünkü sözel ifadeler yanlış anlaşılmalara minimum seviyeye indirmekte ve katılımcı ek açıklamalarla kendini daha net ve ayrıntılı şekilde ifade edebilmektedir. Bu sebepten insanların belli olaylara ilişkin duygu ve düşüncelerinin olası sebeplerini saptamada ve değerlendirmede görüşme tekniği etkili ve kestirme bir yoldur (Karasar, 2002).

Katılımcıların duygu ve düşüncelerini keşfetmek için yapılan görüşmeler katılımcı sayısına ve görüşmenin yapıldığı bağlama göre türlerine ayrılmaktadır. Bireysel görüşmeler dışında görüşmeye katılan görüşmeci sayısının eş zamanlı olarak arttırılmasıyla odak görüşmeler de yapılmaktadır. Hem bireysel hem de odak görüşmeler telefonda, çevrimiçi platformlarda ve yüz yüze yapılabilmektedir (Karahana, Uca ve Gündük, 2022). Bu çalışmada görüşmeler bireysel olarak çevrimiçi platformda yapılmıştır. Çünkü çevrimiçi görüşmeler zaman ve mekan açısından esneklik sağlamaktadır (Salman Yıkılmış, 2020). Bu çalışmada da olduğu gibi katılımcıların, başka kişilerin düşüncelerinden etkilenmeden kendilerini özgün bir şekilde aktarabilmeleri adına nitel çalışmalarda bireysel görüşmeler sıklıkla tercih edilmektedir (Tekin, 2006). Bu sebeple, eğer bireylerin gerçeklikle ilgili zihinlerinde yer etmiş özgün deneyimleri hakkında bilgi toplanmak isteniyorsa en iyi yol görüşme tekniğini kullanmaktır (Mason, 1996).

Literatüre bakıldığında nitel çalışmalarda birçok bireysel görüşme türü bulunmaktadır. Bu görüşmeler derinlemesine, narratif-öyküsel, anısal, problem merkezli, alıcı, odaklı, yakınsak ve etnografik görüşme olarak bilinmektedir (Şentürk

Kara, 2021). Bir araştırmada veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşmelerin kullanılmasına karar verilmesi, araştırmanın modelindeki diğer bileşenlerle etkileşimli olarak gerçekleşmektedir (Ardahanlıoğlu, 2022). Bu araştırmanın problemine, modeline ve örnekleme yöntemine bakıldığında veri toplamak için çalışmada derinlemesine bireysel görüşme tekniğinin kullanılması uygun görülmüştür. Çünkü yzeyssel bilgi yerine, az sayıda kişiyle derinlemesine görüşmelerle detaylı bilgi almaya; görüş, düşünce, fikir, bakış açısı ve deneyimleri derinlemesine anlamaya odaklanılır (Kümbetoğlu, 2017).

Görüşme tekniğinde veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formları yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış formlar olarak e ayrılır. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması uygun görülmüştür. Çünkü yarı yapılandırılmış form görüşme esnasında yeni soru ekleme çıkarma esnekliğini sağlamaktadır (Akman Dömbekci ve Erişen, 2022). Diğer bir deyişle görüşme esnasında verilerin detayına inmek veya eksik kalan bir noktayı tamamlamak için spontane biçimde ana sorulara ek olarak sonda sorular eklenebilmektedir (Karataş, 2017). Bu durum araştırmacının amacına uygun şekilde etraflıca bilgi edinmesini sağlamaktadır (Sevencan ve ilingiroğlu, 2007). Anlaşılmaktadır ki yarı yapılandırılmış görüşmeler ne yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir; iki u arasında yer almaktadır (Altunay, Gülşin ve Yalçınkaya, 2014). Bu çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilirken araştırmacının ve ğretim üyelerinin deneyimleri; PDR programındaki ve meslekteki ögelerin alanyazındaki karşılıkları esas alınmıştır. Ayrıca, temel probleme ve alt problemlere cevap bulabilmek amacıyla geliştirilen bu form araştırmacı ve 2 ğretim yesi tarafından geliştirilmış olmakla birlikte; 4 aylık süre içerisinde üç farklı zamanda tekrar tekrar gözden geçirilip çok kez revize edilmiştir. Veri toplama sürecindeki pilot görüşmeler de formun revizasyonuna katkı sağlamıştır. Çünkü son taslak üzerinden pilot görüşmelerin yapılması görüşme formundaki kusurları ortadan kaldırmayı sağlamaktadır (Willis, 2015). Yapılan pilot görüşmeler sayesinde problem cümlesine hizmet eden sorularda ve sondalarda rötuşlar yapılmış ve form son halini almıştır. Son hali verilen bu form, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma grubu özelliklerini gösteren demografik sorulara, ikinci bölümdeyse görüşme sorularına yer verilmiştir.

Araştırmacı, verileri toplamadan önce katılımcıları çalışmanın amacı hakkında bilgilendirmiş ve onam formu katılımcılara iletilmiştir. Verilerin güvenli olarak toplanması ve gözden kaçırılmaması amacıyla görüntü ve ses kaydı için katılımcılardan izin alınmıştır. Görüşmeler gönüllük esasına dayalı olarak bireysel şekilde Google Meet Premium platformunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan görüşme formu EK-1’de sunulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Veri toplama süreci görüşme öncesi, pilot görüşmeler ve asıl görüşmeler olarak üç basamakta gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde ilk olarak çalışmada veri toplama aracı olan görüşme soruları (form) hazırlanmıştır. Sonra, soruların problem durumuna ve alt amaçlara uygunluğunu netleştirmek ve ortalama olarak gerekli süreyi saptayabilmek amacıyla 3 psikolojik danışmanla pilot görüşmeler yapılmıştır. Pilot görüşmeler minimum 40 maksimum 60 dakika sürmüş ve çalışmaya katkı sağlayacak veriler elde edilmiştir.

Pilot görüşmeler sonrasında asıl görüşmeler için PDR bölümünden mezun olan ve farklı alanlarda çalışan 10 kişiden randevu alınmıştır. Randevular katılımcılara uygun tarihlerde oluşturulmuş olup onam formunda da belirtildiği gibi gönüllülük esasıyla yol haritası çizilmiştir. Ayrıca, randevu alınan süreçte katılımcılara onam formu iletilmiş ve görüşmenin amacı detaylı şekilde açıklanmıştır. Ek olarak, görüşme esnasında şeffaf bir dil kullanmanın ve sorulara açık şekilde cevap vermenin araştırmaya büyük katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Görüşme öncesindeki son adımda, katılımcılardan görüşmelerdeki veri kalitesinin maksimum olabilmesi için görüşmeleri kayıt altına alma izni alınmıştır.

Görüşmelerin tamamı Google Meet Premium programı üzerinden çevrimiçi ortamda sesli ve görüntülü olarak kayıt altında gerçekleşmiştir. Görüşme anında mümkün olduğunca samimi bir ortam oluşturulmuştur. Bu sayede katılımcılar, kendini açma konusunda herhangi bir zorluk yaşamamıştır. Araştırmacı, görüşmelerde konu dışına çıkılmaması için sorulara kasıtlı olarak yön vermiştir. Gerekli durumlarda derinlemesine bilgi toplamak için sondalar kullanılmış ve esnemeye gidilmiştir. Katılımcılardan alınan cevapların içeriğine ve cevaplardaki bilgi zenginliğine göre bazı görüşmelerde sorular farklı sırayla sorulmuştur. Görüşmeler ortalama 45 dakika

sürmüştür. Her görüşme sonunda katılımcılara son olarak eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş ve görüşme sürecindeki katkıları için teşekkür edilmiştir. En son, veriler toplandıktan sonra deşifreleri dökülmüş ve veri analizi için hazır hale getirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Her bilimsel çalışmanın veri analiz basamağı nasıl ki o çalışmanın kendine özgü konusu ve yöntemiyle ilişkiliyse bu araştırmanın veri analizi basamağı da bütüncül olarak araştırmanın konusu, araştırmanın modeli ve veri toplama tekniğiyle ilişkili şekilde araştırma özelinde tasarlanmıştır. Çünkü, veri analizi nitel çalışmanın özel nitelikleri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır (Maxwell, 1996). Her çalışma alanı özel niteliklerine uygun analizler ortaya koymakta ve analizlerin kullanım biçimleri çalışma alanına bağlı olarak değişimler göstermektedir. Özellikle sosyal bilimler alanında birbirinden farklı veri analizlerinin kullanıldığından bahsetmek mümkündür. İçerik analizleri de sosyal bilimler alanı içerisinde özellikle eğitim bilimleri çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (Ültay ve Ültay, 2021). Yukarıdaki gerekçeler temelinde bu çalışmadaki ana problem ve alt problemlere cevap bulabilmek amacıyla toplanan verilerin analizi için içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

İçerik analizi tekniği, kitle iletişim araçlarının gelişmesine bağlı olarak nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tekniklerden biri haline gelmiştir. Bu teknik günümüzde iletişim, dil, psikoloji ve sosyoloji gibi pek çok alanda kullanılmaktadır (Metin ve Ünal, 2022). İçerik analizi, sosyal bilimlerde araştırma verileri için elde edilen görüşme kayıtları ve transkriptler; yazılı ve görsel medya mesajları üzerinden anlamlar çıkarmayı sağlayan bir araştırma tekniği olarak tanımlanmaktadır (Fiske, 1996; Olgun, 2008). Bu teknikte amaç, araştırılan olguların ve olayların özünde bulunan durumlara yoğunlaşarak araştırmacı tarafından toplanan verilerdeki gizlenmiş kavramları, bu kavramlar arasındaki ilişkileri kodlamalar yoluyla ortaya çıkarmaktır. Araştırmacı, topladığı detaylı verilerden kodlama yoluyla probleme ve alt problemlere ait temaları bulma, bu verileri anlamlı ve düzenli bir biçimde yapılandırma gayretindedir. Araştırılan olayın veya olgunun temel alabileceği bir kuram oluşturma gayreti yoksa kodlamaya dayalı içerik analizine gerek duyulmaktadır (Baltacı, 2017). Kodlamaya dayalı içerik analizi tekniğinde verilerin bütününe bağlı şekilde

kodlamalarla oluşturulan sınıflandırmalar, kategoriler ve çıkarımlar analizlerin anlam bütünlüğünü sağlayabilmektedir (Gökçe, 2006). Bu sebeple araştırma sürecinde toplanan tüm veriler kendi içinde bütüncül olarak analiz edilmiştir. Bu bütünselliğe bağlı kalarak, birbirine yakın veriler ortak kategoriler altında toplanmış; son olarak okuyucunun kolay anlayacağı şekilde temalaştırılmıştır. Bu temalara örnek olarak, “uygulama derslerinin mesleki ihtiyaçlara uygunluğu, uygulama derslerinin olumlu yönleri, uygulama derslerinin olumsuz yönleri” gibi temalar içerik analizi kullanılarak uzmanların görüşme notlarının kodlanmasıyla oluşturulmuştur.

Yukarıda ifade edildiği gibi, her nitel çalışmanın veri analiz planının kendine özgü biçimde oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmada nitel veri analizi ve planı, kaynaklardaki farklı görüşlere bağlı kalarak; tez danışmanı ve diğer araştırmacı görüşlerine başvurularak araştırmaya özgü şekilde oluşturulmuştur. Analiz planının aşamalarındaki uygulamalar başlıklar halinde aşağıda açıklanmıştır:

1. Araştırma probleminin oluşturulması: İlk olarak, araştırmacının eğitim geçmişine, ilgilerine, gözlemlerine, konuyla ilgili tez ve makalelerin bulgularını gözden geçiren ve yorumlayan ilgili araştırmalara göre araştırma problemi net ve kesin biçimde kavramsallaştırılmıştır. Araştırma probleminin kavramsallaştırılması bu çalışmada yöntemin belirlenmesini kolaylaştırmıştır.

2. Çalışma grubunun seçilmesi: Araştırma problemi kavramsallaştırıldıktan ve alt problemler kesinleştirildikten sonra araştırmanın çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubunun belirlenen mutlak ölçütlere göre azami çeşitlilikle oluşturulması, araştırma problemlerine uygun yanıtlar oluşturmayı sağlayan temsil gücü yüksek verilerin toplanmasını kolaylaştırmıştır.

3. Çözümenecek birimlerin oluşturulması: Çalışma grubu oluşturulup veriler görüşmelerle toplandıktan sonra transkript edilen tüm veriler, paragraflardaki benzer konulara göre benzer kategorilerde toplanmıştır. Çünkü içerik analizinin kalitesini gösteren temel faktör kategori sisteminin kullanılmasıdır (Gökçe, 2006, s.58). Çalışmanın bu basamağında benzer kategoriler oluşturmak için benzer konuların kullanılmasına ek; benzer hedef kişiler ve değerlendirmeler de kategoriler oluşturmak için kullanılmıştır (Geray, 2006, s.150). Çözümenecek tüm veriler benzer konulara, aynı alanda çalışan uzmanlara ve benzer değerlendirmelere göre ayrıştırılıp benzer

kategorilere göre yeniden gruplandırıldıktan sonra paragraflar üzerinden kodlama işlemine başlanmıştır.

4. Kodlama rehberinin oluşturulması: Bu aşamada kategoriler halinde yeniden gruplandırılan verilerdeki anlamları keşfetmek için kodlama işlemine başlanmıştır. Araştırma bütününde geçerli yanıtlara ulaşabilmek için kodlama yapılırken çalışmanın kavramsal çerçevesi, araştırma problemleri ve görüşme soruları dikkate alınmıştır. Kategorilerdeki veriler parça parça kodlanmış; benzer kodlar gruplandırılarak anlamsal ilişkisi olan kategorilerle yeniden eşleştirilmiş ve olası temaların belirlenmesi için kategori sınırları kesinleştirilmiştir. Ayrıca, sistematiklik ve anlaşılabilirlik için oluşturulan kodların benzerlik oranı yüksek kodlar tek çatı altında toplanmıştır. Bir araya getirilip seyreltilen benzer kodların tamamının anlamsal ilişki kurulan kategoriler altında toplanmasıyla kodlama rehberi oluşturulmuştur. Kodlama rehberi oluşturulurken mevcut verileri özetleyen anahtar kelime, cümle ve deyimlerin bulunduğu paragraflara etiketler verilerek benzer kodların saptanması ve doğru kategorilere transfer edilmesi kolaylaşmıştır (Silverman, 2018).

5. Kodlama rehberinin güvenilirliği: Bu aşamada kodlama rehberinin güvenilirliği için birçok uygulama gerçekleştirilmiştir. İlk olarak diğer uzmanlardan elde edilen veri seti kodlama rehberi kullanılmadan yeni kod rehberi oluşturuyor gibi kodlama işlemine alınmış ve kodlama rehberiyle olan uyumuna bakılmıştır. Kodlama rehberiyle yüksek oranda aynı kodlar ortaya çıktığı için tüm veri setlerinde özellikle zorluk yaşanan verilerde kodlama rehberi yol gösterici olarak kullanılmıştır. Bu uygulama, oluşturulan kodlama rehberinin pilot uygulaması olarak düşünülebilir. Ayrıca, araştırma varsayımlarını destekleyecek benzer kodları oluşturma yanlılığına düşmemek için kodlama işlemi veri setleri iki gruba ayrılarak iki ay arayla yapılmıştır. Kodlama işlemine ara verilen bu veri setleri belli bir sıralama olmaksızın farklı zamanlarda üç sefer kodlama işleminden geçirilmiş ve çok yüksek oranda aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Eş zamanlı olarak iki farklı araştırmacı desteğiyle, kodlama rehberi ve oluşturulan kodların güvenilirlik hesaplaması yapılmış kodlayıcılar arası tutarlılık yeterli oranda sağlandığı için kodlama işlemi tüm veri setleri için gerçekleştirilmiştir.

6. Verilerin sunulması ve yorumlanması: Kodlayıcılar arası tutarlılık sağlandıktan sonra tüm veriler kodlanmış ve sınırları kesinleştirilmiş kategorilerle aralarındaki ilişkiye bağlı olarak araştırmanın temaları oluşturulmuştur. Temaların

oluşturulması veri yığınının özünün okuyucuya sunulmasını sağlamış ve verilerin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmıştır. Bulgular bölümünde tablolar halinde sunulan temalarla ilişki kodların, katılımcıların kaç tarafından kullanıldığını göstermek ve alıntılarının doğruluğunu ispat etmek amacıyla tabloda kod frekans dağılımlarına yer verilmiştir. Tablolar, kodların frekans dağılımları çoktan aza olacak şekilde oluşturulmuş ve veriler bu sıralamayla okuyucuya sunulmuştur. Psikolojik danışmanlık lisans programındaki uygulama derslerinin ve staj süreçlerinin etkililiğine yönelik elde edilen bulgular, benzer probleme sahip çalışmalar incelenerek yorumlanmıştır. Ayrıca yorumlama işlemi yapılırken etige uygun bir şekilde katılımcı bilgileri gizli tutulmuş; tablodaki veriler katılımcılara kodlar atanarak sunulmuştur.

Son olarak, veriler yorumlanırken araştırma amacı için yeterli düzeyde bulguya ulaşıldığında veri toplama, analiz ve yorumlama süreci sonlandırılmıştır. Çünkü nitel çalışmalarda veriler doyum noktasında ulaştığında ve yeni bulgular elde edilmediğinde verilerin araştırma amacı için yeterli olduğu kabul edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006; Merriam, 2018).

Araştırmanın tüm basamaklarında etkili olan güvenilirlik ve geçerlik uygulamaları verilerin analizi başlığı altında aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

Güvenirlik ve Geçerlik: Bilimsel bir araştırmanın kalitesi araştırmadaki yöntem, veri toplama süreci ve veri aracı fark etmeksizin araştırmacının çalışmasındaki bulguların güvenilirliği ve geçerliği ortaya koyabilme yeteneğiyle doğrudan ilişkilidir (LeCompte ve Goetz, 1982). Nicel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik ifadelerinin nitel araştırmalardaki karşılığı tutarlılık (iç güvenilirlik), doğrulanabilirlik (dış güvenilirlik), inandırıcılık (iç geçerlik), aktarılabilirlik (dış geçerlik) olarak ifade edilmektedir (Ravitch ve Carl, 2019).

Buna göre, tutarlılık araştırma sonuçlarının tekrarlanabilirliğiyle ilgilidir. Yani, “Aynı araştırma yeniden yapılsa aynı sonuçlara ulaşılır mı?” sorusu çalışmanın iç güvenilirliğine yanıt aramaktadır (Lülecioğlu, 2022). Paralellik gösteren “Diğer araştırmacılar da aynı sonuçlara ulaşabilir mi?” sorusu tutarlılık için yanıt aranan bir başka sorudur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Ayrıca araştırma konusunun, problemlerin yöntemle olan uyumu, araştırmacının çalışmayı titiz bir şekilde ilerletmesi de tutarlılığa hizmet eden unsurlar olarak değerlendirilebilmektedir (Ravitch ve Carl, 2019). Doğrulanabilirlikse, çalışmanın ve yargıların nesnel olduğunu göstermesiyle

açıklanmaktadır. Bu sebeple, araştırma yönteme bağlı olarak bütün sürecin yanlılıktan arınarak tüm detaylarıyla aktarılması doğrulanabilirlikle ilgilidir (Guba, 1981).

İnandırıcılık, üzerinde çalışılan araştırmanın ve araştırma bulgularının gerçeklikle örtüşmesiyle, gerçekte olan uyumuyla açıklanmaktadır. Bulgular gerçeği yansıtıyor mu, araştırmacı gözlemlediğini gerçekten ölçüyor mu gibi sorulara yanıt aranmaktadır (Merriam, 2009). Ayrıca, araştırmacının özgeçmişi, nitelikleri, deneyimleri ve aldığı eğitimler araştırma inandırıcılığını sağlamada önemli bir etkidir (Arastaman vd., 2018). Aktarılabilirlikse, araştırmada varılan sonuçların benzer ortam ve kişilere genellenmesiyle ilgilidir. Bu genelleme nicel araştırmalardaki örneklemin evrene genellemesinden farklı olarak çalışma sonuçlarının daha geniş benzer gruplara ve ortama da uygulanıp uygulanamayacağıyla ilgilidir (Braun ve Clarke, 2013).

Bu araştırmada güvenilirlik ve geçerliği sağlayabilmek için araştırma denetimi (denetim izi), uzun süreli etkileşim, sürekli gözlem, kayıt tutma, meslektaş değerlendirmesi, olumsuz durum analizi, üye kontrolü, kapsamlı betimleme, amaçlı örnekleme, kodlayıcı tutarlılığı, farklı zamanlarda kodlama tekniklerinden faydalanmıştır (Arslan, 2022). Nitel çalışmaların doğasına uygun şekilde ifade edilen tutarlılık, doğrulanabilirlik, inandırıcılık, aktarılabilirlik için araştırmada uygulanan bu teknikler alt başlıklarda açıklanmıştır.

Araştırmanın İç Güvenirliğini Sağlamaya Yönelik Uygulamalar: Bu çalışmada iç güvenirliği (tutarlılık) sağlamak amacıyla; görüşme yapılacak çalışma grubunun çeşitliliği, kodlayıcılar arasındaki uyum, farklı zamanlardaki kodlamalar arasındaki uyum ve toplanan verilerle bulguların uyumu gibi teknikler kullanılmıştır.

Araştırmada, veri toplama sürecindeki görüşmeler pilot ve asıl grupla iki farklı aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk önce, gerçek görüşmelerden farklı katılımcılarla gerçekleştirilen pilot görüşmeler yoluyla araştırmacının gerçek görüşme sürecinden önce deneyim kazanması sağlanmış; görüşme sorularının netliği, anlaşılabilirliği, birbiriyle olan uyumu; soruların ve sondaların hedef konuya, hedef kişilere uygunluğu kontrol edilmiştir. Ayrıca, pilot görüşmelerden gelen veriler rehber olarak kullanılarak görüşme sorularının birbiriyle; araştırma konusu ve yöntemle uyumu çok kez gözden geçirildikten; uyumsuz tarafları düzenlendikten sonra asıl görüşmelerle veri toplama sürecine başlanmıştır. Ana görüşmelerden toplanan verilerin farklı alanlarda farklı iş

tanımlarına sahip uzmanlardan toplanmasına dikkat edilmiştir. Veri toplama süreci sonunda tüm görüşmelerin kaydı son dakikaya kadar deşifre edilmiş, analiz sonrasında ortaya çıkan veriler kendi içinde uyumlu halde gruplanarak çizelgeler üzerinden bulgular bölümünde sunulmuştur (Silverman, 2013).

Nitel araştırmalardaki tutarlılığı sağlayabilmek amacıyla toplanan verilerin deşifre edilmesi ve verilerin bulgularla uyumlu halde sunulmasından önce (Arslan 2021), bulguların ortaya çıkarılmasını sağlayan kodlama sürecindeki tutarlılığın sağlanması da kullanılan başka bir tekniktir. Bu teknikte, veriler birden fazla araştırmacı tarafından ayrı şekilde kodlanmakta ve kodlanmış veri setlerinin tutarlılık açısından kıyaslaması yapılmaktadır (Creswell, 2016). Araştırmanın tutarlılığını sağlayabilmek için araştırmacılar tarafından kodlanan veri setleri arasındaki uyumun en az 0.80 olması gerekmektedir (Akay ve Ültanır, 2010). Tavşancıl ve Aslan'a göre de (2001) kodlanan veri setlerinin arasındaki uyumun 0.70 olması yeterli görülmektedir. Çalışmadaki veri setleri arasındaki uyum Miles ve Huberman'ın (1994) [Güvenirlilik=Görüş birliği/(Görüş birliği + Görüş ayrılığı)x100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Bu araştırmanın veri setleri araştırmacı dışında, PDR lisans ve yüksek lisans çıkışlı devlet üniversitesinde çalışan bir araştırma görevlisi ve eğitim fakültesinde doktora sürecindeki başka bir araştırmacı tarafından kodlanarak oluşturulmuştur. Yukarıdaki formüle göre, üç farklı araştırmacının kodlama sonrası oluşturduğu veri setinin uyum yüzdesi 0.87 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, hem güvenirlilik hem de geçerlik için diğer kodlayıcıların ön yargılarından arınmış olmaları ve kritik bağlamları yakalayabilme yetileri düşünülerek eğitim fakültesi geçmişlerinin olmasına, ve yanlışlık hatasına düşmemeleri için araştırma konusundan uzak araştırmacılar olmasına dikkat edilmiştir. Son aşamada oluşturulan veri setleri, işbirliğiyle oluşturulan kod listesi kılavuz alınarak taslak temalar oluşturulmuş bağlamsal kontrolleri yapıldıktan sonra temalar kesinleştirilmiştir. Her tema ve kod doğrudan alıntılarla desteklenmiş, bu tema ve kodların uygulama dersleri ve staj süreçleri üzerinden yorumlaması yapılarak rapor haline getirilmiştir.

Araştırmanın Dış Güvenirliliğini Sağlamaya Yönelik Uygulamalar: Nitel araştırmalarda çalışmanın dış güvenirliliği sağlamak için; araştırma modeli, kullanılan yöntem, veri toplama aracının oluşturulma süreci ve veri toplama tekniği, verilerin analiz süreci, bulgular ve yorumları ortaya çıkarmak için izlenen adımlar detaylarıyla betimlenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Başkale, 2016). Bu betimle süreci

araştırma faaliyetlerinin, modelin, veri toplama sürecinin, tema ve kodların, analiz sürecinin ayrıntılı bir kronolojisi olarak ifade edilir (Morrow, 2005). Ayrıca, çalışmanın başka bir uzman tarafından takip edilmesi dış güvenirlğe katkı sağlayan tekniklerden bir diğeridir.

Çalışmada araştırma yönteminin, araştırma konusuyla ve araştırmanın problemleriyle ilişkisi detaylı açıklamalarla temellendirilmiştir. Toplanan veriler için görüntülü gerçekleştirilen görüşmeler kayıt altına alınmış ve manuel şekilde transkript edilerek veri kaybı önlenmiştir. Veri analiz sürecindeki temaların ve kodların oluşturulabilmesi için gerçekleştirilen uygulamaların detayları anlatılmıştır. Bulgular ve yorumlar bölümünde, araştırma problemi, alt problemlerle ilişkili tüm fikirlere doğrudan alıntılarla yer verilmiştir. Ek olarak, araştırmacının objektifliğini koruyabilmesi adına meslektaş değerlendirilmesine başvurulmuştur (Lincoln ve Guba, 1986). Görüşme formu oluşturma, veri toplama, veri analiz süreci, bulgu ve yorum kısımları tez danışmanı ve başka bir araştırmacı (araştırma görevlisi) tarafından sık sık denetlenmiştir.

Araştırmanın İç Geçerliğini Sağlamaya Yönelik Uygulamalar: Nitel araştırmalarda çalışmanın iç geçerliğini sağlamak için; uzun süreli etkileşim, sürekli gözlem, katılımcı dönütü, olumsuz durum analizi gibi teknikler kullanılmaktadır (Holloway ve Wheeler, 1996). Nitel bir çalışmada iç geçerliği sağlamanın en iyi yollarından bir tanesi uzun süreli etkileşim ve gözlemdir. Çünkü etkileşim ve gözlem, araştırma sürecinde araştırmacının çalışma konusuna, çalışma grubu özelliklerine, bakış açılarına derinlemesine anlayış geliştirmesini sağlar (Lincoln ve Guba, 1985).

Bu çalışmada araştırmacı PDR lisans mezunudur ve araştırma problemlerine yönelik tüm süreçleri deneyimlemiştir. Uzun yıllardır araştırma konusunu deneyimlemeye devam eden araştırmacının; problem ve alt problemlere yönelik süreçlerde yıllardır katılımcı olması, mesleki kimliği ve aldığı eğitimlerle etkileşimi sürdürmesi, tüm süreçleri gözlemlemesi sebebiyle ön yargılarının kırıldığına, tüm süreci içselleştirdiğine inanılmaktadır. Bu durum araştırmanın iç geçerliğine katkı sağlamaktadır (Shipman, 2015). Sürece ilişkin tüm detaylar araştırmacının katılımcı rolü başlığında açıklanmıştır.

Ayrıca, iç geçerliği desteklemek amacıyla veri toplama sürecinde görüşmeler sonrasında ortaya çıkarılan yazılı veriler katılımcılara gönderilmiş veri gerçekliği için

onayları alınmıştır (Whittemore, Chase ve Mandle, 2001). Çünkü katılımcı verilerinin onlar için bir anlam ifade edip etmediği, yeterli kanıtlara dayanıp dayanmadığı ve verilerin gerçeğe ne denli yakın olduğu hakkında görüş bildirmeleri iç geçerlik için önem taşımaktadır (Creswell, 2009). Görüşme sorularının, toplanan verilerin, araştırma konusunun ve kavramsal çerçevenin bütünlüğü içerisindeki gerçekliğini korumak adına sürecin olumsuz tarafları analiz edilmiş ve geçerlik için görüşme sorularına ve alt problemlere eklemeler yapılmıştır. Eş zamanlı olarak tema ve kodların verilerle olan uyumuna da dikkat edilmiş ve bağlam dışı olduğu düşünülen veriler araştırmaya dahil edilmemiştir (Creswell ve Miller, 2000).

Araştırmanın Dış Geçerliğini Sağlamaya Yönelik Uygulamalar: Bu çalışmada dış geçerliği sağlamak için; çalışma grubunu belirleme süreci, verilerin toplanması ve analiz edilme süreci gibi basamaklar kapsamlı betimleme tekniğiyle açıklanmıştır. Yine dış geçerliğe katkı sağlamak için çalışma grubu seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış (Lincoln ve Guba, 1985) ve veri toplama sürecinde fark edilen kritik bağlamların hatırlatıcı notları tutulmuştur.

Çalışma grubu için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış olup katılımcıların mesleki kimliklerinin, çalışma konusuyla doğrudan ve deyimisel olarak ilişkisine; meslek elemanlarının alanyazındaki unvan, iş tanımlamalarını karşılmasına dikkat edilmiştir. Bu sayede katılımcılar araştırma konusuyla doğrudan ilişki kurabilmekte ve geçerliğe katkı sağlamaktadır (Arslan, 2022). Görüşmeye katılım sağlayan meslek elemanlarının kişisel özellikleri de ayrıca açıklanmıştır. Veri toplama ve analiz sürecinde, çalışmanın büyük resimde gerçekçi şekilde görülebilmesi; çalışmadaki bağlamların dış gözle yeniden değerlendirilebilmesi ve raporlaştırmanın çarpıcı şekilde yapılabilmesi için araştırmacı tarafından sürekli olarak not kaydı (günlük) tutulmuştur. Bu günlük, geçerlik için araştırmacının veri toplama aşamasında alanda yaptığı gözlemlerin kaydedilmesi olarak açıklanmaktadır (Gibson ve Brown, 2009).

Araştırmacının Rolü: Nitel araştırmalarda araştırmacının katılımcı rolü, nicel araştırmalardakine göre bir hayli farklıdır. Nicel araştırmalarda, araştırmacı belirli yöntemlere göre verileri toplamakta ve verileri sayısal analize sokmaktadır. Nitel araştırmalardaysa, araştırmacı alanda zaman harcamakta, araştırma kapsamındaki kişilerle doğrudan ilişki kurmakta, konuyla ilgili görüşmeler ve gözlemler yapmaktadır. Ayrıca, katılımcıların konuya ilişkin yaşadıklarını araştırmacı da yaşamakta veya gerektiğinde yaşamaya yönelmektedir. Bu sayede araştırmacı sürecin

doğal bir parçası olmakta ve farklı basamaklarda edindiği bakış açısı ve deneyimle hem verileri toplamada hem de verilerin analizinde önemli bir rol oynamaktadır (Yıldırım, 1999; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yukarıda bahsedildiği gibi araştırmacının bulunduğu rolde araştırmak istediği konu hakkında detaylı bilgi sahibi olması süreçteki en önemli ve kolaylaştırıcı unsurlardan bir tanesidir (Merriam, 2013).

Bu araştırmada da araştırmacı, çalışmaya konu olan durumları kendisi de yaşamış ve yaşamaya da devam etmektedir. Araştırmacı, 2019 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversite'sinden PDR lisans programından mezun olmuştur. Araştırmacı, PDR lisans eğitiminin staj çeşitliliği ve uygulama boyutundaki kısıtlılığı deneyimlediği için eş zamanlı olarak sosyal hizmet bölümünü de çift anadalla bitirmiş; alanla ilişkili farklı uygulama dersleri almış ve farklı alanlarda (Okul, Üniversite, Özel Eğitim, Belediye, STK vb.) da gönüllü stajlar yapmıştır. Deneyimlerini ve literatürü referans olarak araştırmacı yine aynı düşünceyle danışmanlık becerilerini geliştirmek ve danışmanlık ekollerindeki uygulamaları öğrenmek için geçerliliği olan ve akredite eğitimleri (EMDR, Kısa Süreli Çözüm Odaklı Terapi, Bilişsel Davranışçı Terapi, Mindfulness, Aile Danışmanlığı, Travma, Kriz ve Yas, Oyun Terapisi, Resim Analizi vb.) dışarıdan ücretli olarak almaya devam etmiştir. Araştırmacı, hala lisans programında alamadığı fakat psikolojik danışmanlık unvanı altında uzmanlaşma ve yetkinlik yolunda alınmış olması gereken eğitimleri dışarıdan ücretli olarak almaya devam etmektedir. Ayrıca, bir anaokulunda psikolojik danışmanlık yapmaktadır.

Araştırmacı, çalışma grubundaki katılımcıları araştırmadan önce tanıma fırsatı bulmuştur. Kimi katılımcılarla aynı sınıfta ortak dersler almış kimi katılımcılarla da çok kez ortak projelerde ve sivil toplum çalışmalarında takım arkadaşı olarak çalışmıştır. Araştırmacı, katılımcıların bir kısmını da dışardan ücretli alınan eğitimlerde tanımıştır. Katılımcıların tamamı uzun süredir araştırmacı tarafından tanınmakta ve ilk günden bu güne yaptıkları çalışmalar da yakından takip edilmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı araştırmacının katılımcı rolünün görüşmeleri daha samimi, doğal ve açık şekilde ilerletmesi mümkün olmuştur. Ayrıca görüşmeler esnasında görüşme ortamındaki doğallığa bağlı olarak katılımcıların samimi ve açık şekilde cevaplar verdiği gözlemlenmiştir. Araştırmacı psikolojik danışmanlık yapmakta olduğu için derinlemesine görüşme yapmaya hakim şekilde verileri toplama rolünü üstlenmiştir. Bu katılımcı rolün, gerek görüşme esnasında oluşturduğu samimi ortam

açısından gerekse veri toplama ve analiz süreci açısından çalışmada daha geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşma fırsatı sağladığı düşünülebilir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı eğitiminin etkililiğine ilişkin PDR lisans programından mezun olan ve farklı alanlarda çalışan uzman görüşlerinin ortaya konulmasını amaçlayan bu araştırmada toplanan verilerin analiziyle ulaşılan bulgular uzman görüşleri, görüşler arası benzerlikler ve farklılıklar olarak düzenlenmiştir. Bulgularda çalışmanın alt problemlerine cevap verecek şekilde temalar ve kodlar belirlenmiş, bunlara uygun çizelgeler oluşturulmuş ve bulgular doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Verilerin açıklanması için başlıkta gösterilen sayılar sırasıyla; tezin ilgili bölümünü, araştırılan alt problemi, temaları ve kodları gösterecek şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, bu bölümde sunulan başlıkların, alt problemlerin, tabloların, tema ve kodların, toplanan veri ve doğrudan alıntılarının kendi içindeki uyumuna ve çalışmanın ana amacıyla olan uyumuna çalışmanın bütünlüğünü sağlamak için özellikle dikkat edilmiştir.

4.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri

Araştırmanın birinci alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerinin, çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu hakkındaki görüşleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Uygulama Derslerinin Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu	İş Tanımı Dışında Süreçler	8
	Görüşme Yapmak	5
	Tanılayıcı Testleri Öğrenmemek	4
	Özel Eğitim Alanını Görememek*	3
	Araştırma Gör. Alanını Görememek*	1
	Özel Psk. Dan. Alanını Görememek*	1
	Özel Kurs Alanını Görememek*	1

*Alandaki mesleki rol ve iş tanımları kastedilmektedir.

Tablo 3’te PDR meslek elemanlarının lisans programında aldıkları uygulama derslerinin şu an çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu incelendiğinde, meslek elemanlarının çoğunun çalıştıkları alanlardaki ihtiyaç duyulan iş tanımlarının lisans dönemindeki uygulama derslerindeki kazanımlardan farklı olduğu yönünde görüş ifade ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, meslek elemanlarının bir kısmının çalıştıkları alanlardaki ihtiyaç duydukları tanılayıcı testleri uygulama derslerinde öğrenemedikleri ve aynı şekilde çalıştıkları alanlara (okul hariç) program dahilinde temas edemedikleri anlaşılmaktadır. Fakat meslek elemanlarının çalıştığı alanda görüşme yaptığı ve lisans döneminde de benzer uygulamayı yaptığı yönünde görüşlerin ifade edildiği görülmektedir. Bazı meslek elemanları bu bağlamda birden fazla konuda görüş bildirmiştir. Meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerinin çalıştıkları alanlardaki ihtiyaca uygunluğu hakkındaki görüşlerini ifade ettikleri alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Askerlik esnasındaki RDM görevindeki deneyimlediğim vakalarla üniversitede gördüğüm vakalar birbirinden farklı. Lisansta uygulamalar okul temelli olduğu için şu anki işimle benzer vakalar görmek pek mümkün değil.” (U1)

“Uygulamaların yeterli olmadığını söyleyebilirim. Özel eğitime dair aldığımız tek bir ders vardı o da teorikti, uygulama derslerindeyse hep normal gelişim gösteren ergen ve yetişkin örnekleri üzerine çalışmıştık. Tek bir teori dersiyse ne öğrenmem mümkün olabilir; ne özel çocukları tanımak anlamak mümkün oldu ne de aileleriyle

süreci yönetmek. Kaldı ki özel eğitim alanına yönelik bir tane bile uygulama dersi zaten yok.” (U6)

“Bir özel eğitim bireyine tam anlamıyla nasıl yaklaşmamız gerektiği kesinlikle öğretilmedi. Bunu kesinlikle bölüme genellemiyorum. Özel eğitim dersi tanım ezberlemeye yönelik üstün körüydü. Böyle de bir ders var diyerek geçildi. Kendi okulum ve lisans sürecim için konuşuyorum. Özel eğitim alanında tam anlamıyla öğretiler söz konusu olmadı. Hatta uygulamaları görmediğim için işe başladığımda ne yapacağımı bilemedim hatta çok zorlandım.” (U5)

“Program hep normal çocuklara yönelikti fakat ben BİLSEM 'de üstün potansiyelli öğrencilerle çalıştım. Özel eğitim dersinin yalnızca birkaç dakikasında birkaç cümleyle üstün potansiyele değindik. Programda derslerde, uygulama derslerinde yalnızca normal çocukların olması normal değil. Özel eğitim alanında, iş yerinde normal çizgideki çocuklarla ilgilenmiyoruz. Çocukların özellikleri, ders içerikleri, tanılama süreçleri tamamen farklı. Programda bu alanla örtüşen kazanımlar edinmedik.” (U10)

“Sürekli ergenlerle, çocuklarla ilgilenmek zorundaymışız gibi bir algı vardı. Alandaki uzmanlar bile ne yazık ki bu algıya kapılıyorlar fakat ben özel danışmanlık hizmetini yetişkinlere veriyorum, yetişkinlerle çalışıyorum. Klinikte yetişkinlerle çalışmaya yönelik deneyimlerim olmadı öğrencilik sürecimde. Yetişkinlere danışmanlık hizmeti vermeye temas edip çalıştığım bu alanda uzmanlaşma şansım olmadı.” (U4)

“Programda işime yönelik araştırma veya asistanlık yapmaya yönelik uygulamalar yoktu. Bir akademisyen nasıl rapor yazıyor ve kaynak hazırlıyor, derse nasıl hazırlık yapıyor, bir makale nasıl yazılıyor buna dair hiçbir deneyimim olmadı. 2018 öncesi kaynak rapor tarama dersi vardı şimdi o bile kaldırıldı. Beni araştırma görevlisi olmaya yönlendiren bir ders veya uygulama yoktu. Şu anki müfredatta da geçmiş müfredatta da kesinlikle yok. Bu bence en büyük eksiklik. Beni araştırma görevlisi olmaya bir hocam yönlendirdi. Yaptığım işse genelde araştırmaya, üretmeye dayalı bir iş, okullarda öğrenci danışan görmeye yönelik değil. Kendi çabamla öğrendiğim bir iş. En çok eleştirdiğim konulardan biri psikolojik danışmanlar sanki sadece okula atanyormuş gibi bir müfredat geliştiriyorlar ancak öyle değil.

Araştırma görevlisi olmak okulda psikolojik danışman olarak çalışmaktan tamamen farklı.” (U8)

“Baktığım zaman lisansta programın iş tanımlarını çok fazla karşıladığını söyleyemiyorum. Bunun sadece özelde böyle olduğunu da düşünmüyorum. Devlette arkadaşlarımla konuştuğumda da böyle olduğunu duyuyorum. Öğrendiğimden farklı şeyler yapıyorum burada. Özellikle bireyle uygulama dersinde şu an çalıştığım alandaki öğrenci profilini, sınava hazırlanan öğrencileri göremedim veya kurs merkezine yönelik uygulamalar olmadı.” (U9)

“Tanılama sürecinde kullanılan, gözlem kontrolü için kullanılan, performans veya zeka saptama için kullanılan hiçbir test lisans sürecinde uygulamalı şekilde öğretilmedi, ismen birkaç tane duyduğumuz oldu o kadar. Özel eğitim alanında tanılayıcı ve yol gösterici birçok gelişim testi, zeka testi mevcut neden öğretilmedi bilmiyorum.” (U6)

“Test uygulama dersi için CAS, Denver, WISC-R gibi testleri PDR bölümünü bırakın kendi bölümümde üstün zekalılar öğretmenliği bölümünde bile öğrenmedik.” (U10)

“Test uygulama dersi için kişilik testleriyle ilgili sadece isimleri konusunda bilgi alabildik. Kişilik testleri nelerdir, amacı nedir, nasıl uygulanır öğretileri lisans programında bize sunulmadı. Askerlik sürecinde bize gelen vakaların ihtiyacı olan testler ne ? O insanlara, askerlik yapanlara, hangi testler nasıl uygulanabilir, test uygularken nelere dikkat edilmeli gibi konularda da deneyimlerim olmadı. Belki MMPI, depresyon eğilimi sebebiyle depresyon ölçekleri, anksiyete gibi testler gerekli aslında. Bunlarla karşılaşıyoruz. Bu bağlamda bilgi paylaşımı veya uygulama olmadığını söyleyebilirim.” (U1)

“Psikolojik testler dersi için MOXO testi öğretilbilirdi, keşke öğretilseydi. MOXO şu an müthiş müthiş önemli. Benim bir hocam bayılırdı bu teste fakat o zamanlarda bu kadar farkında değildim. MOXO özellikle yetişkin DEHB için çok önemli ve ben şu an D2 yaparak bir yetişkin için nasıl konuşabilirim Allah aşkına! Kaldı ki D2 de öğrenmedik. WISC-R, MMPI ve benzeri testler öğretilmedi.” (U4)

“Bireyle uygulama dersi için açıkçası iyi bir görüşme tekniği alabildim. Gelen kişiler için öğrenci olsun veli olsun nasıl veri toplamam gerektiğini biliyordum. Bu

anlamda lisansın faydalı olduğunu söyleyebilirim. Bu derste gerçek bireylerle görüşme şansım oldu.” (U7)

“Bireylerle görüşme yapma şansım oldu. Danışman hocalarım da bu konuda destek oldu.” (U2)

4.1.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları

Aynı programdan mezun olan fakat farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının vurgularına bakıldığında uzmanların bir kısmının mesleki ihtiyaca uygun olarak lisans sürecindeki görüşme deneyimini sahadaki ortak iş tanımlarından biri olan görüşme yapmaya aktardığı görülmektedir. Yine, aynı uzmanların çoğunluğunun çalıştıkları alanlara yönelik kapsayıcı iş tanımlarının lisans programındaki uygulamalarla örtüşmediğine; programdaki uygulama derslerinin sahadaki mesleki ihtiyaçları karşılamadığına yönelik vurguları dikkat çekmektedir. Örneğin çalışılan alana özel; özel eğitim alanını görememek (BİLSEM, rehabilitasyon), özel kurs alanını görememek, araştırma uygulama alanını görememek, özel psikolojik danışmanlık alanını görememek ve tanılayıcı testleri öğrenememek gibi sahada olan fakat programda çıktısı olmayan mesleki ihtiyaçlar/iş tanımları hakkındaki vurgular dikkat çekmektedir. Çalışılan alana özel vurguların sayıca az olması, çalışma grubu içerisinde her alandan bir veya iki meslek elemanının o çalışma alanını temsil etmesiyle ilgilidir.

Meslek elemanlarının farklı alanlarda çalışıyor olmasına rağmen, görüşme yapma iş tanımının çalışma alanlarıyla örtüştüğü yönündeki vurgu benzerliği bu iş tanımının mesleğin doğasında olmasıyla açıklanırken; programdaki uygulamaların mesleki ihtiyaçlarla örtüşmediği belirtilen kapsayıcı vurgular ve çalışma alanına özel iş tanımlarının programda karşılığının olmadığıyla alakalı benzer vurgular, programdaki uygulama derslerinin okul odaklı ilerlemesi ve okuldaki iş tanımlarının diğer alandaki mesleki ihtiyaçları karşılamaması, derslerdeki uygulamaların ve kazanımların yetersiz olması gibi durumlarla açıklanabilir.

4.2. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri

Araştırmanın ikinci alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerinin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f
Uygulama Derslerinin Olumlu Yönleri	Deşifre Çıkarmak	4
	Danışan Görmek	3
	Danışmayı Yapılandırmak	2
	Test Dışı Teknikleri Öğrenmek	2
	Testleri Öğrenmek	1
	Grupla Danışma Yapmak	1
	Cesaretlendirilme	1
	Onam Formu	1
	Kitap Önerileri	1
Uygulama Derslerinin Olumsuz Yönleri	Yüzeysellik/Yetersiz Uygulama	10
	Sınıf İklimi/Kalabalık Sınıf	10
	Yetersiz Süpervizyon	10
	Test Dışı Teknikleri Öğrenememek	8
	Testleri Öğrenememek	8
	Grupla Danışma Yapamamak	8
	Formalite Uygulama	5

Tablo 4’te PDR meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerine yönelik olumlu ve olumsuz görüşleri incelenmiştir. Tabloya göre derslerin olumlu yönleri incelendiğinde, meslek elemanlarının bir kısmının deşifre tekniğini kullanmak, üç meslek elemanının danışan görmek, iki meslek elemanının danışma yapılandırmayı öğrenmek ve test dışı teknikleri öğrenmek, birer meslek elemanının da bazı testleri öğrenmek, grupla danışma yapmak, onam formu öğrenmek ve kitap

önerileri alabilmek hakkında görüş bildirdikleri görülmektedir. Bazı meslek elemanları bu bağlamda birden fazla konuda görüş bildirmiştir. Meslek elemanlarının uygulama derslerinin olumlu taraflarına yönelik görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Öğrenci kafasıyla düşünmeyince bireyle uygulama sürecinde deşifre tekniğini kullanmış olmanın çok büyük avantajları oldu. Bir kere görüşmede hangi kelimeleri kullandığınızı, kelime dağarcığınızı konuşmaya nasıl endekslediğinizi, karşıdakinin o an söylediğini fark edemediğiniz ama deşifre çıkarırken fark edip aaa böyle bir tepkide de bulanabilirdim gibi opsiyonel cevapları da gördüğünüz bir tekniği uyguluyorsunuz. Sessizliği, ne zaman hangi konuya gireceğinizi o an kestiremeyebiliyorsunuz ama deşifreyle kendinizi dışarıdan görüyorsunuz. Deşifreyle danışanınızı o anki dört duvar arasından başka bir şekilde daha görmüş oluyorsunuz.” (U1)

“Video kayıtları, deşifreleri söyledim zaten bu iyiydi. Zaman zaman derse yönelik kitap önerilerinde bulunmuşlardı o iyiydi.” (U7)

“Bireyle uygulamada danışan görebildim ve süpervizyon alabildim. Tamamen ben kendimi öne attım ama aldım. Test dışı teknikler için bir iki tane uygulama yaptığımı söyleyebilirim. Sosyometri vs. vardı.” (U10)

“Bireyle uygulama için ders beklentimi neredeyse karşıladı çünkü lisansta son sene ben dört farklı danışan aldım. Bizim üniversitede okumaya devam eden öğrencilerdi danışanlar. Dört danışan da yetişkindi ve konusu farklıydı. Şu an yüksek lisansta yaptığımı çok daha kapsamlı olarak almıştım lisansta. Farklı konularla çalışmayı deneyimleme şansım oldu ve seanslarda uygulanan temel teknikleri gözden geçirme şansım oldu.” (U4)

“Bireyle uygulama dersi için hocamız genel itibarıyla iyiydi. Kitaplardan da destek alarak danışan seansa nasıl geliyor, ona nasıl yaklaşmalıyız, beden hareketleri bize neler ifade ediyor şeklindeki ipuçlarıyla oldukça sağlam bir uygulama dersi verdi.” (U5)

“Bireyle uygulama dersi için oturumların nasıl ilerlemesi gerektiği ve yapılandırmanın ne şekilde gerçekleşmesi konusunda öğrenmeler sağladım. Transkript, deşifre, diye bir şey olduğunu öğrendim.” (U3)

“Açıkçası test dışı teknik dersi için projektif testleri ve kısa formları hem teorik olarak hem de uygulama anlamında kendi üniversitem adına detaylı aldığımı söyleyebilirim. Çocuklara resim çizdirip yorumladığımızı, beier cümle tamamlama

için öğrencilerle görüşüp bir ödev hazırladığımızı kesinlikle hatırlıyorum. Hacettepe kişilik envanterlerini doldurduğumu hatırlıyorum insanlara. Test dışı uygulama için kesinlikle detaylı bir eğitimim oldu benim.” (U8)

“Mesleki rehberlik dersimiz vardı. Orada envanterler vardı onları ortaokullara gidip uygulamıştık biz. O hocamız sağ olsun hala da dua ederim.” (U9)

“Bir kere grup lideri deneyimim oldu. Sinir krizi yaşayan bir grup üyesine müdahale etme şansım oldu ve ilginç bir şeyi deneyimledim. Hem kendimi hem o kişiyi hem grubu korumak zorundaydım. Çok vurucu bir şey öğrenmiştim o gün. Grupta biri sinir krizi geçiriyordu yine gruptan başka bir kişi de kızın sinir krizi geçirmesine sebep olan kişiydi ve bu ilişkiyi görebilmiştim. Sonrasında hocanın gelip kontrolü ele alıp kızın ellerini tutup gözlerine bakıp nefes almanı istiyorum, nefes almanı istiyorum şeklindeki müdahalesi beni mest etmişti. O sözleri, o müdahaleyi ben hala seanslarımda kullanıyorum. Kendi seanslarımda bile kullandığımı biliyorum.” (U4)

“Danışma için acaba ben bu işi yapabilecek miyim diye bence hemen hemen herkes soruyordur kendisine. Lisans programında bireyle görüşmeyi sağlatan derslerde, bireyle uygulama, öğretmenin aslında bunu görev olarak vermesiyle başlamış oluyorsun aslında sürece. Bu kolaylaştırıcı bir etken, al diyor başla diyor ben sana bu konuda yardımcı olacağım diyor. Lisansta bunun özgüveniyle, bu destekle başlamak aslında adım atmakta kolaylaştırıcı oldu.” (U1)

“...Bireyle uygulama dersi için ikinci süpervizörüm bilgilendirilmiş onam formunu öğretmişti.” (U2)

Tablo 4'e göre uygulama derslerinin olumsuz yönleri incelendiğinde PDR meslek elemanlarının tamamının uygulamalardaki yüzeysellik, yetersizlik, süpervizyonun yetersizliği, sınıf iklimi/kalabalık hakkında açıklama yaptığı görülmektedir. Ayrıca, meslek elemanlarının neredeyse tamamının test ve test dışı teknikleri öğrenememek, grupla danışma yapamamak hakkında ve bir kısmının da yaptıkları uygulamaların formalite olması hakkında görüş bildirdiği görülmektedir. Bazı meslek elemanları bu bağlamda birden fazla konuda görüş bildirmiştir. Meslek elemanlarının uygulama derslerinin olumsuz taraflarına yönelik görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Lisans programında özellikle bahsettiğimiz uygulama dersleri üstünkörü geçilmişti. Bireyle görüşme bizim işimizin en anahtar noktalarından bir tanesi.

Deneyim hususunda birkaç görüşme fırsatımız oldu fakat bunların hiçbiri yeterli değildi. Çünkü bireyle görüşmelerde bir bireyle görüşürken, otumlardan tutun da konuşmaları nasıl başlattığınıza, oturumları nasıl yapılandığınızı görüşme süresini ne kadar tuttuğunuza kadar en ufak detaylara kadar çok önemlidir. Belirli bilgi birikime ve beceriye sahip olmak gerekir. Bunların tamamı lisansta olması gereken bilgi ve beceriyle ilgili fakat birkaç görüşme bunları öğrenmek için yeterli olmadı. Grupla uygulama/danışma hiç yapmadık.” (U1)

“Benim eğitim aldığım çerçeve bağlamında bireyle uygulama dersinden başlayacak olursam lisanstaki eğitim yeterli gelmedi ve ben ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Hatta yakın zamanda da bununla ilgili bir makale okudum. PDR mezunlarının yetersizlik hisleriyle ilgiliydi. Ciddi anlamda yetersizlik hissettiriyor bu uygulama dersi. Çünkü verilen teori limitli ve bunun dışına çıkmamız gerekiyor. Ek olarak lisans düzeyinde bireyle danışmanlık uygulama dersinde bir danışan görmemiz gerekiyor fakat bu çok sınırlı. Bu yeterli gelecek mi?” (U3)

“Deneyim olarak bireyle uygulama dersinde sembolik 2-3 seans yapmamız yeterli görüldüğü için danışmanlık sürecini nasıl yürüteceğimi ve sonlandıracağımı tam olarak öğrenememiştim. Sahada bireylerle görüşme ve danışma için yeterli uygulama hiçbir şekilde yapılamadı. Bu sebeple yeterli deneyimi asla edinemedim. Psikolojik testler içinse hocamız bize uygulamalı olarak ya da video üzerinden değil de yalnızca sözel olarak anlattığı için biz de birbirimize uygulayarak öğrenmeye çalıştık.” (U6)

“İki dönem boyunca bireyle uygulama dersi almak üçer danışanla psikolojik danışma yapabilmek açıkçası çokta kolay bir şey değil. Çokta uygun bir şey de değil. Lisans sürecinde üç beş danışanla uygulama açısından iyi bir psikolojik danışman oldun mu diye sorarsan çokta oldum diyemem. Grupla uygulama için hem teorik hem uygulama dersi verildi fakat kendi lisans sürecim için grupla uygulama veya bir grup oturumunu yönetmek gibi bir deneyimim olmadı. Dersi sadece teorik temelli alıp hiçbir şey yapmadan mezun olduk. Yetersizdi. Şu anda en en en korktuğum alan, yetersiz hissettiğim alan grupla danışma.” (U8)

“Aktif şekilde bireyi tanımaya yönelik deneyimler pek mümkün olmadı. Psikolojik testler ve test dışı teknikler teorik açıdan yeterliydi fakat uygulama kısmı çokta yeterliydi diyemem. Kendimize uyguladık. Özetle dersin bilgi kısmı yeterli fakat

deneyimsel kısmı zayıf kaldı. Test dışı tekniklerin danışmanlık uygulamaları, grupla psikolojik danışma yapma gibi şansımız da olmadı ayrıca. Hem uygulama dersi hem de testlerin uygulanması verimi onda iki diyebilirim. Yetersizdi.” (U2)

“Mesleki rehberlik uygulama, kariyer danışmanlığı adına bir eğitim aldığımı düşünmüyorum. İŞ-KUR’la mı olacak ya da Yıldız Kuzgun’un bir tane kitabıyla mı olacak bu iş? O kısım çok kötü. PDR’nin ben İK kısmının da olduğunu zannederdim. Endüstri psikolojisine dair hiçbir şey öğrenmedim. Hiçbir şey yani, sıfır! Yok öyle bir şey!” (U7)

“Test uygulamaları için şöyle bir eleştirim var. Gerekli olduğunu düşündüğüm yetişkin testleri, analizleri ve bu testlerin aşamaları bize öğretilmedi. Öğretildiğini düşündüklerimizde de birbirimize uyguladık ve taraflıydık. Gerçek bir kazanımdan veya işlevsellikten burada bahsetmek mümkün değil. Test dışı tekniklerde danışmada mizah, danışmada metafor kullanımı, danışmada yaratıcılık, dışsallaştırma, filmografi, fotoğrafı, bibliyoterapi gibi uygulamaları öğrenmedik, duyduk.” (U4)

“Kendi alanım için uygulamalar çok yetersizdi. Birkaç çocuk testi öğrendik fakat onları da kendimize uyguladık gerçek uygulama için o dersin hocası izin vermedi. Bireyle uygulama dersi için gerçek uygulamalarımız olmadı. Süpervizyon, deşifre aynalı oda gibi teknikler kullanılmadı. Ekol destekli teknikler kullanılmadı.” (U5)

“Bireyle uygulama dersinde danışmanlıkta temel iletişim becerileri dışında hiçbir ekolün detaylı uygulamaları, teknikleri bize gösterilmedi hep havada kaldı. Hipnoterapi ne bilmem, mindfulness bırakın öğrenmemeyi mezun olduktan sonra duyduğum varlığını. Grupla psikolojik danışma yapılmadı. Grup nasıl yönetilir birey veya grup hikayesi nasıl alınır. Grup içinde ne gibi teknikler var nasıl uygulanır hiçbirini öğrenemedik.” (U6)

“Uygulamaya yönelik bir alanda okuduk ama uygulama derslerinde bile uygulamadan çok teori gördük.” (U10)

“Kişilik testleri, performans testleri öğretilmemişti. DENVER, WISC-R, MMPI gibi testler öğretilmedi. Adlarını biliyorduk yalnızca. Bu testler öğretilmeliydi. Ben oradan mezun oluyorum kim bana öğretecek bunu. Lisansta ben bunu öğrenmezsem bana kim öğretecek. Ben şunu görmedim o yüzden çok saçma geliyor bu durum. Hiçbir tıp fakültesinde EKG nasıl çekiliyor kısmını daha sonrasında edinmiyorlar her şey

üniversitede lisansta öğreniliyor. Bu durum bizde böyle, sonra öğrenin para verin öğrenin şeklinde ilerliyor. Komik.” (U7)

“Test uygulama ve test dışı teknikler dersi için ekstra öğrendiğimiz teknikler olmadı fakat öğrenmemiz gereken şeyler vardı. Örneğin detaylı uygulama, test analizi, ön test - son test, teknoloji tabanlı vb. uygulamalar yapmadık. Film izleme, okuma yoluyla, yazma yoluyla ilerleyen danışma tekniklerini öğrenmedik.” (U1)

“Test dışı teknikler çok üstünkörü geçildi. Kendi başıma öğrendim biraz da KPSS çalışma durumum olmuştu o zaman öğrenme şansım olmuştu.” (U9)

“Bu dersin de yeterli olmadığını düşünüyorum. En basitinden ben anadalda üstün zekalı bölümünden mezun olmama rağmen WISC-R ve DENVER testlerini öğrenemedim. PDR bölümünde zaten öğrenemedim. Bunun da sıkıntısını yaşıyorum. Bu muazzam derecede utanç duymamız gereken bir durum. Bu vb. testleri bilmemiz gerekiyordu. Hem bireyle uygulamada hem testlerde yetersiz olduğunu düşünüyorum lisans uygulama derslerinin.” (U3)

“Sınıf çok kalabalıktı. PDR için 100 kişiydi diyebilirim. Bu sebeple yeterli uygulama yapma şansımız olmadı. Süpervizyon aldım evet ama uğraşan bendim ve yeterli süre yine ayrılmadı. Detaylar gözden kaçıyordu. Hatta öyle bir noktaya geliyordu ki sınıfın çoğu hiçbir katılımda bulunamıyor, bazıları da dersin yeterli ve detaylı takibi yapılmadığı için danışma yapmış gibi kendi oluşturduğu senaryoyla sınıfa geliyordu.” (U10)

“Kalabalık sebebiyle yaptığımız uygulamalarda süpervizyonda bize düşen süre üç dakikaydı. Bu süre bir psikolojik danışman olabilmek için kesinlikle yeterli bir süre değil. Bireysel seans alma kısmında da öğretim elemanı yeterliliğine göre maksimum sayı sekiz dokuz olsun ki bireysel sürenin yeterliliği mümkün olsun. Akademisyen herkesi dinleyebilsin.” (U2)

“Bireyle uygulama dersinde gerçek bireylerle görüşme şansım oldu. Ses kaydı ve transkript(deşifre) üzerinden ilerledik fakat kaç tane danışma seansını danışman hocam incelemiştir soru işareti, kaç kere geri dönüt almışumdur soru işareti. Lisans düzeyinde öğrenmek istersen ancak diğer gruba da sizin hocanız nasıl dönüşler vermişti diye sorarsan uğraşırsan mümkündü. Sana lisanstaki hocan öğretmez benimkisi öğretmedi açıkçası. Diğer arkadaşlarıma sordum akran öğrenmesini kullandım. Süpervizyon efektif olmadı.” (U7)

“Şanssızım ki bireyle uygulama dersi bize doğru düzgün verilmedi. Kuram işledik sadece o derste, uygulamalar yapmadık. Kendimi bu konuda çok eksik hissediyorum. Olumsuz olarak uygulamaların verimli olmadığını söyleyebilirim doğru düzgün süpervizyon alamadım. Biraz sınıfın kalabalık olması da etkiledi. 40 kişilik bir sınıftık hoca hangi birimize uzun uzun zaman ayırsın. Çok isteyerek mezun senemde gittiğim bir bölümdü beklediğimi bulamadım” (U9)

“PDR programına ortalama 60-65 öğrenci alınıyor fakat eğitim fakültesini düşününce program çok daha fazla uygulamaya yönelik. Öğretim üyesi sayısı az olduğu için sınıflar kalabalıktı ve bu bağlamda herkesin detaylı süpervizyon alma şansı olmuyordu. Süpervizyon alamadığımız için de pekte verimli gelişemedik. Okul sonrasında bu işi yapmak isteyenler olarakta eğitimlere para vermek ve eğitim almak durumunda kalıyorduk.” (U8)

“Bireyle uygulama dersinde kısıtlı bir süren var ve bu kısıtlı süre içine danışanı sığdırmak zorundasın. Gözden kaçan çok nüans oluyordu bu sebeple. Süpervizyonda keşke vakalar birebir detaylı şekilde takip edilebilseydi. Kalabalıktan bu mümkün olmadı.” (U4)

“Sınıf mevcudumuz doksan kişiye yakındı. Tabi doksan kişiye yakın olunca bölünmesi şarttı. Bireyle uygulama dersinde bir görüşmeyi yaptıktan sonra ister istemez on beş bir kişinin bir öğretmene yaptıklarını söylemesi, anlatması ve geri dönüşleri almak zaman alıyordu. On beş kişi bu şekilde aralıksız ilerlemiyordu, ders içinde mevcut ve zaman olarak düşünürsek tabiki biraz kısıtlı kalabiliyordu. Bu sebeple istediğiniz her soruyu, en küçük detayına kadar soramıyorsunuz.” (U1)

“Uygulama derslerini genelde 70-80 kişilik bir sınıfta almıştım, yalnızca görüşme teknikleri teori dersinde mevcut 30 kişiydi(bu yüzden daha verimli geçmişti). Bu kadar yüksek sayı olunca bırakın her hafta vakamızın gelişimini hocaya anlatmayı, bazen dördüncü seansa kadar hocayla hiç iletişim kurmadan süreci devam ettiren arkadaşlar oluyordu. Hocamızla yeterince iletişim kuramadığımızdan kullandığımız teknik doğru mu, işe yarıyor mu bilemeden çalışmış olduk.” (U6)

4.2.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Uygulama Derslerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları

Meslek elemanlarının programdaki uygulama derslerinin olumlu taraflarına yönelik vurgularına bakıldığında danışan görmeye bağlı olarak danışmayı yapılandırma, deşifre çıkarma, cesaret kazanma, onam formu kullanmayı öğrenme hakkındaki değerlendirmeleri görülmektedir. Ayrıca, birkaç meslek elemanı test, test dışı teknikleri öğrenme ve grupla danışma yapma deneyimini olumlu olarak değerlendirmiştir. Olumlu vurguların sayıca az olması, içeriklerdeki kısıtlılığı ve yalnızca danışmanlık uygulamaları çerçevesinde toplanması dikkat çekmektedir.

Meslek elemanlarının programdaki uygulama derslerinin olumsuz taraflarına yönelik vurgularına bakıldığında uzmanların tamamının yetersiz uygulama (yüzeysellik), sınıfın kalabalık olması, yetersiz süpervizyon hakkındaki değerlendirmeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca, uzmanların neredeyse tamamı testleri ve test dışı teknikleri uygulama içerisinde öğrenememeyi, grupla danışma yapamamayı olumsuz olarak değerlendirirken; bir kısmı da olan uygulamaların formalite olması hakkında olumsuz görüş bildirmiştir. Olumsuz vurgulardaki benzerlikler, uygulamalara yönelik standartların/kriterlerin olmaması, öğretim üyelerinin geçmiş deneyimleri, fakültede öğrenci başına düşen öğretim üyesinin sayıca az olması, zaman maaliyeti, etik ikilemler gibi durumlarla açıklanabilir.

Ayrıca, olumsuz vurguların çoğunda tüm meslek elemanlarının hem fikir olması, vurguların kapsayıcılığı ve eleştirilerin birden fazla uygulama dersine yönelik olması dikkat çekmektedir.

4.3. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri

Araştırmanın üçüncü alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının lisans programındaki staj dönemlerinin, çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu hakkındaki görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. PDR Meslek Elamanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Stajların Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu	Farklı Kurum Kültürlerini Tanıyamama	9
	Okul Odaklı Staj	9
	İşi İşte Öğrenme	8

Tablo 5’te PDR meslek elemanlarının lisans programındaki staj süreçlerinin şu an çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu incelendiğinde meslek elemanlarının neredeyse tamamının stajların tamamen okul odaklı ve farklı kurum kültüründen uzak olduğu yönünde görüş bildirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, meslek elemanlarının çoğunluğu mezuniyet sonrasında işi işte öğrenmeye yönelik görüş bildirmiştir. Bazı meslek elemanları bu bağlamda birden fazla konuda görüş bildirmiştir Meslek elemanlarının lisans programındaki staj süreçlerinin çalıştıkları alanlardaki ihtiyaca uygunluğu hakkındaki görüşlerini destekleyen alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Stajlarımı, ikinci ve dördüncü sınıfta üç farklı dönemde okullarda yaptım. Üniversitedeki teorik kısımda anlatılan ve uygulamada görülenler RDM hizmetindeki profille pekte uyuşmayabiliyor. Baktığımızda dahil olduğumuz staj programında askerlikte kendini jiletleyen arkadaşını jiletleyenden kendine zarar verici davranışlardan bahsetmiyoruz, tanık olmuyoruz ama böyle vakalar geliyor RDM subaylığında. Lisans programında bunu çokta konuşmayız. Askeri alandaki iklimin içerisindeki havayı biz stajda uygulama dersinde çokta solumadık. Lisansta PDR bölümü mezunu olan kişilerin görev yaptığı tüm alanlara yönelik olarak derinlemesine bir konu tabiki konuşulmadı az önce de söylediğim gibi. Bunların tamamı sınırlılık diyebilirim. Çünkü birçok alanda belli ihtiyaçlar var ve oldukça net fakat alana yönelik öğretiler yok, uzmanlaşma yok.” (U2)

“Ben lisansta uygulama stajlarımın tamamını okulda yaptım. Okulda yaptığımız işle adliye yaptığımız iş çok farklı ki her okulda yapılan iş bile farklı çünkü her okulun kültürü farklı, yapısı farklı en önemlisi ihtiyaçları farklı; kademe olarak bile birbirinden çok farklı. Yani ilköğretimde yaptığınız bir şeyi ortaöğretimde, ortaöğretimde yaptığınız bir şeyi lisede yapmıyorsunuz. Liselerde bile meslek lisesinde

yapılanla fen lisesinde yapılan iş farklı. Yalnızca okul odaklı olan stajların diğer alanları beslemesi yetersiz kalacaktır.” (U8)

“Maalesef stajların tamamı okullara yönelikti. Biz kendimiz staj bulalım ilgi duyduğumuz alanlara yönelik stajlara gidelim dediğimizde bile kabul edilmedi. Farklı alanları göremedik çoğunlukla özel okul stajları ayarlandı ve okul bünyesinde des devlet okulu bile çok sınırlıydı.” (U10)

“Ben lisans sürecinde zorunlu stajlarımı hep okulda yaptım. Ortaokul ve liseyi görme şansım oldu. Anaokulu ve ilkokulu göremedim. Okullardaki akışı stajlarımda net bir şekilde görme şansım olmadı. Okul yalnızca çocuklarla ilerleyen bir süreç değil aile de sürecin üyesi. Okul aile iş birliğini, görüşme akışlarını, haftalık ve aylık plan akışlarını çalıştığım yerde gördüm ve öğrendim. Ayrıca Sektöre girdiğimde alanımızla ilgili hiçbir evrak işinin gösterilmediğini fark ettim. MEBBİS, yıllık plan, arşivleme, komite toplantıları bunların hiçbirini bilmeden sektöre başladım. Bunların tamamını sektörde gördüm. Mevzuat kısımlarındaki hiçbir şeyi stajda görmedim. Bunların tamamı eksiklerdi. Çünkü alanda sürekli içli dışlı olduğumuz şeylerden birisi mevzuatın kendisi. Okulda yapacağımız işler bunlarken, stajlarda okul aile işbirliğini görmemeyi, evrak işlerini bilmemeyi büyük bir eksiklik olarak düşünüyorum.” (U1)

“Üç zorunlu stajımı da okulda yaptım fakat yetki verilen her alanda staj olması gerekiyor. Bunu tekrar tekrar söylemek bile aslında bir hayli üzücü. Aksi halde PDR uzmanı oldum demek ne mümkün? Çünkü her alanın farklı bir kurum kültürü var. Askeriyede disiplin, huzurevinde farklı. Uzman kurum kültürüyle özdeşleşmeden o alanda olmamalı. Doktorada bir arkadaşım şu an askeri alanda çalışıyor askeriyenin o disiplini üzerinde yok. Uzman ben de bir gün yaşlanacağım düşüncesinde değilse, sevgi evlerindeki uzman annem babam beni de terk edebilirdi, vefat edebilirlerdi düşüncesinde değilse; empati kurmuyorsa özdeşim yoksa ve çalıştığı kurumun kültüründen bir haberse o uzman orada olmamalı. Üzerine giydiğin kıyafet yakışmayabiliyor.” (U3)

“Ben göreve kız meslek lisesinde başladım. Benim zamanımda yakınlarda başka psikolojik danışman yoktu, istenen yetişmesi gereken evrak işleri çoktu, tarihleri olan benzer evrak işleri, sorabileceğim bir psikolojik danışman da olmadığı için o konuda zorlandım. Dışardan eğitim vs. hak getire öyle bir şey yok. Birine ulaşacaksın da sana anlatacaklar hava cıva onlar mesleğin içindeyken. Sen ne kadar staj yapsan

da o kadar içine girmiyorsun. İlk yıl adli bir vakayla tecavüz vakasıyla karşılaşmıştım bu anlamda çok toydum mesela onu söyleyebilirim. Stajlarda böyle şeyleri duymuyordum sahada karşıma çıktı.” (U7)

“Şöyle söyleyeyim ben mezun olur olmaz 1 ay sonra ilk işim olarak okulda çalışmaya başladım. Sudan çıkmış balığa döndüm. Yıllık planlamalar çerçeve programlar bunlardan bir haberim. Sürekli RAM arıyorum. Kendi kendime bir şeyler yapıyorum. Stajda bu işleri öğrendiğimi söyleyemem. Hiçbir şey öğrendiğimi söyleyemem gittim çay içtim sınıflara gittim döndüm. Bu kadar! Kesinlikle işi işte öğrendim diyebilirim.” (U9)

“Özel eğitim alanında tam anlamıyla öğretiler söz konusu olmadı. Çünkü uygulamaları görmediğim için işe başladığımda ne yapacağımı bilemedim hatta çok zorlandım. Rehberlik araştırma merkezi ziyaret edilebilirdi. Hatta kafeler var onların kafeleri ziyaretler olabilirdi. Özel eğitim alanında eğitim veren okullar ziyaret edilebilirdi. Gözlem yapıp raporlar hazırlayabilirdik. Pratik kazanmaya yönelik uygulamalar olabilirdi.” (U5)

“Özel eğitim alanında çalışıyorum fakat stajlarımı hep okulda yaptım. Özel eğitim alanı için stajların alana yönelik etki etmesi farklı alanları görmekle mümkün. BİLSEM, RAM, rehabilitasyon vb. alanları görmek gerekiyor. Bu olması gereken lisans sürecinde bu alanlarda staj uygulaması olmadı. Hep kendi çabamla eksikleri kapattım. Mezuniyetten sonra eğitim aldıkça çalıştıkça öğrendim.” (U6)

“Stajların yalnızca okul odaklı veya çocuk odaklı ilerlemesi oldukça sığ kaldı. Alanımız derya deniz. Yaptığımız stajlar alanda yaptığımız çoğu işi ne yazık ki karşılamıyor. Benim için de karşılamadı. Stajların çeşitli olmasından yanayım çünkü ben hangi alanda çalışabileceğimi hangi alanda çalışamayacağımı öğrenerek öğrendim. Ben buraya ait değilimle nereye ait olduğumu anladım.” (U4)

“RAM ve okul stajları için konuşacak olursam. İkisinde de evrak işleri öğretilmedi. Test uygulama deneyimim, seans gözlemlene veya seans yönetme deneyimim olmadı. Grup rehberliği yapmadım. Gittiğim ortaokulda hadi gel bunların bir parçası ol sen de öğren diye kimse olmadı çünkü. İş hayatında meslek hayatında bunların hepsini yapıyorsun, yapmak zorundasın. Her şeyden önce işin tanımı, etiği bu.” ... “Mesleğe başladığımda okulda yaptığım hiçbir şeyi yaptığım stajlarda

görmedim de tanık olmadım da. Örtüşen pek bir şey yoktu maalesef. Sadece git gel yapmıştık staj adı altında.” (U7)

4.3.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Çalıştıkları Alanlardaki Mesleki İhtiyaçlara Uygunluğu Hakkındaki Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları

Aynı programdan mezun olan fakat farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının vurgularına bakıldığında uzmanların tamamının programdaki staj süreçlerinde, okullar da dahil olmak üzere, çalışma alanlarındaki mesleki ihtiyaçlarla örtüşmeyen deneyimler edindiği görülmektedir. Uzmanlar, şu an aktif görev yaptıkları alanlardaki iş tanımlarını stajlarda öğrenemediği; stajlarda olması gereken çıktıların olmaması sebebiyle iş tanımlarının neredeyse tamamını mezuniyetten sonra öğrendiği ve farklı kurum kültürlerini stajlarda deneyimlemediği hakkında hem fikirdir.

Farklı kurum kültürlerini deneyimleyememe durumundaki görüş benzerliği stajların neredeyse tamamen okul odaklı olmasıyla açıklanabilirken; işi mezuniyet sonrasında yapılan işte öğrenme durumu stajların kapsayıcı ve etkili olamaması, süreçte takibin ve denetimin yetersiz olması, yetkili danışmanların ve mentörlerin adaylara yetersiz geri bildirim vermesi, yetkili danışmanların ve mentörlerin adaylara sahada işi öğrenmek için inisiyatif tanımaması gibi durumlarla açıklanabilir.

4.4. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri

Araştırmanın dördüncü alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının lisans programındaki staj dönemlerinin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f
Stajların Olumlu Yönleri	Gözlem Yapmak	6
	Evrak İşi/Raporlama	2
	Sunum Yapmak	1
	BEP Toplantısı	1
Stajların Olumsuz Yönleri	Staj Tercih Edememek/Stajın Olmaması	10
	Uygulamaların Olmaması	9
	Tek Alanda Staj/Okul Odaklı Staj*	9
	Yetersiz Geribildirim/Yetersiz Koordinasyon	8
	Gizlilik	2

*Diğer alt problemlerde detaylı olarak açıklanmıştır.

Tablo 6’da PDR meslek elemanlarının lisans programındaki staj süreçlerinin olumlu ve olumsuz yönlerine yönelik görüşleri incelenmiştir. Tabloya göre staj süreçlerinin olumlu yönleri incelendiğinde, meslek elemanlarının çoğunluğunun gözlem yapmak ve ikisinin evrak işlerine dahil olmak hakkında görüş bildirdiği; birer katılımcının da sunum yapmak ve BEP toplantısına katılmak hakkında görüş bildirdiği görülmektedir. Meslek elemanlarının staj süreçlerinin olumlu taraflarına yönelik görüşleriyle ilgili alıntılar aşağıda verilmiştir:

“...Edinimlere baktığımda stajlarda iş süreci ne şekilde ilerliyor bunu gördüm. Çevresel faktörler nasıl? Yalıtım var mı? Çocuk nerde oturuyor? gibi bazı şeylerin görselleşmesi ve somutlaşması noktasında katkı sağladı. Bunun dışında maalesef...”
(U3)

“Lisans programı normalde okullara yönelik staj açıyor benim de stajım o şekildeydi. Fakat ilk yıllardaki gözlem stajını kendim buldum ilgili danışmanla konuştum ve RAM bünyesinde yaparak gözlem dersi stajını o şekilde tamamladım. Bu da alana dair ön fikir edinmemi sağladı.” (U5)

“...gittiğim okullardan birisi 1500 kişiydi tek PDR uzmanı vardı. Genel hatlarıyla sistemi ve rehberliğin ne olduğunu gözleme şansım oldu.” (U2)

“...İkinci sınıftaki stajımda okuldaki bir rehber öğretmen ne işe yarar, ne görevler yapar, hangi icraatlarda bulunur, okuldaki görev ve sorumlulukları nelerdir aslında bunları gözlemledik.” (U1)

“Bir tek farklı olarak huzurevinde staj yapmıştım. Orada bir şeyler yapma şansım olduğunu psikoloğun bize bir şeyler öğrettiğini söyleyemem ama ortamı görme, gözlem yapma şansım oldu. Yaşlılar neler yapıyor, nasıl ilişki kuruyor orada görebildim.” (U9)

“Lisans döneminde gözlem için İŞKUR’a gittiğimizi, sevgi evlerine, huzur evlerine gittiğimizi biliyorum hatırlıyorum da. Bir gün boyunca bir sınıf sevgi evine gittiğimizi hatırlıyorum. Yaşlı bakım merkezlerine girip oraları gördüğümüzü hatırlıyorum. Adliyeye gittiğimizi hatırlıyorum. Yine gözlem açısından çok büyük avantajlar. Oradaki psikolojik danışmanlar neler yapıyor gördük. Farklı üniversitelerde aynı dönem mezun olduğum arkadaşlarımla kıyaslayınca daha fazla staj imkanına sahip olduğumu düşünüyorum. Yüksek lisans, doktoradan arkadaşlarımla ettiğim sohbetlerde de duyuyorum ki onların çoğu bu yerlere gitmemiş ama biz gittik.” (U8)

“Staj sırasında kaynaştırma/bütünleştirme öğrencilerinin BEP toplantısına katıldık, bu toplantılardan önce ve sonra hocamız bizi bilgilendirmişti, bu yüzden benim için faydalı oldu. O öğrencilerin aileleriyle de bireysel görüşme yapıp staj danışmanımıza raporlamıştık, hocamız da grup halinde bize geri bildirim vermişti. Staj dosyasında da yaptığımız tüm çalışmalarını raporlamıştık, uygun yazım dilini kullanma konusunda katkısı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca raporlama işimizin en önemli kısımlarından stajın alanım için bana kattığı tek ve en kritik kazanım buydu.” (U6)

“...Evrak takibi yaptım, bolca sunum yaptım eğer okulda çalışıyor olsam bunların meyvesini yerdim. İlle olumlu bir şeyler söyleyeceksek bunları sayabilirim.” (U4)

Tablo 6’ya göre PDR meslek elemanlarının staj süreçlerinin olumsuz yönleri incelendiğinde meslek elemanlarının tamamı staj seçememe ve yetersiz uygulama hakkında görüş bildirmişti. Ayrıca, neredeyse tamamının da okul odaklı staj, yetersiz geri bildirim; gizlilik hakkında görüş bildirildiği görülmektedir. Meslek elemanlarının

staj süreçlerinin olumsuz taraflarına yönelik görüşleriyle ilgili örnek alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Okul stajları için bile özellikle kademe seçiminde eksiklikler var. Genelde kime ne kalırsa ona gidiyorsun. Kademe bile seçim mümkün olmuyor. Benim sürecimde de ilkokul istediğim halde seçememiştim. Bana kalan ortaokul olmuştu ve ortaokulda yaptım. Bir sürü alanda deneyim kazanabiliriz diyoruz fakat staj konusunda hiçbir esneklik yok. Vurgum tamamen okul odaklı ilerliyor olmamız. Askeri alanda bile staj yapmamız mümkünken hiçbir girişim yok. MEB’e bağlı bile olsa rehabilitasyon merkezlerine yönelik staj girişimi bile yok.” (U2)

“Bu konu benim acıyan yaram çünkü yetişkinlerin olduğu bir alanda staj yapmayı çok isterdim ama uygun görülüyordu. Kaldı ki yetişkinlerle çalışıyorum. Mesleki ihtiyaçları konuşacaksa eğer ben anaokulunda yaptım stajımı ve ağlayarak gidiyordum anaokulu hiç sevmediğim bir yaş aralığıydı. Staj için orada iki buçuk ayımı çocuklarla geçirmek zorunda kalmıştım. Çünkü yetişkin görmemize stajda izin verilmiyordu. Okullar içinse anaokulu, ortaokul, lise olarak ayrılmıştı. Bana anaokulu atanmıştı fakat kimse bana anaokuluna gider misin diye sormadı. Gideceksin, stajını yapacaksın zorundalığı vardı. Bu bence çok çok çok olmaması gereken, sıkıştırılmamız gereken bir durum.” (U4)

“Maalesef stajların tamamı okul odaklıydı. Biz kendimiz staj bulalım ilgi duyduğumuz alanlara yönelik stajlara gidelim dediğimizde bile kabul edilmedi. Okul dışında hiçbir staja gidemedim de seçemedim de. Kendim gönüllü stajla ilgi duyduğum alana yöneldim. Sonra da o alanda BİLSEM ’de çalışmaya başladım. Okulda yaptığım stajlar içinse sunum, grup oturumu veya rehberliği, rehberlik dersi gibi uygulamalar olmadı.” (U10)

“Stajların okul dışında RAM, rehabilitasyon merkezleri ve danışmanlık merkezlerini de kapsamı daha iyi olabilirdi, çünkü mezunların tamamı okullarda çalışmıyor. Birçok alanda çalışma yetkimiz var fakat stajlar çoğunlukla okullarda sınırlı kalıyor. Bu sınırlılıkla diğer alanlarda uzmanlaşmamız işi öğrenmemiz nasıl mümkün olabilir. Alana geçince olanın çok çok azını gördüğümü anladım. Çevremden de duyuyorum okulda çalışanlar dışında diğer alanlar için stajlardan öğrenilen bir şey yok çünkü diğer alanlar için staj yok. Ben adliye stajı duymadım, bakanlık stajı duymadım, huzurevi, dezavantajlı gruplara tanık olmadım.” (U6)

“Okul ve RAM stajında pek bir şey öğrendim diyemem. Çünkü okul bünyesinde yaptığın stajdaki kişi pekte seninle uğraşmıyor. Hadi gel izin alalım şu zeka testini sana göstereyim demiyor yani. Hiç şunu görmedim mesela ortaokulda yaptığım stajda; okuldaki psikolojik danışmanın gel bir danışanımdan izin alalım sen de seansa gir dediğini görmedim, öyle bir şey hiç olmadı. Stajda grup rehberliği de yapmadım öyle bir şey yok yani.” (U7)

“Stajlar kurayla belirlenmişti. Biz seçmedik. Ben okul için bir kere ortaokulda bir kere lisede staj yaptım. Bu stajları asla verimli bulmuyorum. Çünkü özellikle lise stajında hocamız bize şey demişti: “İsterseniz gelmenize gerek yok ayda bir iki ayda bir uğrayın ben sizin yerinize imza atarım” demişti. Gidiyorduk çay kahve içiyorduk. Biz gidelim belki yine de bir şey öğreniriz diye gidiyorduk ama asla bize bir şey öğretmedi. Saat ondan önce gelmeyin gelmediğim belli olmasın diyordu, saat onda gidiyorduk ikide de hocayla birlikte çıkıyorduk. Hatta ortaokulda da diğer hocalar dnlensin diye sınıfa bakmak için derse sokulduk. Çok yanlış bir uygulamaydı.” (U9)

“Yalnızca okul odaklı olması eksiklikti. Çünkü okul tek çalışma alanımız değil. Gerçek zeminli uygulamalar yoktu. Okul stajlarında gerçek danışan, aile, gerçek bir danışmanlık süreci yoktu. Mesleki kimliği bu uygulamalar olmadan kazanamayız.” (U5)

“Gittiğim okulda maalesef gizlilik sebebiyle görüşmelere dahil edilmedim. Bana bir şey de yaşatılmadı. Bir görüşmenin sorumluluğu da bana tattırılmadı. Bunun yerine biz stajda her hafta şunları konuştuk. Bu hafta sekiz on beşte kapıdan girdim, dokuzda öğretmeni selamladım. Onda dersler başladı. Onu çeyrek geçe psikolojik danışman ilk kişiyi odasına aldı ve gizlilik sebebiyle beni odadan dışarı çıkardı. Döndük. Genelde bu minvalde gidiyordu. Muazzam yeterliydi (!) Bunların tamamı eksiklik. Çünkü ben danışanla konuşmayı, ona yeni bilgi kazandırmayı öğrenemedim stajda. Danışanla iletişim kurmayı öğrenemedim stajda.” (U3)

“Aslında baktığımızda stajın temel felsefesi, biraz da lisans programını düşünürsek, o mesleğin tüm gruplarında yapılabilecek her şeyi göstermek ve öğrenciyi buna hazırlamaktır. Bu noktadan baktığımızda sadece okula gittiğimiz için o zaman okulda çalışmalıyız gibi bir algı oluşuyor aslında ama tek çalışma alanı bu değil. Kaldı ki biraz önce bahsettiğin gibi aslında çok fazla yer var mesleğimizin etkili olmasıyla ilgili olarak. Hastaneler, okullar, ofisler, adliye, askeriye, her yer.” (U1)

“Ay adliye sıfır, adliyeye yönelik hiçbir şey öğrenmedik. Hiç bilmeyiz adliyeyi, adliyenin ayrı gerginlikleri vardır. Bunu meslek hayatında öğrendim ben. Adliyeye gönderilmeliydik. Görgü tanığı olarak bazı vakalarda çağırılıyorsun bir de. Bu noktada lisansta hiçbir şey öğrenmediğimizi biliyorum. Hastane stajı yok, yok öyle bir şey. En büyük tartışmalardandır sağlık bakanlığında hiç yokuz. Özel eğitime yönelik hiçbir şey öğrenmedik. Otizm nedir bilirsin teoride bilirsin. Asla özel eğitime dair uygulama yoktur. BEP, BÖP hava cıva şeyler programda. Asla staj görmedik rehabilitasyon merkezlerinde. Ofiste bireysel çalışmaya yönelik bir bilgi, tecrübe yok. Uygulama yok!” (U7)

“Biz RAM’da staj yapmadığımız için tanılama ve yerleştirme süreçlerini tam olarak öğrenemedim, rehabilitasyon merkezlerinde en çok bu konuda danışmaya geliyorlar halbuki. Staj danışmanım iyi olsa da süpervizyon süreci yeterli ilerlemedi, üniversitedeki hocamız staj dosyamızı bile okumadı belki de buna vakti olmadı. Staj sürecinde üniversite-staj okulu bağlantısının daha iyi olması gerektiğini düşünüyorum, öğrenciler olarak tüm iletişimi biz sürdürmek zorunda kalmıştık. Koordinasyon zayıftı. Özel eğitimdeki basamakların çoğu es geçilmişti. Bu şekilde mezun olmak yeterli olmadı.” (U6)

“Eksiklikler noktasına gelirse kalabalık bir gruptuk. 65 kişi bir kuruma gidiyorsun yeteri kadar vakit geçiremiyorsun. Yeteri kadar tüm sorularımıza cevap bulamıyorsun.” (U8)

“Koordinasyon olarak üçlü saç ayağı kuvvetli olmalıydı. Staj yapan kişi, danışman ve stajyerin sorumlusu kendi içlerinde organize olup süreci hafta hafta değerlendirmeliydi. Net bir geri bildirim sistemi de olmalıydı ki daha etkili ilerleyebilelim.” (U2)

“Stajda geri dönüşler çok zayıftı. Adım adım programlı, etkili biçimde ilerlenmeliydi. Eğer üçlü sistem kurulsa, staj okulundaki sorumludan bizim üniversitedeki danışmanımıza haftalık rapor verilse her şey daha sağlıklı ve gerçeğe yakın olurdu. Haftalık görevler verilmeli, takibi yapılmalı ve eksik bir şeyler varsa desteklenmeliydik.” (U3)

“Ben eğer farklı alanlarda çalışan biriysen stajlar da kesinlikle bununla ilgili olmalı. İlgili kurumun da staj üzerine denetlenmesi gerekiyor. Yani ben oraya staja gönderiliyorsam bu kız boş boş gitsin gelsin şeklinde olmamalı. Bana bir şey katmak

için uğraşmadılar. Kesinlikle bana bir şey katmadılar. Bu denetleme mekanizması nasıl olur bilmiyorum ama düzelmesi gerekiyor. Bizi denetleyen kimse olmadı. Gidilen yer öğrencilere bir şey katıyor mu? Ben bunu öğrenciye sordum. Ne öğrendin ? Bu bize sorulmadı açıkçası. Staj dosyası için staj yaptığımız yerden flash bellekle belgeler çıkarıp verdik üniversitedeki hocamıza. Ben hocaya ne verdiğimi bile bilmiyorum ki.
” (U9)

4.4.1. PDR Meslek Elemanlarının Programdaki Staj Dönemlerinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüş Benzerlikleri ve Farklılıkları

Meslek elemanlarının programdaki staj süreçlerinin olumlu taraflarına yönelik vurgularına bakıldığında uzmanların bir kısmı gözlem yapmış olmayı olumlu olarak değerlendirirken; iki kişi evrak işi yapmayı, birer kişi de sunum yapmayı ve BEP toplantısına katılmayı olumlu olarak değerlendirmiştir. Olumlu vurgulardaki benzerlikler programdaki stajlardan birinin zorunlu gözlem stajı olması ve mentörlerin stajyerlik döneminde adaylara uygulama yetkisi vermesiyle açıklanabilir.

Meslek elemanlarının programdaki staj süreçlerinin olumsuz taraflarına yönelik vurgularına bakıldığında uzmanların tamamı, staj tercih edememeyi (farklı kademe, farklı alan), stajda uygulamaların olmamasını olumsuz olarak değerlendirirken; neredeyse tamamı stajların okul odaklı olması ve staj süreçlerinde geri bildirim yetersiz olması hakkında olumsuz değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca, iki uzmanın da stajlarda bireysel görüşme vb. uygulamalara gizlilik sebebiyle dahil olamamasını olumsuz olarak değerlendirdiği görülmektedir. Olumsuz vurgulardaki benzerlikler stajların seçim ve uygulama basamaklarında etkili olamaması, mentörlerin stajyerlik döneminde adaylara uygulama yetkisi vermemesi, süreçte takibin ve denetimin yetersiz olması, yetkililerin kendi içindeki koordinasyonun (denetimin) ve adaylarla olan koordinasyonunun zayıf olması gibi durumlarla açıklanabilirken; gizlilik hakkındaki olumsuz görüş benzerliği mesleğin doğasında bulunan etik ikileme açıklanabilir.

Ayrıca, staj dönemlerinin olumsuz taraflarına yönelik vurgulardaki yığılma ve detay; olumlu taraflarına yönelik vurgu içeriklerindeki kısıtlılık dikkat çekmektedir.

4.5. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinde Kullanılan Yöntemlerin/Tekniklerin Etkililiğine Yönelik Görüşleri

Araştırmanın beşinci alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerinde kullanılan yöntemlerin/tekniklerin etkililiğine yönelik görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinde Kullanılan Yöntemlerin/Tekniklerin Etkililiğine Yönelik Görüşleri

Temalar	Kodlar	f
Kullanılan Yöntem ve Teknikler	Deşifre Tekniği *	6
	Role Play Tekniği	4
	Gerçek Danışma Video Kayıtları	1
Kullanılması Beklenen Yöntem ve Teknikler	Ekol Teknikleri *	10
	Test Dışı Teknikler *	8
	Aynalı Oda/Anlık Süpervizyon	7
	Detaylı Süpervizyon	7
	Gerçek Danışma Video Kayıtları	5
	Vaka Tartışmaları	5
	Deşifre Tekniği	2

*Diğer alt problemlerde daha detaylı olarak açıklanmıştır.

Tablo 7’de PDR meslek elemanlarının uygulama derslerinde kullanılan yöntemlerin/tekniklerin etkililiğine yönelik görüşleri incelenmiştir. Tabloya göre meslek elemanlarının deşifre tekniğini, role play tekniğini ve danışanların video kayıtlarını kullanmayı deneyimlendiği yönünde görüş bildirdiği görülmüştür. Ayrıca, meslek elemanlarının öğrenmeyi beklediği ve sahada da kullanılması beklenen ekol teknikleri, test dışı teknikler, süpervizyon, aynalı oda yöntemi, gerçek video kayıtları, vaka tartışmaları ve deşifre tekniği hakkında görüş bildirdiği görülmektedir. Uygulama süreçlerinde deneyimlenen yöntemlerle/tekniklerle ilgili görüşler aşağıdaki gibidir:

“Bireyle uygulama dersinde gerçek bireylerle görüşme şansım oldu. Ses kaydı ve transkript(deşifre) üzerinden ilerledik...” (U7)

“...Transkript,deşifre, diye bir şey olduğunu öğrendim.” (U3)

“Bireyle uygulama dersinde seanslar içindeşifrelerimizi yazdık. Çekilmiş bir video üzerinden kesitlerden geri dönüş alabildim, hepimizin bu anlamda tatlı bir heyecanı olurdu.” (U4)

“Ek olarak, öğrenci kafasıyla düşünmeyince bireyle uygulama sürecindedeşifre tekniğini kullanmış olmanın çok büyük avantajları oldu...” (U1)

“Bireyle uygulama dersi için rol model alma tekniğiyle ilgili deneyimim oldu...” (U2)

“Bireyle uygulama dersi hocamız bazen vakit olursa model olarak danışma ilerleyişini bizlere gösteriyordu.” (U10)

“Role play ve tahtada canlandırma tekniğine tanık oldum gerçek bir olay değildi ama bazı derslerde bunu yaptık. Senaryolar üzerinden kuramları konuştuk.” (U9)

“Bu konuda hoca sayesinde az da olsa olumlu deneyim edindim. Derste de uygulamalara model olması, bazı teknikleri sınıfta direkt olarak kullanması ve sonrasında etkisini tartışmaya açması da mesleki hayatımda etkisini göreceğim kadar faydalı oldu.” (U6)

Tablo 7’ye göre meslek elemanlarının öğrenmeyi beklediği ve sahada da kullanılması beklenen ekol teknikleri, test dışı teknikler, süpervizyon, aynalı oda yöntemi, gerçek video kayıtları, vaka tartışmaları vedeşifre tekniği hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bireyle uygulama dersi için gerçek uygulamalarımız olmadı. Süpervizyon,deşifre, aynalı oda gibi teknikler kullanılmadı. Ekol destekli teknikler kullanılmadı.” (U5)

“Aynalı oda, video kayıtları, anlık süpervizyon, vaka tartışmaları gibi yöntemleri kullanma imkanımız olmadı. Kalabalık yüzünden detaylı süpervizyon alamadığımızdan bahsetmiştim zaten. Ekollerle ilgili kendi çabamızla bir şeyler yapmaya çalıştık, ders dışında kendim ilgi duyduğum ekole ve uygulamalara yöneldim.” (U10)

“Maalesef ki aynalı oda, detaylı süpervizyon, vaka tartışmaları bunlardan söz edemiyorum. Keşke olsaydı. Gelişimimiz için olmalıydı.” (U9)

“Bireyle uygulama dersi için görüşmelerimizin gizlilik esasına bağlı kalarak, ses kayıtları video kayıtları alınmalıydı ve ardından süpervizyon noktasında durdurup durdurup o an kesitlerle dönüş alarak ilerlememiz gerekirdi. Bu sanıyorum Türkiye’nin bütüncül bir sorunu ve yarası. Danışanın el hareketleri bile çok önemli. Danışanın elleri mi açık yoksa gözü mü seçiriyor gibi mimik ve mikro ifadeleri kaçırmak suretiyle deşifre üzerinden tanımlama yapılıyor. Bu bireyle uygulama noktasında vahim bir eksiklik. Yine tekniklerle ilgili PDR öğrencisinin dersine sürekli eğitimle ilgili şeyler konulur, programın yönetim ve mercileri sürekli eğitim ıvır zıvrı koyarsa aynalı odada görüşmeler gibi uygulamalarda asıl olması gerekenler bize katılması gerekenler es geçilir. Olması gereken bu tekniklerin olması.” (U3)

“Test dışı teknikler için kitaplarla nasıl danışma yapılır, filmler nasıl kullanılır gibi tekniklere tanık olduğumuzu söyleyemem. Öyküler, kitaplar, şiirler, filmler seanslarda nasıl kullanılır bunları da uygulayabilirdik öğrenebilirdik. Bireyle uygulama dersi kapsamında yaptığımız görüşmeler için anlık geri dönüt alabileceğimiz bir sistem kurulabilirdi. Ders esnasında özellikle çok bilinen kişilerin, bu videolara ulaşmak mümkün, veya dersi veren hocalarımızın bazı danışma seanslarının olduğu bazı videolar incelenebilir, değerlendirilebilir, üzerine konuşulabilirdi. Teorik olarak ve pratik olarak eşleşmesi sağlanabilirdi.” (U1)

“Bireyle uygulama dersinde kesinlikle canlı-anlık bir süpervizyon olması gerekirdi. Bir dernekte var bu biliyorum. Uzman bir kadro var içerdeki danışmanı izliyor telefonla hayır yanlış tepki verdin dur ve düzelt geri dönüşünü anlık veriyor. Müthiş bir yol.” (U4)

“Aynalı oda yöntemiyle görüşmelerimizi yaparken bizi izleyebilirdi hoca; sufle verebilirdi. Biz danışmanız o da bir çeşit bizim co-danışmanımız gibi olurdu. Vaka toplantıları olabilirdi, uzmanlar olarak bir araya gelebilir ve vakaları tartışabilirdik. Vakalar, olay ve senaryolar üzerinden hipotezleri değerlendirseydik. Danışanlardan izin alınıp videolar izletilebilirdi bu çok eksiydi bizde.” (U7)

“Sınıf kalabalık olduğu için zorlandık. Kalabalık yüzünden bireysel süre yetersizdi. Oysaki grupları yirmişer kişi yapıp iki üç öğrencinin aktif danışma gördüğü dersi aynalı odadan izleyip dersi tartışmalarla ilerletebilirdik. Hatta süpervizör de

bize arkadan mikrofonla tüyolar verebilirdi. Bireyle uygulama dersi için süreç bu şekilde daha kaliteli olurdu.” (U2)

“Bireyle uygulama kısmında temel danışmanlık becerileri dışında hiçbir ekolün detaylı uygulamaları, teknikleri bize gösterilmedi hep havada kaldı. Hipnoterapi ne bilmem, mindfulness bırakın öğrenmemeyi mezun olduktan sonra duydum varlığını... Bireyle uygulama derslerinde ne danışma anlamında ne de özel eğitim alanı için gerçek koşullu gözlemler olmadı, video kaydı almadık, deşifre yapmadık, küçük gruplarla herkesin hakim olduğu vakaları tartışmadık.” (U6)

“Bireyle uygulama dersinde vakalarımızın bireysel takibi ve bireysel dönüş verilme durumu söz konusu olmadı, keşke olsaydı.” (U4)

“... Bizlere geri dönüt yine de çok sınırlı, derslerde bireysel dönüş alamıyoruz ortaya konuşuyoruz. Yüksek lisansta da doktorada da süpervizyon destekli eğitim alıyoruz diyoruz ama ya bir dakika ya iki dakika gibi sınıfta bize ayrılan kişisel süre, süreç dersin tekrar tekrar yapılması üzerine geçiyor. Bu çok yaralayıcı. Hatırlatmalar ve teorilerle geçiyor mutlak suretle. Uygulama olmuyor.” (U3)

“En başında bireyle uygulama dersi için net olarak şunu söyleyebilirim. Sınıfta maksimum kırk kişi olalım; bu kırk kişi onarlı, sekizerli ya da beşerli gruplara bölünebilirdi. Bizim seanslarımız adam akıllı incelenip değerlendirilebilirdi.” (U7)

“Bireyle uygulama dersi için profesyonel çizgide aynalı oda tekniği, video çekimi bunların izlenmesi kritik edilmesi olmadı. İmkanlar olduğu halde, yapılabileceği halde süreç yetersiz kaldı.” (U2)

4.6. PDR Meslek Elemanlarının Çalıştıkları Alanlarda Uygulanması Beklenen Danışmanlık Ekollerinin Programdaki Kazanımlarına Yönelik Görüşleri

Araştırmanın altıncı alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının çalıştıkları alanlarda ihtiyaca göre uygulanması beklenen danışmanlık ekollerinin programdaki kazanımlarına yönelik görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. PDR Meslek Elemanlarının Çalıştıkları Alanlarda Uygulanması Beklenen Danışmanlık Ekollerinin Programdaki Kazanımlarına Yönelik Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Ekollerin Yeterliliğine Yönelik Görüşler	Ekollerin Öğretilmemesi/Teori Sınırı	10
	Tekniklerin Olmaması	10
	Ücretli Eğitimler Almak Zorunda Kalmak	9

Tablo 8’de PDR meslek elemanlarının çalıştıkları alanlarda uygulanması beklenen danışmanlık ekollerinin programdaki kazanımlarına yönelik görüşleri incelenmiştir. Tabloya göre, meslek elemanlarının tamamı ekollerin öğretilmemesi/ teoriyle sınırlı kalması, tekniklerin olmaması; çoğu da ücretli eğitimler almak zorunda kalmak hakkında görüş bildirmiştir. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Hiçbiri öğretilmedi. Ekollerin ayrı ayrı uygulama dersleri olsaydı hem kuramı hem de uygulaması verilebilirdi. Örneğin, bilişsel ekolün teorisi ne uygulaması ne? Örneğin psikoanalitik yaklaşım teoride kalmıştır. Hiç bilmeyiz ki hipnoz nedir, ne zaman yapılır hiç bilmeyiz bunları. Tabi bunun için dersi veren hocanın da uygulamaları bilmesi gerekir. Orası muamma. Ekollere yönelik öğrenmelerimin tamamını bahsettiğim ücretli eğitimlerden karşıladım.” (U7)

“Bence lisans programı sadece bir teaser, tüm kuramların teorik altyapısına aşına olduğunuz, temel felsefesini, insana bakışını vs. öğrendiğiniz teorik kısım ama sonrası asıl sizin hangi yöne, kurama, gideceğinizi belirlediğiniz aşama ve lisans süreci kesinlikle sizin şu ekole göre danışma yapıyorum diyebileceğiniz bir aşama değil. Yalnızca fikir sahibi olmanız ve yatkınlığınızı görmeniz mümkün. Sonrası yüksek lisans doktora ki bence yüksek lisans ve doktora da bile bir ekole bağlı eğitim almıyorsunuz. Yine ücretli eğitimlere gidiyor bunun özü. Ben akademik ilerlediğim için çok fazla danışan görmüyorum bu sebeple ücretli eğitimler almıyorum fakat danışan gördüğüm için çoğunlukla EMDR, dinamik, duygu odaklı ve bilişsel davranışçı ekolün ücretli eğitimlerini alan arkadaşlarım var.” (U8)

“Yas, KSÇT, BDT bunlara değindik ama uygulama olarak yeterli değildi. Onun dışında uygulama kısmından çok teorik kısım ve slayt üzerinden ilerleme durumu oldu. Ekollerin tekniklerini uygulamaya dökmedik. BDT için yüksek lisansta öğrendim

diyebilirim. Şimdi de dışardan ücretli oyun terapisi eğitimi almayı düşünüyorum.” (U10)

“Hemen hemen hepsine değinildi fakat yeterli değildi. Çünkü kuramcıların hayatını dinledik onu dinledik bunu dinledik oldukça teorik kaldı. Okuldan net bir ekolle çıkış olmadı. Post-modern yaklaşımda EMDR, BDT, mindfulness ve diğerleri için bırak uygulamayı teorik olarak bile zayıf kaldı. Hem teoride hem uygulamada zayıf kaldı. Özellikle bireyle psikolojik danışma kısmı için dışarıdan ekol eğitimlerini aldım. Bunlardan bir tanesi paralı eğitimdi KSÇT bir diğeri travma ekolü.” (U2)

“Ekollerin uygulamalı olarak tekniklerini görmedik. Bu yüzden bir katkısı olmadı. Yüksek lisans, doktora sürekli devam ediyorum bir yerlerden bir şeyler öğrenirim ümidiyle. Dışarıdan parayla eğitim almaya karşı olduğumu belirtmişim. BDT'nin en basit teknikleri olan çapraz sorgulama, sokratik sorgulama, geriye akış, en kötü senaryo, düşünce akışı, otomatik düşüncelerle eylem planı oluşturma gibi teknikleri ben yüksek lisansta öğrendim. Arkadaşlarım da şu hepimizin bildiği kişiden aldığı eğitimde öğrendi.” (U3)

“EMDR teknikleriyle alakalı hiçbir şey öğrenmedik. Sadece ismini duyduk. Dinamik ekolde transferans uygulaması yapmadık ki kavramsal olarak bile ne olduğunu anlamamız zaman aldı. Bunu kendi adıma değil dönemimdeki kişiler için de söylüyor um. Herhangibir cihazla uygulama, rüya yorumu, serbest çağrışım, hipnoterapi teknikleri, metafor uygulamaları, oyun terapisi uygulamaları, gevşeme teknikleri, nerede hangi tekniği nasıl kullanırız gibi uygulamalar maalesef ki yapılmadı. Bu konuda cılız kaldı.” (U1)

“...Öyle olunca da EMDR eğitimini de aldım. Modelin yapılandırıldığı noktalar var ve bu çok işime yaradı. Daha da geliştirmek için çocuk/ergen EMDR eğitimini de aldım. Kötü olan dışardan bunları almak zorunda kalmak, lisansta bunları alamıyorsun o kısım çok kötü. Bir de parça parça sana biraz tattırıyorlar devamını istiyorsan git para ver al durumu var, bu kısım biraz kötü ya da birilerinin tekelinde oluyor bu iş. Bu yönden de kötü.” (U7)

“Lisans sürecinde hiçbir uygulamaya tanık olmadım. Hipnoterapi uygulaması, EMDR cihaz kullanımı hiçbir şey yoktu. Dediğim gibi net bir ekol yoktu bu sebeple de net bir teknikte yoktu. BDT müdahaleler, KSÇOT müdahaleleri, EMDR, Mindfulness, analizler hiçbirini görmedik ki yöntemler kesattı.” (U2)

“...Pozitif psikoloji ve kısa süreli çözüm odaklı uygulamalarını öğrenmek için yüklü bir para ödeyerek dışarıdan eğitim aldım. Biz BDT dersi görmedik, dinamik psikoloji dersi görmedik, eklektik yaklaşımları öğrenmedik. Evet derslerde konular vardı hocalarımız anlattı fakat ekollerle ilgili uygulamalı süreçlerimiz olmadı. Çok eksik bir programda okudum diyebilirim. Bunun yetersizliğini hocalarla da son sene hep konuşuyorduk.” (U5)

“Ekol isimlerinin hepsini telaffuz ettiler bize. Hatırladığım kadarıyla derinlemesine incelediğimiz bir ekol yok. Derinlemesine konuştuğumuz bir ekol olmadı. Sadece bizim de araştırma hevesimizle özellikle varoluşçu ekolde birçok araştırma yapmıştık. Baktığımızda biraz daha anlaşılabilir, isim olarak telaffuz edilen, günlük hayata etki ettiğini düşündüğümüz ekol bu ekol. Bu yüzden, bu ekole teorik olarak baktık diyebilirim. Varoluşsal psikolojide aklımıza Victor Frankl, Yalom geliyor. Bunları telaffuz ettik. Uygulamanın ne olduğunu mezun olduktan sonra kulaktan duya duya öğrendik, ekoller de böyleydi ve beceri haline getirmek için ilgi duyduklarımızın eğitimlerini dışarıdan ücretle aldık.” (U1)

“Sadece başlıklar verildi. Başlıklar yetmeyeceği için dışardan test eğitimlerini aldım. KŞÇOT aldım. Özel eğitime yönelik başka eğitimler aldım. En azından üçüncü kuşak modeller öğretilmiş olsaydı özel eğitime katkı sağlardı. Dinamik ekolü bana öğretsinler diyemem bu ayrı bir okul ama BDT, KŞÇT, uygulamalı travma ve yas, duygu odaklı, öyküsel ekoller zamansal olarak mümkün öğretilmesi gereken ve bana çokça katkı sağlayacak ekollerdi. Mesleki kontrol ve beceri buradan geçiyor. Bir psikolojik danışmanın ilk koşulu ekollere uygulamalı olarak hakim olması diye düşünüyorum.” (U6)

“...Ayrıca uygulamadaki etkililiği sağlayabilmek için ekol sorusunda verdiğim cevaptaki gibi BDT dersi olabilirdi, KŞÇOT dersi olabilirdi. Psikolojik danışma kuramları dersinde bu başlıklar teoride verildi fakat uygulaması nerede?” (U3)

“İlk etapta iş sahibi olmak için eğitimler alıyordum çünkü bu devirde belli başlı ekoller özgeçmişimde görünmediğinde iş sahibi olamayacağıma dair güçlü dönütler aldım. Bir hocam net olarak şunu söyledi BDT bilmiyorsan iş bulamazsın. İlk işimde BDT bilme ön koşulu vardı, tamam o zaman siz beni kabul edin ben de gideyim BDT eğitimi alayım diyerek işe girdim. Eğitimi aldım da.” (U4)

“Ücretli bir şekilde çözüm odaklı terapi, gerçeklik terapisi eğitime gittim. Resim yorumlama eğitimine katıldım. Çünkü okulda tamamen teorik olarak ilerledi kuramlar. Biz kuramsal teknikleri öğrenip uygulamadık. Almak istediğim birçok eğitim daha var özellikle BDT ama ücretleri gerçekten çok yüksek.” (U9)

4.6.1. PDR Meslek Elemanlarının Çalıştıkları Alanlarda Uygulanması Beklenen Danışmanlık Ekollerinin Programdaki Kazanımlarına Yönelik Görüş Benzerlik ve Farklılıkları

Aynı programdan mezun olan fakat farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarından alınan cevaplara bakıldığında uzmanların çalıştıkları kurum kültürünün, sahadaki ihtiyaçların, iş tanımlarının farklı olmasına rağmen; tamamının benzer şekilde danışmanlık ekollerinin, ekol tekniklerinin ve bu bağlamda beceri kazanımının eksikliğine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu sebeple uzmanlar çalıştıkları alanda ihtiyaca yönelik olarak dışarıdan ücretli eğitimler almak zorunda olduklarını vurgulamıştır. Yalnızca bir uzman, ücretli eğitim sistemini etik bulmadığı ve buna karşı olduğu için zorunda hissetse de ücretli bir eğitim almadan farklı çabalarla eksiklerini gidermeye çalıştığı yönünde görüş bildirmiştir. Uzman vurgularındaki benzerlik meslekte çalışılan alan hangisi olursa olsun sahadaki mesleki müdahaleler için ekollerin, uygulamaların ve tekniklerinin bilinmesinin mesleki açıdan elzem olduğuyla açıklanabilir.

4.7. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinden ve Staj Dönemlerinden Karşılayamadıkları Mesleki İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Deneyimleri

Araştırmanın yedinci alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının uygulama derslerinden ve staj dönemlerinden karşılayamadıkları mesleki ihtiyaçları karşılamaya yönelik deneyimleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinden ve Staj Dönemlerinden Karşılayamadıkları Mesleki İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Deneyimleri

Tema	Kodlar	f
Program Dışındaki Mesleki İhtiyaçları Giderme Kaynakları	Gönüllü Staj	9
	Ücretli Eğitimler/Ekoller	9
	Akran Süpervizyonu	7
	Yüksek Lisans/Doktora	5
	Kendi Terapisinden Geçmek	4
	Okumak/Araştırmak	4
	Uzmanlarla İletişimi Sürdürme	3
	Çift Anadal	3
	Ücretli Süpervizyon	3
	MEB Özel Eğitim Belgesi	1
	Danışan Görmek	1
	Dönemlik Çalışmak	1

Tablo 9’da PDR meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama dersleri ve stajlardan karşılayamadığını düşündüğü mesleki ihtiyaçları karşılamaya yönelik deneyimleri incelenmiştir. Tabloya bakıldığında, meslek elemanlarının neredeyse tamamının ihtiyaçlarını gidermek için gönüllü stajlara ve ücretli eğitimlere yönelik deneyimleri görülmektedir. Meslek elemanlarının çoğunluğu akran süpervizyonu yöntemine de başvurarak mesleki ihtiyaçlarını giderdiğini ifade etmiş; yarısı da üniversite eğitimine devam ettiğini belirtmiştir. Katılımcılar, ihtiyaçlarını karşılama sürecinde kendi terapi sürecinden geçtiğini; bir kısmı da ücretli süpervizyon, uzmanlarla iletişimi sürdürme yoluna başvurduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, çift anadal yapmak, dönemlik çalışmak, okumak araştırmak, danışan görmek, MEB özel eğitim belgesi almak katılımcıların bu bağlamda ifade ettiği diğer deneyimlerdir. Bazı meslek elemanları mesleki ihtiyaçlarını gidermeye yönelik birden fazla yola başvurmuştur. Meslek elemanlarının uygulama derslerinde ve staj dönemlerinde karşılayamadığı mesleki ihtiyaçlara yönelik deneyimlerini kanıtlayan alıntılar aşağıdaki gibidir:

“Diğer alanlardaki ihtiyaçları gidermek için de hastanede, klinikte ve derneklerde de staj yaptım. Bunların tamamı kendi başıma yaptığım gönüllü stajlardı. Bu sayede alanda olan çok fazla insanı tanıma şansım oldu. Dışarda alandan yetişmiş

insanlardan çok fazla şey öğrendim. Özellikle dernek stajında her hafta pozitif psikoloji, kısa süreli çözüm odaklı ekol, BDT ekoller anlatılırdı. Ek olarak, pozitif psikoloji ve kısa süreli çözüm odaklı uygulamalarını öğrenmek için yüklü bir para ödeyerek dışarıdan eğitim aldım.” (U5)

“RAM’da gönüllü yaptığım staj birinci veya ikinci sınıfın yazıydı. Kendim yazın ne yapacağım diye bakarak gittim staja çokta fayda sağladım. Frankfurter’i, Stanford Binet’i, testler, ben orada öğrendim kimse bana göstermezdi bunları. Üniversiteye geri döndüğümde kimse bilmiyordu bunları ben biliyordum. Bu benim kişisel çabamla edindiğim bir şey. Şunu da yaptık, okurken üç arkadaş psikolojik danışmanı olmayan bir okulda haftanın iki günü sanki oranın PDR uzmanı bizmişiz gibi çalıştık. Değişik ve ilginçti bir noktada iyiydi. İlkokuldu. Yine gönüllü staj gibiydi.” (U7)

“Halihazırda PDR yüksek lisansımı tamamladım. Ücretli test eğitimleri aldım. Gönüllü olarak BİLSEM stajı yaptım. Akran süpervizyonuna ağırlık verdim aynı düşünen yakın arkadaşım ile ilerledim. Değişen güncel bilgileri yakalayabilmek için akademik çalışmaları ve diğer bilimsel çalışmaları takip ettim, okudum.” (U10)

“Gönüllü stajlarımı yaparak ve kurumlarda izinli olan kişilerin yerine dönemlik çalışma prosedürleri uygulayarak eksiklerimi gidermeye çalıştım. Hamilelik iznine çıkan bir hoca yerine üç ay bir kurumda çalışmak gibi. Net bir şekilde söyleyebilirim ki hocaların peşini mezuniyet sonrası asla bırakmadım. Öneri kitapları daima okudum. Bazı makale ve tezleri hatim ettim diyebilirim. Ek olarak, dosttan öğrenme yöntemini kendimce geliştirdim ve kullandım. Ücretsiz bir şekilde hakkım olanı alayım düşüncesiyle yüksek lisans ve doktora süreciyle ilerledim.” (U3)

“Gönüllü yaptığım stajlardan çok ciddi anlamda fayda sağladım. Gerek dersane gerek özel danışmanlık merkezi stajlarından. Yazlarımı ve dönem içi boşluklarımı böyle değerlendirdim. Özellikle bireyle psikolojik danışma kısmı için dışarıdan ekol eğitimlerini aldım. Bunlardan iki tanesi paralı eğitimdi KSÇT bir diğeri travma ekolü. Test uygulamalarını da katıldığım workshoplardan ve arkadaşarımdan öğrendim. Yaygın olanları öğrenmem yeterli oldu.” (U2)

“Mezuniyet sonrası üniversitedeki hocalarımla iletişimde kalmaya çalıştım ama onlara ulaşmak ve yanıt almak çoğu zaman zor oldu. O yüzden dışarıdan özel eğitim için süpervizyon desteği aldım. Bunun için de belli bir bütçe ayırmam gerekti.

Aylık 1400 TL civarı harcama yapıyordum(o dönemki gelirim yaklaşık 1/5'i). Hala da bütçe ayırıyorum.” (U6)

“BDT, EMDR, MMPI eğitimleri aldım. Özel bir okulda klinik uygulamalı yüksek lisansa başladım, ona devam ediyorum. Zaman zaman dışarıdan astronomik rakamlar ödeyerek birebir süpervizyon alıyorum; seans ücretimin üç dört katı gibi bir rakam. Yoğunluklu olarak akranlarıma danışıyorum; ufkumu açabileceğine inandığım birkaç insan var. Özellikle çok okuyorum, çok okuyorum. YALE, Stanford bünyesindeki uygun ücretli çevrimiçi eğitimleri satın alıyorum.” (U4)

“Mezuniyet sonrası eğitimlere devam ettim. Türk Psikologlar Derneği'nden BDT temelli sınav kaygısı eğitimini aldım eğitim almazsan bir yere kadar haberdarsın BDT'ten. Sonra KŞÇOT modelini aldım Nevin Dölek'ten, çünkü okullarda daha hızlı hizmet vermen gerekiyor bu sebeple daha kısa süreli ve çözüm odaklı gitmen gerekiyor. Öyle bir eğitim alma ihtiyacı hissettim işe yaradı mı evet yaradı. İlkokula geçince bu çocukların dilini nasıl çözeceğim ben dedim ve oyun terapisi aldım. Psikanaliz Derneği'di, ilk projektif çizimlerle başladık. Psiko-analitik yaklaşım temelli insan çiz, aile çiz, ağaç çiz çizimlerini öğrendim. İşe yaradı; işe yaradığı için süpervizyon da almıştım devam etmiştim. Sonraki aşamada oyun terapisini aldım. Çünkü çocuklar kendilerini en güzel oyun ve resimle ifade ediyorlar. Bu eğitimi de yine dışardan kendim ücretli aldım. Bursa'da başladı bu eğitim sonra İstanbul'da devam etti; git gel yaptım Bursa'dan. Sistemik Terapi Enstitü'sünden aile danışmanlığı eğitimi aldım, oyun terapisinden önce almıştım bu eğitimi. Çukurova Üniversitesi sürekli eğitim merkezine bağlıydı. Gerçek danışanlar görüp deşifre edip sunmuştuk. Süpervizyon almıştık. Okulda (devlette) bu eğitimi pek kullanma şansım olmadı çünkü ailelerin psiko-sosyal, kültürel yeterliliği yoktu fakat görüşme tekniklerini geliştirme açısından işime yaradı.” (U7)

“Mezun olduktan sonra ister istemez o eksikliği kapatmak adına ve meslekte daha tecrübeli olmak adına eğitimler almak şart. Benim için de böyle oldu. Tabiki ilk yaptığım şey danışan almak, danışan görmek oldu. Dördüncü sınıf itibarıyla danışma yapmaya başladım. Mezuniyet sonrasında gerçek manada uygulayıcı olmak adına test eğitimleri, aile danışmanlığı eğitimi aldım. Uzmanlardan, akranlardan süpervizyon aldım.” (U1)

“Çok fazla çalışan psikolog arkadaşım, devlette psikolojik danışman arkadaşım var. Sık sık konuşuyorum onlarla, takıldığım yerlerde danışıyorum. Danışma süreçlerini merak ediyorum bazı şeyleri soruyorum tabiki onlar ayrıntıya girmeden bana bilgi vermeye çalışıyorlar. Akran süpervizyonu yapıyoruz. Kitap okumaya çalışıyorum fazlaca, podcast dinliyorum özellikle araştırıp doğru kişileri seçerek ilerliyorum.” (U9)

“Otuz altı saatlik devletin verdiği MEB özel eğitim belgesini aldım. Onlara nasıl yaklaşmalıyım nasıl ders öğretebilirim. Ailelerle ne yapabilirim. Daha iyi yaklaşmak ve fayda sağlamak için bunlara yöneldim. Elimde özel eğitim alanına yönelik kitapları okudum. Sosyal medyadan onlara yönelik oyunlar neler olabilir. Sürekli bunların araştırmasını yaptım.” (U5)

“...Ayrıca, ailelerle çalışmalarımı daha iyi hale getirmek için yüksek lisansa kaydoldum, zorlandığım vakalarla ilgili yüksek lisans hocalarımdan destek alabildim. Özel eğitim kurumlarında çalışmaya hazır bir halde mezun olmamıştık, koşulları hiç bilmediğimden çok zorlandım ve kendimi yetersiz hissettim. Bir yerden sonra psikosomatik belirtiler göstermeye başladığım için bireysel terapiye de başladım. Özetle yetersizlik düşüncesiyle karşı karşıya kaldım hem sağlık sıkıntısı yaşadım hem para ödedim. Bu durumda olan sadece ben değilim. Birçok alanı görmek zorundayız, mesleki ekolleri öğrenmek zorundayız hangi alanda olursak olalım ve tamamına dışarıdan ciddi ücretlerle hakimiz.” (U6)

“Seanslarda o kadar çok karşıt transferans oluyor ki lisansta danışanları eve getirmeyi ve danışanlarla sınır çizmeyi yeterince iyi öğrenememiştik, öğretilmemişti. İki yıl boyunca yatağa kucağımda danışanlarla yattım, danışanlarla kalktım seansları çok düşündüm. Bu durum bendeki defisitleri de ortaya çıkarmaya başladı ve kendi terapi sürecime başladım.” (U4)

“...Kendi terapi sürecim için terapiye gittim. Orada kendi sürecimden geçerken uygulamaları fark ediyordum. BDT uyguladığımı, dinamik teknikler kullandığımı anlıyordum. Bu sayede bir miktar kazanımım oldu.” (U5)

4.7.1. PDR Meslek Elemanlarının Uygulama Derslerinden ve Staj Dönemlerinden Karşılayamadıkları Mesleki İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Deneyim Benzerlikleri ve Farklılıkları

Meslek elemanlarının programdaki uygulama derslerinden ve staj dönemlerinden karşılayamadıkları ihtiyaçları karşılamaya yönelik deneyimlerine bakıldığında tüm uzmanların hem lisans döneminde hem de lisans döneminden sonra gönüllü stajlara, ücretli eğitimlere; çoğunun üniversite eğitimine, akran süpervizyonuna, bir kısmının da ücretli süpervizyona, uzman hocalarla iletişimi sürdürmeye, çift anadal yapmaya, araştırma ve okumalara, dönemlik çalışmaya ve son yıl ücretsiz şekilde danışan görmeye yöneldiği dikkat çekmektedir. Ayrıca, uzmanların bir kısmı çalışma hayatlarındaki süreçlerinde ihtiyaç dahilinde kendi terapisinden geçtiğini vurgulamıştır.

Karşılanamayan mesleki ihtiyaçları gidermeyle ilgili sayıca çoğunluk olan deneyimlerdeki benzerlikler uzman adaylarının programdaki staj ve uygulamaların etkili olmamasına yönelik farkındalıkları, yetkin ve başarılı bir meslek elemanı olmaya yönelik motivasyonları, ilgi duydukları çalışma alanlarını keşfetmeye yönelik ihtiyaçları, mesleğin doğasında olan ekollerin bilinmesinin yetkinliği arttıracığı bilinci, mesleki dayanışma, iş bulma kaygısı gibi durumlarla açıklanabilir. Ayrıca, uzmanların kendi terapi sürecinden geçmeye yönelik deneyim benzerliği; çalıştıkları alan, programda danışmanlık anlamında yeterince deneyim edinememe, programdaki deneyimlerin bir kısmının gerçek zeminden uzak ve formalite olması, danışanla sınırı korumayı ve transferansları kesme becerisini programda öğrenememe gibi durumlarla açıklanabilir.

Karşılanamayan mesleki ihtiyaçları gidermeyle ilgili sayıca azınlık olan ücretli süpervizyona yönelme deneyimdeki benzerlik programda yeterince ve etkili süpervizyon alınamaması, uzmanların çalıştığı alanda mentöre duydukları ihtiyaçla ve uzmanların ekonomik durumuyla açıklanırken; yine sayıca azınlık olan çift anadal yapma deneyimdeki benzerlik uzman adayının üniversite hayatındaki tercihi (farkındalığı) ve süreçteki başarısıyla açıklanabilir. Sayıca farklılaşan dönemlik çalışma ve son yıl danışan görme deneyimi, uzman adaylarının kendi yöntemlerini bulmasıyla ve kişisel tercihleriyle açıklanabilir.

4.8. PDR Meslek Elemanlarının Etkili Bir Lisans Programına Yönelik Görüşleri ve Etkililik İçin Programdaki Değişiklik Önerileri

Araştırmanın sekizinci alt problemine yönelik olarak ilgili meslek elemanlarının etkili bir lisans programı hakkındaki görüşleri ve etkililik için programdaki değişiklik önerileri Tablo'10 da verilmiştir.

Tablo 10. PDR Meslek Elemanlarının Etkili Bir Lisans Programına Yönelik Görüşleri ve Etkililik İçin Programdaki Değişiklik Önerileri

Tema	Kodlar	f
Etkililik Önerileri	Stajlara Yönelik	10
	Uygulama Derslerine Yönelik	10
	Yöntem ve Tekniklere Yönelik	9
	Uzmanlaşmaya Yönelik	9
	Eğitim Süresine Yönelik	2
	Öğretim Üyesi Sayısı	2

Tablo 10'a bakıldığında PDR meslek elemanlarının etkili bir lisans programı için etkililiğe yönelik programda yapılabilecek değişiklik önerileri görülmektedir. Tabloda meslek elemanlarının çalıştıkları alanlar ve programın kazanımlarıyla ilişkili olarak stajlar, uygulama dersleri, yöntemler/teknikler, uzmanlaşma, eğitim süresi, öğretim üyesi sayısı hakkındaki önerilerine yer verilmiştir. Öneri içeriklerine bakıldığında tüm önerilerin önceki bulgularla tutarlı bir şekilde benzer odaklarda yığılması dikkat çekmektedir. Meslek elemanlarının etkili bir programa yönelik lisans programda yapılabilecek değişiklik önerileri aşağıdaki gibidir:

“Stajlar için şöyle söyleyeyim bir öğrenci bir dönem huzurevinde staj yaptıysa diğer dönem başka kurumda yapmalı. Yani birkaç kurum görülsün isterim. Denetleme ve iyi bir koordinasyonla ilerlemek gerekiyor stajlarda. Ayrıca sınıflar kalabalık sınıf mevcutlarının uygulamalar için azaltılması gerektiğini düşünüyorum psikolojik danışmanlık bölümünde.” (U9)

“Dediğim gibi normal öğrencilere adapte edilmiş bir program var önümüzde bir PDR mezunu mezun olduğunda diğer çocuklar hakkında bilgi sahibi olmalı diye düşünüyorum. Bu sebeple programda ve uygulamalarda bu konular daha yoğun olabilir. Bir PDR mezunu mezun olduktan sonra bu konulara hakim olmalı diye

düşünüyorum. Özel çocuklar da programa entegre edilmeli. . Uygulamaya daha çok önem verilmeli. Öyle uygulamalar olmalı ki öğrenci geçmek için o uygulamaları yapmasın, gerçekten uyguladıktan sonra geçsin o dersleri. Yoksa herhangi bir anlamı olmuyor. Dediğim gibi sınıfta anlatmayan o kadar çok insan vardı ki... Bireyle psikolojik danışmanlık ana ders. Sen bir şeyler almıyorsan o ders boştur ve sen danışmanlık yapmayı temel basamağında öğrenmemişsin demektir. Bu gibi derslere önem verilmesi gerekiyordu. Stajlar için mesela ikinci sınıfta okulda yaptıysam stajı, üçüncü sınıfta istediğim karar verdiğim bir alanda staj yapabilmeliyim. Ben insan kaynaklarına, işletmelere yönelmek istiyorum. Dördüncü sınıfa geçtim hadi ben hastaneye de bir bakayım. Sonra tüm alanları gördükten sonra karar vermeliydim. Ben bu alanda kendimi iyi hissettim bu alanda staj yaparken daha mutlu oldum, kendimi bu alana yakın gördüm diyerek iş seçmeliydim. Ayrıca, staj süreleri bu kadar kısa olmamalıydı. Haftada iki gün gibi olmalıydı çünkü uygulamaya yönelik bir alanda okuduk.” (U10)

“Stajlar son dönemden önce yapılmalı. Son seneye kalmadan nereye yönelebileceğimizi bilmeliyiz. Ayrıca, tüm alanları düşününce her dönem farklı alanlara yönelik gözlem stajı olmalıydı. Bu kadar geniş bir alanda ne yapacağımızı şaşırtıyoruz. Net olarak yaşadığımız bu. Her dönem dört beş saatte olsa tüm alanları görmeliyiz, gözlemlemeliyiz. Bunu okulumuz ayarlamalı ve süreç sonunda alana karar verebilmeliyiz. Örneğin, ilk dönem okul stajı olmalı, ikinci dönem IK stajı, üçüncü dönem hastane stajı, dördüncü dönem özel danışmanlık stajı gibi. Her dönem gözlem staj olması çok iyi olacaktır. PDR kesinlikle teoriyle gelişen bir bölüm değil tamamen gözlemle ve pratikle gelişen bir bölüm.” (U5)

“Çalışma ihtimalin olan ve çalışabileceğin tüm alanlara yönelik alanları görmeli, o iklimi teneffüs edeceğin her şeyi yaşamalısın. Çünkü az önce bahsettiğimiz gibi okulda staj görürsün dışarı bir çıkarsın bambaşka bir dünyayla karşılaşsın. Bunun önüne geçilmesi için kullanabileceğin ve kullanma ihtimalin olan her türlü şeyin hiç değilse bir tanıtımını yapılması gerekir. Stajlar hem bireysel hem grupla olmalı. Bireysel karşılıklı iletişim, bilgi alışverişi ve tecrübe aktarımı olmalı; grupla da olmalı çünkü seninle birlikte aynı anda staja başlayan insanların neler yaşadığını bunlara nasıl tepki verdiğini öğrenmelisin. Bu sebeple iki şekilde de geri bildirim olması gerektiğini düşünüyorum. Hem bireysel hem de grupla süpervizyon olmalıydı staj döneminde. Biz de yalnızca grupla paylaşım oldu.” (U1)

“Kesinlikle bir ekolle mezun olmayı dilerdim. Birden fazla değil, herhangi bir taneyle. Ben dört yıl boyunca bu ekolle yetiştim, son iki yılda da bu ekolle danışan gördüm demeyi dilerdim. İlk iki yıl teori için yeterli bir süre. İlk iki yılı teorik olarak tamamladıktan sonra son iki yılda öğrendiğim bir ekolü uygulama fırsatı edinseydim eğer ben üniversiteyi bitirdiğimde bu tip eğitimlere böyle paralar dökmezdim. Ayrıca, okul bana bir güvence olurdu. Dışarıdaki eğitimler okulun yerini tutmuyor. Şu an bile soruyorlar aldığın eğitim merdiven altı mı? Haklılar. Nerden bilebiliriz herkes bildiğimiz kabul ettiğimiz yerlerden iyi bir eğitim alıyor ve o kısa sürede öğreniyor. Okulda ekolü öğrenmiş olsak derdim ki; ben iki yıl koskoca iki yıl teoriğini, iki yıl da pratiğini aldım bu eğitimin. Kim beni eleştirme cesaretini gösterecekti? Ben kendimi korurdum. Mezun olduktan sonra senin deneyimin yok, kusura bakma biz seni alamayız, sen git biraz okulda çalış, sen çok zarar görürsün buralarda laflarına kulak tıkdım o zaman.” (U4)

“Becerilere yönelik daha fazla ders alınabilir. Bu dersler teorik kısmın psikolojik danışmanlık uygulama becerilerine döndüğü şekilde verilebilir. Örneğin: bireyle psikolojik danışma dersi üç dönem yapılabilir. Öğrenci doğrudan danışanın önüne atılmak yerine ilk dönemi derste öğretim üyesiyle role-play üzerinden, sonraki dönemi öğretim üyesiyle ve birbirleriyle role-play üzerinden çalışabilir; en sonunda öğrenci danışan almaya başlayabilir. Hatta üç dersi de farklı hocalar verdiği taktirde öğrenciler hocaların benimsediği farklı ekollerle çalışma fırsatı bulabilir. Örneğin: öğrenci daha çözüm odaklı bir ekolle çalışmaya karar verdi o ekole yakın bir hocadan bu dersi alabilir. Hatta bu sayede öğrenci hangi ekole yatkın olduğunu da fark edebilir. Dördüncü sınıf öğrencileri sudan çıkmış balık gibi. Şu an görev yaptığım okulda dördüncü sınıfta psikolojik danışma yapacak öğrencilerimiz çok kaygılılar, korkuyorlar çünkü uygulamaya yönelik hiçbir şey yapmadılar bugüne kadar. Bu sebeplerden danışan görme kısmına daha çok hazırlık yapılabilir.” (U8)

“Doktoradaki arkadaşlarımdan dışardan eğitimler alarak sekiz yıldır oyun terapisi ve BDT ile ilerleyen arkadaşlarım var. Müthiş bir özgüvenle gelmişlerdi doktora fakat derslerde gördüm ki onlar da gördü ki hala bazı şeyler eksik çünkü dışardan eğitimler bazen ne yaparsanız yapın yeterli olamayabiliyor. En temel olan bazı uygulamaları bile hala bilmiyor olduğumuzu fark ettik. Lisansta bu iş çözülmeli. Aksi halde daha önce bahsettiğim yetersizliğe düşüyoruz. Nasıl ki sağlık raporu alıyoruz baş hekim ilgili doktor. Aynı süreç bizlerin mezuniyet süreci için de olmalı

çünkü biz insan sağlığı ile ilgileniyoruz. İnsana dokunuyoruz. Biz insanları hasta bile edebiliriz ki ne yazık ki bunu yapanlar mezun oluyor. Çok kalitesiz bir eğitim süreci olduğunu düşünüyorum. Ruh sağlığını bozacaklar gerekirse mezun olmasınlar.” (U3)

“Programda edebiyata, ingilizceye, tarihe artık gerek yok. Biz lise beş değiliz artık. Buralara psikolojinin ilk ayağı olan dersleri koyardım. İkinci sene itibariyle de ekol uygulamalarına ve stajlara başladım. Çünkü kervan yolda düzülür. Üniversitenin bir ekolü olsun. X üniversitesinin ekolü bu. Öyle çarpışsınlar heyecan olur. Mümkün olanlar var. BDT, kısa süreli çözüm odaklı ekollerin uygulamalı dersleri olabilirdi. Çünkü kişi benimseyeceği ekolü okulda fark edebilsin ki en azından okulda öğrenmenin mümkün olmadığı başka ekole yönelmek istiyorsa o zaman dışarıdan eğitim alsın. Ayrıca, mezun olmadan bir altın bilezik kolumuzda olsun ki daha yetkin olabilme şansımız olsun. Farkındalığı, ön görüşü yüksek, alanda kaybolmayacak uzmanlar yetiştirdi. Ben de ne istediğimi bulayım diye sürekli okul dışında uygulamaya yöneldim. Bir insan (uzman) ne istediğini bilir ve emin olursa orada fayda sağlar ve başarılı olur. Üniversiteyi isteğimize göre seçiyoruz o zaman çalışma alanımızı da keşif sonrası istediğimize göre seçmeliyiz aynı mantık.” (U5)

“En yaygın olan iki ekol seçilip BDT, EMDR olabilir o iki ekolün teknikleri bizlere öğretilbilirdi. Bu sayede teori haricinde de bir şeyler bilir ve uygulama konusunda daha kontrollü, özgüvenli olabilirdik. Çünkü eğitim amaçlarından bir tanesi, özellikle mesleki eğitimin amaçlarından bir tanesi insanı o meslekte uzmanlaşma yoluna sokmak olmalıyken daha farklı metotlarla karşılaşıyoruz.” (U1)

“Şunu söylemek istiyorum. Birçok şey yapabilir ama aslında hiçbir şey yapamaz halde mezun ediliyoruz. Bak sen şurada çalışabilirsin, bak sen burada çalışabilirsin deniyor ama oraya gittiğimde muhatap alınmıyorum. Aslında oralara yetkinliğimi yansıtamıyorum. Çünkü aldığım eğitim her ne kadar karşılıyor gibi görünse de deneyimim karşılamıyor, bilgi birikimim karşılamıyor. Ben bugün askeriyede çalışan çok az arkadaşına sahibim, en azından benim çevremde orada yer edinen çok az insan var. Hastanede bir nebze daha fazla. Mesela huzurevi hiç duymadım, adli kurumlar hiç duymadım. Danışmanlık dediğin şey o kadar geniş kapsamlı ki niye yokuz? Mezununun saygınlığı verilen eğitimle sağlanmalı, bir kalitesi olmalı eğitimin. Çünkü dışarı çıktığımda, o özgüveni aldığım derslerden alamayacaksam nereden alacağım? Farklı alanlarda var olamıyoruz, yeterli özgüveni sağlayamıyoruz, yetki var gibi ama yok.” (U4)

“Sırf kredi dolsun diye gereksiz dersler gördük onun yerine seçmeli uygulamaya yönelik dersler verilseydi. Seminer dersleri verilseydi. Kitlelere seminerler vereceğimiz geri dönüş alacağımız dersler olsaydı. Etkin olabileceğini görmen için bu gibi dersler eklenebilirdi. Her yıl staj olabilir. Öyle bir dersi koyarsın, şu kadar gün şu kadar saat oraya gidilecek dersin. O saat tamamlandı mı? Gerekirse yeterliliğine yönelik bilgi alınır gittiğin yerde. Denetleme yapılır. Çeşitli her bir kurum için dersler dönem içerisinde serpiştirilebilirdi diye düşünüyorum. MEB’deyim ben ona göre cevap vereyim. Kanun nedir, buradaki yükümlülükler nedir uygulamada olmadığı için işe başlayınca biraz sudan çıkmış balıksın ve ürkütüyor seni bunlar. İşte bu noktada farklı çalışma alanlarındaki ortamı da önceden bilebilme ve bununla karşı karşıya kaldığında nasıl tepki verebileceğini, nasıl etkin olabileceğini göstermesi açısından staj çeşitliliği sağlanmalı.” (U7)

“Fikrimce lisans programında en önemli eksiklik hala ve hala programın tamamen okul psikolojik danışmanı yetiştirme çıktısına göre olması. Herkes ya atanacak ya da okul psikolojik danışmanı olacak şeklinde bir koordinasyon var. Bana kalırsa birinci ve ikinci sınıfta önemli teorik dersler verilmeli fakat sonrasında özellikle de son sınıfta stajlarda insan kaynaklarında ilerlemek isteyen orada ilerlesin, rehabilitasyon isteyen o yönde ilerlesin, okul isteyen okul, özel danışmanlık isteyen ofis alanında ilerlesin. Bakanlıklar için bile stajlarda sıkıntı var herkes okula gitsin diye bir durum var. Herkes için seçim formu verilir kimin neye, hangi kademeye ilgisi ve yeteneği varsa ona göre seçimler yapsın. Ekollerle de ilişkili olarak hocaların benimsediği ekole göre öğrenciler seçilmeli ve uygulamalar bu zeminde yapılmaydı. Danışmanlık becerisi kazanılmıyordu ve son sene de yine süpervizyon, deşifre uygulamaları yapılırdı. Farklı ekoller net olarak öğretilmeliydi. Psikolojik danışman oldum diyebilmek için. Hem de akademisyenler BDT, EMDR vb. ekollerde uygulamaları bize öğretmiş olsaydı dışarıdan parayla alınan eğitimlerdense belki akademisyenden daha iyi bir eğitim alınırdı. Öğrenci de hangi ekolde ilerleyeceğinin kararını vermiş olacağı için ona uygun danışan alır ve süreci daha faydalı şekilde ilerletirdi diye düşünüyorum. Yetkinliğimiz de artmış olurdu.” (U2)

“Test uygulama dersi için tahminimce sınıf bölünmediği ve kalabalık olduğu için ders içinde uygulamalar yapmamıştık. Belki de bu yüzden ders birkaç testin ismiyle yüzeysel geçildi. Oysaki sınıf mevcudu az olsaydı, en azından ikiye ya da üçe bölünseydi her hafta belirli çalışma alanlarına yönelik belirli testleri anlık uygulama

ve sonrasında ödevlendirme, tekrar üzerinden geçme sistemine gidilebilirdi fakat olmadı. Diğer yandan bireyle uygulama dersinde bir örnek olması açısından öğretmenlerle öğrenciler; öğretmenle öğretmen tiyatral bir sahne gibi danışmayı oynayıp bunu gösterebilirlerdi bize. Kaldı ki iki uzmanın hem danışan rolüne hem de danışman rolüne girip bize öğretebileceği çok şey olabilirdi diye düşünüyorum. Kısır kalan özellikle yapılması gereken ve çok olağan gözüken şeyler bunlar.” (U1)

“Yetki verilen her alanda staj olması gerekiyor. Bunu tekrar tekrar söylemek bile aslında bir hayli üzücü. Aksi halde PDR uzmanı oldum demek ne mümkün? Söylediğim gibi en önemli etik ilkedir. Önce zarar verme. İş bilmeden işi işte öğrenirken doğrudan çok yanlış yapmaya daha yakınız. Bu da bizim kabahatimiz değil. Haricen temel kavramlar üzerinden stajlar yapılabilirdi. Örneğin IK alanında staj hakkı kazandı öğrenci en temel sorun ne? Benim aklıma ilk gelen “mobbing”. Bu konuda sadece slaytları okumakla yeterli görüyoruz ama bence bu değil. Staj kapsamında grupta psikolojik danışma uygulanabilirdi. Diyelim ki on oturumluk bir program uygulandı o iş yerindeki insanlara ne kazandırabilirdik. Psikolojik danışma hizmeti olarak bir şeyler katabildik mi? Kaçı bilinçlendi? Kaçı yeterli gördü? Hastanede staj yapacaksa vaka analizleri rapor edilebilirdi. Değişik alanlara göre değişik anahtar kelimelere göre stajlar ilerletilebilirdi.” (U3)

“En başından kişilerin bilgi ve becerilerinin hakikaten ölçülmesi gerektiğine inanıyorum. Birinci sınıfta Avrupalı sistemde olduğu gibi öğrenciler bak senin bu alanda yeterliliğin var şekliyle ayrıştırılmalı. Bir hoca tarafından gözlenip onaylanmalı ki ben o alanda o onayla birlikte yürüyebileyim. Ben önce bunu edinmeliyim sonra onun üzerinde çalışabilirim ancak. Bu sebeple ilk sınıftan çok ince detaylandırılmış bir eğitimden ve testten geçmemiz gerektiğine inanıyorum. Sonrasında tabiki kişi zaten bir seçim yapmalı yani hangi alanda olacağını o seçmeli. Aynı bu üniversiteye hazırlanmadan önceki sınav sistemi gibi. Bugün pek çok meslek lisesinde ilk sınıfta meslek grupları öğretilirken sonra ikinci sınıfta ya sen hangi alana ilgilisin bir bak bakalım seç deniliyor. Bunu lise öğrencisine yapıyorsun. Üniversite öğrencisi hayatını artık o işle idame ettirecek ama ben bu seçimi yapamıyorum. O yüzden seçim yapma hakkım olmalıydı.” (U4)

“Bir fikir beyan etmek istiyorum. Şunu söyleyebilirim uygulama dersleri için ve stajlar için aslında bir kurul olmalı. Hem uygulama dersleri hem stajlar için farklı hocalar bizi farklı açılardan değerlendirmeliydi. Örneğin ben stajımı danışmanlık

alanında yapmak istedim. Bu bağlamda bireyle uygulamada bir danışanla kesin olarak ilerlemeli hatta grupla da belirli düzeyde danışma seansları yapıyor olmalıyım. Beni değerlendirenler de yine bu dersleri veren hocalar olmalı. Staja gönderen danışman, dersi verme yeterliliği olan öğretim üyesi ve staj danışmanı. Özetle bu çalışma alanına yönelik staj kapsamında hem bireyle uygulama hem grupla uygulama yapılmalı. Hepsi ayrı ayrı bana dönüşler vermeli ve eksiklerim farklı açılardan görebilmeliyim ki üstüne gideyim. Etkililik sağlansın. Süreç sonunda da üçü de geçer not vermeli ki stajım sayılsın. Bu eksikler giderilmeden mezun olmamalıyız.” (U3)

“Birinci sınıftaki lise beş dersleri yerine o derslerin kredisi teori alt yapısı güçlendikten sonra uygulama derslerini yoğunlaştırmak için kullanılabilir. Çok fazla çeşitlilik olduğu için son yıl hangi alanda ilerlenmek isteniyorsa ona göre yöneleceğimiz programlar çeşitlendirilebilir. Ayrıca formasyon dersleri uzunca belli bir dönemi kapladığı için nitelikli kazanım söz konusu değil. Temel derslerin süresi çok uzun. Bu sebeple eğitim dört yıldan beş yıla çıkarılıp son sene ekoller, gerçek zeminli psikolojik danışmanlık uygulamaları verilmeli. Genel hatlarıyla bu şekilde olmalı. İki yıl temel eğitimler ve dersler, iki psikolojik danışmanlık dersleri ve son sene de tamamen uygulama şekliyle olmalı. Bu yolla hangi alanda ilerleyeceğimiz belirlenirdi. Çünkü alan çok geniş ve rotamızı belirlememiz lazım.” (U2)

“Bir hocamız birkaç teknik gösterip söylemişti fakat verimli değildi. Çünkü biz uygulamalar yapmadık. Sistematiğe yoktu. Ben dışardan iki günlük bir eğitim almıştım. İki günde ne öğrenebilirsin? İki günlük ekol eğitiminde biz üniversite boyunca bunların toplamını anca gördük dedim. Uzmanlaşmak için öğrenmek ve sonra uygulamak gerek. Bu sebeple ekollerin, yöntem ve tekniklerin programda daha çok bulunması gerekiyor. Daha çok uygulama yapmalıyız ki eksik hissetmeyelim. Ayrıca seçmeli derslere ekollerin uygulama dersleri konulabilir ve kim hangi ekolde uzmanlaşmak istiyorsa o dersi seçerek ilerleyebilir. Önce kuramsal temeller ve kuramsal felsefeler kesinlikle olmalı sonrasında da seçmeli derslerle ekollerde uygulamalara yönelme durumu olabilir.” (U9)

“Grup sayısı çok fazla olmamalı doktorada mesela biz üç kişiyiz psikolojik danışma dersini alan ve 6-7 saat süpervizyon alıyoruz. Her danışanı bir saat konuşuyoruz. Şema terapi odaklı ilerliyor doktora süreci ve bir ekol çerçevesinde çok rahatlıkla saatlerce konuşabiliyoruz danışanlarımızı. Sınıflarda 60-70 kişi varken ben zannetmiyorum ki lisansta da bu uygulama yapılabilir. Bu bağlamda lisans programı

için yapılabilecek en iyi şey bir kere daha önce öğrencinin alınması, eğer öğrenci fazla alınacaksa da süpervizyon verebilecek öğretim üyesi sayısının arttırılmasını önemli buluyorum. Çünkü kuramsal temeli öğrenci ne kadar bilirse bilsin süpervizyon alamadıktan sonra uygulayıcı olmak çok başka bir şey.” (U8)

“Eğer yeterli öğretim üyesi olsaydı bireysel dönütler almamız mümkün olurdu. Sistem otururdu. Hatta belki gerçek bir seans havası oluşabilirdi. Çalıştığım alanda senelerce çalışmış biriyle benim de çalışma şansım olsun ki süreç sistemli ve detaylı ilerlemiş olsun. Olması gereken buydu. Çünkü ancak böyle ruh sağlığı gibi hassas çizgide dengede kalabiliriz. Yoksa hata üstüne hata yapan mezunlar olarak sahaya giriyoruz. Genelde de böyle.” (U6)

“PDR bölümüne belli sayıda öğrenci alınmalı. Hadi diyelim yine 100 öğrenci aldın o zaman üç hoca vereceğine on hoca vermelisin. En azından on kişi on kişi böl uygulama gruplarında sayıları.” (U10)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu bölümde, PDR lisans programındaki uygulama dersleri ve staj süreçlerinin etkililiğine yönelik farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının görüşlerinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları ve sonuçlara dayalı öneriler yer almaktadır. Veri analizleri sonrasında elde edilen sonuçlar araştırmanın alt problemlerine göre sırasıyla tartışılmıştır.

Araştırmanın birinci alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının programdaki uygulama derslerinin çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu hakkındaki görüşleri ve görüşler arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışılan alanlarda görüşme yapabilmek ihtiyacının karşılandığı; genel itibariyle iş tanımı dışında süreçlerin var olması, tanılayıcı testleri öğrenememek, özel eğitim, özel danışmanlık, özel kurs ve araştırma görevliliği alanını görememek gibi uyumsuzlukların olduğu saptanmıştır. Owen ve arkadaşlarının (2013) 259 katılımcıyla yaptığı çalışmada psikolojik danışmanların lisans programında görüşme becerilerini kazandığı sonucu, bu araştırmadaki görüşme yapabilmenin mesleki ihtiyaçlara uygunluğu sonucunu desteklemektedir. Yine aynı çalışmada, çalışmanın sonuca yönelik PDR eğitiminin farklı kurumlarda çalışmayı destekleyici içerikte olması ve iş tanımlarının belirginleştirilmesi gerektiği vurgusu bu araştırmada saptanan iş tanımı dışında süreçlerin var olması, programda başka alanları tanıyamama gibi sonuçları destekler niteliktedir. Örnek vermek gerekirse Tuzgöl ve Keklik'in (2012) PDR alanına yönelik sorunları değerlendirdiği çalışmasında katılımcıların programdaki özel eğitim, klinik deneyimlerinin azlığı ve bu alanlarda yetersiz hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine başka çalışmalardaki psikolojik danışmanların iyi bir PDR lisans eğitimi alması ve psikolojik danışmanın görev tanımlarının netleştirilmesi gerektiği sonucu bu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir (Hamamcı, Murat ve Çoban, 2004; Şahin, 2016). Bu araştırma

sonuçlarına ve diğer çalışmalara bakıldığında psikolojik danışmanların farklı alt alanlara etkili şekilde temas edilebilmesi için PDR uygulama derslerinin özel eğitim, psikolojik danışmanlık, kariyer danışmanlığı, insan kaynakları, sağlık psikolojisi vb. alanlarda düzenlenmesi gerektiği görülmektedir (Kocabaş, 2007; Korkut, 2007; Özçay, 2013; Duru ve Gültekin, 2022; Marul ve Karacil, 2022).

Araştırmanın ikinci alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının lisans programındaki uygulama derslerinin olumlu ve olumsuz yanları hakkındaki görüşleri ve görüşler arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda en çok deşifre tekniğini kullanma nadiren de danışmayı yapılandırma, danışan görme, test ve test dışı teknikleri öğrenme, grupta danışma yapma, cesaret kazanma, onam formu, kitap önerileri gibi olumlu durumlar saptanmıştır. Ayrıca, meslek elemanlarının tamamı tarafından yetersiz uygulama, sınıf kalabalıklığı, yetersiz süpervizyon; çoğunlukla da testleri, test dışı teknikleri öğrenememe, grupta danışma yapamama ve uygulamaların formalite olması gibi benzer olumsuz durumlar saptanmıştır. Uygulama derslerinin olumlu yönleri açısından, Büyükgöze Kavas'ın (2011) çalışmasında bireysel ve grupta danışma yapmanın, deşifre tekniğini kullanmanın yararlı olduğu sonucu bu araştırmanın sonucunu desteklemektedir fakat çalışmanın yüksek lisans ve doktora sürecindeki katılımcılarla yapıldığına dikkat edilmelidir. Ek olarak, bu çalışmada bireysel danışma uygulamasının cesaret kazandırdığı sonucu Atıcı ve Çam'ın (2013) lisans dönemindeki öğrencilerle yaptığı çalışmada programdaki uygulamalara katılım gösterme ve seansları yapılandırma becerisini geliştirme sayesinde öğrencilerde rahatlama ve cesaret kazanma gibi sonuçlara ulaşılmış olmasıyla benzerlik göstermektedir.

Uygulama derslerinin olumsuz yönleri açısından, bu çalışmada programdaki uygulamaların yetersizliği, test ve test dışı uygulamaları yapamama, grupta danışma yapamama, formalite uygulamaların olması sonucu Karaman'ın (2021) PDR lisans eğitimlerinin yetersiz olması nedeniyle spesifik konularda alan hizmetinin etkin verilememesi ve eğitim uygulamaların niteliğinin gözden geçirilmesi gerektiği sonucuyla örtüşmektedir (Öcal, 2010; Meydan, 2014). Programdaki uygulamaların yetersizliği sebebiyle 350 saatlik uygulama modelinin getirilmesi ve bu 350 saatin 140 saatinin bireyle 140 saatinin grupta danışma uygulamalarına ayrılması gerektiği önerilmektedir (Doğan, 2001). Bengisoy ve Özdemir (2019) çalışmasında lisans

eğitiminin niteliğine ilişkin değerlendirmelerde daha çok yetersiz kısımlarının dile getirilmiş olması sebebiyle PDR lisans programında eğitim ve uygulama arasında bir boşluk olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Marul ve Karacil'in (2022) yaptığı çalışmada katılımcıların tamamına göre derslerin içeriklerinin ve işlenişinin yetersiz olduğu, derslerde daha fazla uygulamaya yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarından farklı olarak Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılan bir izleme çalışmasında PDR son sınıf öğrencilerinden ve öğretim üyelerinden toplanan verilere göre beceri eğitimi ve iyi uygulama deneyimi programın güçlü yanları olarak değerlendirilmiştir fakat çalışmanın yurt dışında yapıldığına dikkat edilmelidir (Al-Darmaki vd., 2012). Programda süpervizyon desteği bağlamında Kalkan ve Can (2019) Türkiye'de PDR lisans programında süpervizyon dersinin verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Örneğin, Anjel ve Özkan'ın (2009) 371 kişiyle yaptığı çalışmada katılımcıların yarısından fazlasının hiç süpervizyon almamış olması bu çalışmadaki süpervizyonun yetersiz olması sonucunu desteklemektedir. Ulusal tarama yöntemiyle yapılan başka bir çalışmada da süpervizyonun çok geniş öğrenci gruplarıyla yeterince etkin olmayan bir biçimde verildiği sonucuna varılmıştır (Özyürek, 2009). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyon kapsamında yürütülen uygulamaların sınırlılığı, eksiklere ve yetersizliklere sebebiyet vermektedir (Çetinkaya ve Kararımak, 2012; Boyacı, 2018). Diğer bir deyişle, PDR programı için sınıfların kalabalıklığı uygulama ve süpervizyon sürecine ket vurmaktadır.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının programdaki staj dönemlerinin çalıştıkları alanlardaki mesleki ihtiyaçlara uygunluğu hakkındaki görüşleri ve görüşler arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda staj süreçlerinin tüm meslek elemanlarına göre okul odağında ilerlediği saptanmıştır. Ayrıca, çalışmada saptanan bir diğer durum çoğunluğa göre farklı kurum kültürlerinin tanınmaması ve işin stajlarda öğrenilmeye başlanması değil işin işte öğrenilmesidir. Owen ve arkadaşlarının (2013) yaptığı çalışmada PDR alanının birçok çalışma alanı olmasına rağmen daha çok okul psikolojik danışmanı yetiştiren bir program olarak algılanıp program ağırlığının bu düşünce temelinde düzenlenmesi sebebiyle mezunların programı yetersiz bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışma programın uygulanabilirliğinin eksik olmasını uygulama ve staj süreçlerinin yetersizliğiyle ilişkilendirdiği sonucu bu çalışmadaki stajların okul odağında olması ve farklı kurum

kültürlerini tanıyamama sonucunu destekler niteliktedir. Doğan'ın (2007) PDR lisans programlarını psikolojik danışmanlık yeterlik alanına dayandırılması gerektiği ve ilk adım olarak yeterlik alanlarının belirlenmesi için "psikolojik danışmanlık iş analizi" yapılabileceği böylece belirlenen yeterlik alanlarına göre lisans programının yeniden yapılandırılabilmesi önerisi; bu çalışmadaki işi programa bağlı staj süreçlerinde değil işi işte öğrenme sonucuna ve farklı kurum kültürlerinden uzak kaldığı sonucuna paralellik göstermektedir. Diğer çalışmalarda da görülmektedir ki Türkiye'de PDR lisans içeriğinin hangi yeterlik alanları üzerinde ve nasıl yapılandırılması gerektiği hâlâ tartışmalı konulardan biridir (Korkut, 2006; Aladağ, 2009).

Araştırmanın dördüncü alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının lisans programındaki staj süreçlerinin olumlu ve olumsuz yanları hakkındaki görüşleri ve görüşler arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda en çok staj süreçlerinde gözlem yapabilme; nadiren de evrak işi yapma, sunum yapma, BEP toplantısına katılma gibi benzer olumlu durumlar saptanmıştır. Ayrıca, meslek elemanlarının tamamı tarafından staj tercih edememe, uygulamaların olmaması, neredeyse tamamı tarafından tek alanda staj olması; yetersiz geri bildirim, gizlilik engelini olmasının gibi benzer olumsuz durumlar saptanmıştır. Staj süreçlerinin olumlu yönleri açısından, Sürücü ve arkadaşlarının (2019) kurum deneyimi stajına yönelik yaptığı çalışmada öğrencilerin kayıt tutması, etkinliklere gözlemci olarak katılması, ders planı gibi evrak işlerine dahil edilmesi bu çalışmadaki staj süreçlerinde gözlem yapılması ve evrak işlerinin yapılması sonucuyla paralellik göstermektedir. Staj süreçlerinin olumsuz yönleri açısından, stajların yalnızca okul odağında ilerlemesi, uygulamaların yetersizliği, yetersiz geri bildirim olması gibi sonuçları destekleyen başka çalışmalar alanyazında bulunmaktadır (Hamamcı vd., 2004; Güngör, 2010; Pamuk ve Yıldırım, 2016; Duru ve Gültekin, 2022). Duru ve Gültekin (2019) başka bir çalışmada da staj seçimlerinin sağlanabilmesi ve uygulamaların çeşitlendirilebilmesi için farklı kurum ve kişilerle işbirliği yapılması, staj uygulamalarının zorunlu olması gerektiğine değinmiştir. Çünkü, psikolojik danışman adaylarının staj uygulamalarından daha fazla verim almasının psikolojik danışma ve rehberlik alanının her türlü hizmetini farklı kurumlarda uygulamalı olarak deneyimlemesiyle mümkün olduğu söylenebilir (Kodaz ve Batık, 2018). Özetle, mesleki gelişim ve etkililik için programda staj ve uygulamalardaki eksiklerin

saptanması ve düzenlemelerin yapılması gerektiğine değinilmektedir (Yeşilyaprak, 2009; Camadan ve Sarı, 2020).

Araştırmanın beşinci alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının uygulama derslerinde kullanılan yöntemlerin/tekniklerin etkililiği açısından görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda PDR uygulama derslerinde deşifre tekniği dışında yöntem ve tekniklerin kullanımının çok kısıtlı olduğu saptanmıştır. Bireyle uygulama dersi kapsamında yapılan görüşmeler için en çok deşifre tekniğinin kullanıldığı; aynı şekilde role play ve gerçek danışma video kayıtları tekniğinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, meslek elemanlarının tamamının ekol tekniklerinin, test dışı tekniklerin; önemli kısmının da aynalı oda (anlık süpervizyon) yönteminin, detaylı süpervizyonun, gerçek danışma video kayıtlarının izlenmesinin, vaka tartışmalarının ve deşifre tekniğinin PDR uygulama derslerinde kullanılmasını beklediği saptanmıştır. Koçyiğit'in (2020) bireyle psikolojik danışma uygulaması dersinin grup süpervizyonu sürecini incelediği çalışmasında katılımcılar tarafından deşifre tekniği kullanımının daha fazla geri bildirim alma ve kendilerini değerlendirme imkanı vermesi sebebiyle etkili olduğuna değinilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna paralel şekilde yapılan diğer çalışmalarda da uygulama dersinde deşifre tekniğinin kullanımının yaygın olduğu görülmektedir (Atik, 2011; Ülker Tümlü 2014; Kurtyılmaz 2015; Aladağ ve Kemer, 2016). Günlü ve Uz'un (2023) çalışmasında bireyle uygulama derslerinde deşifre tekniğine ek olarak role play (rol oynama) tekniğinin de kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Uygulama derslerinde rol oynama tekniğinin kullanılması yaşantısal öğrenme, danışmanlık becerileriyle tanışma, iletişim becerilerini kullanma gibi deneyimlere kapı açmakta; adayların danışman rolünü canlandığı ve onları gerçek zeminli danışmanlığa hazırladığı bilinmektedir (Davidson ve Lussardi, 1991). Çalışmanın bu alt problemindeki diğer temayla ilişkili olarak adayların derste kullanılmasını beklediği yöntem ve tekniklerin bir kısmı (ekol teknikleri, test dışı teknikler, deşifre) diğer başlıklarda açıklanmıştır fakat aynalı oda (anlık süpervizyon) yöntemini, detaylı süpervizyonu, gerçek danışma video kayıtlarının izlenmesini ve vaka tartışmalarını açıklamakta fayda vardır. Pamuk ve Yıldırım'ın (2016) çalışmasındaki bulgulara bakıldığında uygulama derslerinin etkililiği için aynalı oda kullanımı ve detaylı süpervizyonun gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Aladağ'ın (2014) psikolojik danışman eğitiminin farklı düzeylerinde bireyle psikolojik danışma uygulaması süpervizyonunda kritik olaylar çalışmasında

detaylı süpervizyonun özellikle lisans döneminde çok daha ihtiyaç duyulan bir uygulama olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güneri ve arkadaşlarının (2018) video modelleme tekniğine yönelik pilot uygulama çalışmasında derslerde gerçek video kayıtlarının izlenmesinin, modellemelerin, küçük grup tartışmalarının ve vaka tartışmalarının önemine ve faydalarına değinilmiştir.

Araştırmanın altıncı alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının çalıştıkları alanlarda uygulanması beklenen danışmanlık ekollerinin programdaki kazanımlarına yönelik görüşleri ve görüşler arasında farklılıklar olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda programda ekollerin ve tekniklerinin uygulamalı olarak öğretilmediği, teoriyle sınırlı kaldığı bu sebeple de program dışında ücretli eğitimlere yönelme zorunluluğunun olduğu saptanmıştır. Bu araştırmadaki ekol tekniklerinin uygulamalı öğretilmemesi ve tamamen teoriye yönelik ilerlenmesi sonucunu destekleyen okul psikolojik danışmanlarının psikolojik danışma kuramlarına yönelik görüşlerinin incelendiği çalışmada, programdaki danışma kuramlarının teoriye dayalı işlendiği ve okullarda kısa süreli çözüm odaklı ekoller, transaksiyonel analiz, EMDR, BDT, risk altındaki çocuk ve ergenlere müdahale, krize müdahale teknikleri konusunda gelişime ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır (Soysal vd., 2016). Aynı şekilde Chan'ın (2015) yaptığı çalışmada PDR meslek elemanlarının sahada bilişsel davranışçı, davranışçı, kabul ve kararlılık gibi ekolleri ve tekniklerini kullandığını ifade etmesi meslek elemanlarının verdiği hizmet için ekol tekniklerine ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, Duru ve Gültekin'in (2022) psikolojik danışmanlığın rehabilitasyon ayağıyla ilgili çalışmasında programın farklı alanlarında yetersiz olması sebebiyle meslek elemanlarının ulaşmaya çalıştıkları sertifika eğitimlerinin devlet kurumları dışında, özel kurumlar ve özel üniversitelerde, ücretli olması ve bu sebeple ulaşılabilirliğinin zorlaştığı sonucu bu çalışmadaki program dışı ücretli eğitimlere yönelme zorunluluğu sonucunu desteklemektedir. Aynı çalışmada, temel hak olan eğitim sürecinin özelleşip ücretli hale gelmiş olması ve ulaşılabilirliğinin zorlaştırılması etik bağlamda tartışılmaktadır.

Araştırmanın yedinci alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının lisans dönemlerinde uygulama derslerinden ve staj dönemlerinden karşılayamadıkları mesleki ihtiyaçları nereden, ne şekilde giderdiği ve deneyimler arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda meslek elemanlarının karşılayamadığı mesleki ihtiyaçları karşılayabilmek için gönüllü stajlar,

ücretli eğitimler, akran süpervizyonu, kendi terapi sürecinden geçmek, ücretli süpervizyon, uzmanlarla iletişimi sürdürmek, çift anadal, okumak, araştırmak, MEB özel eğitim sertifika programı, danışan görmek, dönemlik çalışmak gibi benzer yollara başvurduğu saptanmıştır. Camadan ve Sarı'nın (2021) psikolojik danışmaların mesleki gelişimlerini incelediği nitel çalışmasındaki stajlar, özel sertifikalı eğitimler, lisansüstü eğitim, akademisyenlerle görüşme, meslektaş desteği, MEB eğitimleri, okumak, araştırmak gibi sonuçlar bu çalışma sonucunu destekler niteliktedir. Çoban'ın (2005) yaptığı çalışmada da meslek elemanlarının mesleki ihtiyaçlarını giderebilmesi için lisansüstü eğitim, MEB eğitimleri, akran süpervizyonu gibi yollara başvurabileceği görülmektedir. Aynı çalışmada mesleki ihtiyaçları giderebilmek için başvuru yolları saptamaya ve uzmanlara alan açmaya yönelik çalışmaların oldukça kısıtlı olduğundan bahsedilmektedir. Bu iki çalışmadan farklı olarak kendi terapi sürecinden geçmek, çift anadal programı, ücretli süpervizyon, danışan görmek meslek elemanlarının mesleki ihtiyaçlarını gidermek için program dışında başvurduğu diğer yollardır.

Araştırmanın sekizinci alt probleminde farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının etkili bir lisans programına yönelik görüşleri ve etkililik için programdaki değişiklik önerileri incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda etkili bir program için meslek elemanları tarafından verilen önerilerin, önceki bulgularla tutarlı bir şekilde ortak alanlarda toplandığı saptanmıştır. Önerilerin tümüyle uygulama derslerine, stajlara, yöntem ve tekniklere, uzmanlaşmaya yönelik olmasına ek; eğitim süresi ve öğretim üyesi sayısına yönelik önerilere de değinilmiştir. Literatürde uygulama derslerine ve yöntem/tekniklere yönelik önerilere bakıldığında uygulama derslerinin standardizasyonunun sağlanabileceği (Türk-PDR-Der), uygulama ders sayısının ve işlevselliğinin artırılabilmesi (Doğan, 2000) yöntem ve tekniklerin çeşitlendirilebileceği, psikolojik danışma kuramlarının teori ve kuram uygulamalarının iki ayrı ders şeklinde verilebileceği, süpervizyon süresinin uzatılabilmesi ve bu derslerde sınıfların daha az kişiden oluşabileceği (Soysal vd., 2016), psikoterapi eğitimlerinin verilebileceği (Owen vd., 2013), çalışma alanlarıyla örtüşür şekilde farklı derslerin ve branşlaşmaların olabileceği (Bilgin, 2000) danışmanlık uygulamasının (süre, kişi) ve süpervizyon sürecinin belirli standartlara göre olabileceği önerilmektedir (Vallance, 2004; Meydan, 2014). Araştırmalardaki uygulamalara ve yöntem/tekniklere yönelik önerilerin tamamı bu çalışmadaki meslek

elemanlarının önerileriyle örtüşmektedir. Ayrıca, bu çalışmadaki stajlara ve uzmanlaşmaya yönelik önerilere bakıldığında, yurtdışında psikolojik danışmanlık alanının uzmanlaşma, uygulama, staj ve süpervizyon süreçlerinin zaten yıllardır bu çalışmadaki önerilerle örtüşür bir biçimde belirli kriterlere göre ilerletildiği görülmektedir. Örneğin, CACREP (2009) çeşitliliği sağlamak adına farklı kurumlarda staj yapmanın, farklı kurumlara ve üniversitedeki öğretim üyesine bağlı şekilde, farklı metotlarla toplamda 600 saat süpervizyon almanın önemine değinmekte ve bu şekilde psikolojik danışman yetiştirmektedir. Yukarıdaki tüm önerilerin özeti olarak programın 5 yıl olması gerektiğine yönelik öneriyle paralel, Doğan (2008) PDR programlarının çeşitli uzmanlık alanlarına göre personel yetiştirmesi için yeniden yapılandırılarak 5 yıla çıkarılması veya seçmeli dersler yoluyla ihtiyaç duyulan yeterliliklerin kazandırılması gerektiğini önermektedir.

Genel olarak bu araştırmada, psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programındaki uygulama derslerinin RDM (askeriye), özel eğitim, özel kurs, özel danışmanlık, araştırma görevliliği vb. alanlarda mesleğin farklı çalışma alanlarına yönelik bilgi, beceri ve deneyim ihtiyacını karşılayamadığı; farklı alanları kapsamadan yüzeysel ve yetersiz şekilde ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, uygulama derslerinde meslek elemanlarına beceri kazandırmayı sağlayacak yöntem/tekniklerin oldukça kısıtlı olduğu ve uygulamaların tekdüze ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır. YÖK'ün bireyle uygulama I-II ders kapsamına bakıldığında, dersin psikolojik danışma ekol uygulamaları ve süpervizyon temelinde ilerlemesi gerektiği belirtilirken bu çalışmadaki meslek elemanlarının hiçbirinin ilgili derste psikolojik danışma kuramlarını (ekolleri) öğrenemediği ve süpervizyon desteğini oldukça kısıtlı aldığı saptanmıştır. Test dışı teknikler ve test uygulama dersleri için de benzer bir kısıtlılık söz konusudur.

Çalışmadaki staj süreçlerine yönelik sonuçlara bakıldığında; meslek elemanlarının hep okul odaklı staj yapması ve staj seçmemesi sebebiyle program süresince mesleğin farklı çalışma alanlarına yönelik mesleki rolleri edinemedikleri, farklı kurum kültürlerini tanıyamadıkları saptanmıştır. Ayrıca, staj süreçlerinde, bağlam fark etmeksizin, uygulamaların yetersiz oluşu ya da hiçbir şekilde uygulamalara yer verilmeyişi; bu konuyla ilgili hiçbir denetim mekanizmasının olmayışı sebebiyle meslek elemanlarının programdan yeterli ve yetkin şekilde mezun olmasının zorlaştığı görülmektedir. PDR lisans diplomasının farklı alanlarda çalışma

yetkisi vermesi ve mesleğin doğası düşünülünce çalışma sonuçlarından net bir şekilde anlaşılmaktadır ki lisans programının okul odaklı bir eğitim vermesi, uygulama derslerinin, staj süreçlerinin, yöntem tekniklerin belli başlı alanlarda da olsa branşlaşma temelinde olmaması büyük çelişki oluşturmaktadır. Çalışmaya göre bu çelişkinin, alınan eğitimle mesleki çalışma alanları ve mesleki roller arasında yetkinleşme/uzmanlaşma boşluğu olduğu görülmektedir. Çalışmada genel itibariyle bu durumun farkında olan meslek elemanlarının gerek üniversite sürecinde gerek mezuniyet sonrasında kişisel çabalarıyla uzmanlaşmaya çalıştığı görülmektedir. Son olarak, psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programından mezun farklı alanlarda çalışan meslek elemanları etkili bir program için stajlara ve uygulama derslerine yönelik, yöntem ve tekniklere yönelik, uzmanlaşmaya yönelik, eğitim süresi ve öğretim üyesi sayısına yönelik önerilerde bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde, bulgulara ve sonuçlara bağlı olarak öneriler sunulmuştur. Çalışmanın önerileri, araştırma sonuçlarına ve araştırmacılara yönelik öneriler olmak üzere iki ayrı başlıkta maddeler halinde sıralanmıştır. Hem araştırma sonuçlarına yönelik hem de araştırmacılara yönelik önerilerin tamamı uygulanması mümkün olan öneriler olarak sunulmuştur.

5.2.1. Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

1. Araştırma sonucunda uygulama derslerindeki mesleki bilgi ve beceri gelişimini sağlayan uygulamaların genel itibariyle yetersiz ve yüzeysel ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır. Bireyle, grupta, test ve test dışı teknikler uygulama derslerinin yetkili kurumlar tarafından farklı çalışma alanlarına temas edecek biçimde kişi, miktar, yer, zaman açısından standartlaştırılması uygulama derslerinin etkililiğini ve verimliliğini arttırabilir. Standartlaşmalar için yurtdışındaki uygulamalar ve araştırmalar referans alınabilir.

2. Genel itibariyle hem uygulama dersleri için hem de staj süreçleri için programın farklı çalışma alanlarında kendini etkili biçimde var edemediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma alanlarının çeşitliliği düşünülünce psikolojik danışmanlık ve

rehberlik programda stajların en geç üçüncü sınıf ilk dönem itibariyle başlatılarak devam eden dört dönem boyunca tamamı farklı kurumlarda olacak şekilde düzenlenmesi etkililiği arttırabilir. Stajların tamamen okul odaklı olmaktan çıkarılmasıyla farklı kurum kültürlerini tanımak, ilgi ve yetenekler doğrultusunda kariyer planlamasına devam etmek mümkün olabilir.

3. Uygulama derslerindeki uygulamalar, süpervizyon ve staj için denetim mekanizmasının sağlanması ve her üniversitede standartlaşmış yöntem, teknik ve süreyle ilerlenmesi mesleki gelişim için çok daha etkili olabilir. Çünkü alanı mezuniyet sonrasında işte öğrenmek yerine işi öğrenmek için ilk adımı uygulama dersleriyle ve stajlarla atmak mümkün olabilir. Bu sayede meslek elemanlarının deneyim fırsatının artmasıyla yetkin ve yeterli psikolojik danışmanların alana kazandırılması sağlanabilir.

4. Çalışılan alan ne olursa olsun, tüm meslek elemanlarının psikolojik danışmanlık ekollerini ve uygulamalarını öğrenmek için mezuniyet sonrasında kişisel çabalarla ücretli eğitimlere yöneldiği sonucuna ulaşılmıştır. Anlaşılmaktadır ki çalışma alanı ve iş tanımları değişkenlik gösterse de tüm meslek elemanları sahada mesleğin kuram uygulamalarını (ekoller) kullanmaya ihtiyaç duymaktadır. Eğitimin temel bir hak olduğu düşünülünce, PDR lisans programında psikolojik danışmanlık kuramları teori dersine ek; BDT, KÇOT, EMDR, Mindfulness vb. kısa sürede öğretilmesi mümkün kuramların (akademik kadronun yeterliklerine/ders verme yetkisine göre) tamamen uygulamalı devam dersleri veya seçmeli dersleri açılabilir. Bu sayede eğitim hakkından ücretsiz bir şekilde program dahilinde yararlanmak ve adayların henüz lisans dönemindeyken ilgi ve yeteneklerine göre ekol seçmesi mümkün olabilir.

5. Lisans programı süresince kalabalık sınıf ortamı sebebiyle uygulamalarda, stajlarda, süpervizyon sürecinde kısıtlılık ve verimsizlik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple lisans programına alınan öğrenci sayısı azaltılabilir ve fakültede psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanındaki yetkin öğretim üyesi/öğretim görevlisi sayısı arttırılabilir.

6. Bu araştırmada uygulama derslerinde kullanılan yöntemlerin/tekniklerin oldukça kısıtlı kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf ikliminin ve fiziksel koşulların daha sağlıklı bir hal aldığı düşünülürse, ekol tekniklerinin, test ve test dışı tekniklerin, aynalı oda, anlık süpervizyon, video modelleme, vaka tartışmaları gibi uygulamaların

sistematik ve yaygın bir şekilde kullanılması; uygulamaların gerçek zeminde ilerletilmesi programın etkililiğini ve mesleki gelişimi arttırabilir.

7. Çalışmada, PDR lisans programının çalışma yetkisi verilen farklı alanlara temasının ve uygulamaların sınırlı kalması sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple öncelik sonralık ilişkisine dikkat edilerek ekol teknikleri uygulamaları, kurum gezileri ve gözlem, vaka tartışmaları ve uygulamaları, psikolojik danışmanlıkta yöntem ve teknik uygulamaları gibi zorunlu dersler programa dahil edilebilir.

8. Meslek elemanlarının, lisans programı süresince ve sonrasında birçok yolla mesleki gelişimine katkıda bulunmaya çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Danışman öğretim üyeleri ve üniversite bünyesindeki öğrenci kulüpleri iş birliğiyle farklı alanlarda çalışan uzman seminerleri, kurum gezileri, vaka tartışmaları, akran süpervizyonu, film kitap ve araştırma toplantıları, akredite mesleki beceri eğitimleri gibi etkinlikler düzenlenebilir.

9. Ülkemizde psikolojik danışmanlık ve rehberlik yüksek lisans programlarının da kısıtlı olduğu düşünülünce tüm öneriler dikkate alınarak lisans programı son iki yıl branşlaşma/uzmanlaşma olacak şekilde yeniden düzenlenebilir.

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu çalışmada, çalışma grubu 10 kişi ve 8 farklı çalışma alanıyla sınırlıdır. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı mezunu olan ve RAM, kariyer merkezi, insan kaynakları, adliye vb. kurumlarda çalışan meslek elemanları da örnekleme dahil edilerek aynı konu yeniden çalışılabilir.

2. Aynı kapsayıcılıkla bu çalışmadaki benzer problem ve alt problemler temel alınarak yurt dışındaki psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programları uygulama ve staj süreçleriyle ülkemizdeki psikolojik danışmanlık ve rehberlik programı uygulama dersleri ve staj süreçleri etkililiğine yönelik görüşler karşılaştırılarak yeni bir araştırma yapılabilir.

3. Bu çalışmada elde edilen sonuçların daha kapsamlı incelenebilmesi için konu başlıkları genişletilerek daha geniş bir örnekleme nitel veya karma yöntem kullanılarak çalışma geliştirilebilir.

4. YÖK'ün geçmiş yıllardan bu yana oluşturduğu PDR programları uygulama dersleri ve staj süreçleri kendi içinde kıyaslanabilir ve etkililik bağlamında tüm programlardaki uygulama dersleri ve staj süreçlerindeki ortak problemlere ve ortak problemleri kapsayıcı çözümlere yönelik yeni bir nitel çalışma yapılabilir.

5. PDR lisans programından mezun ve farklı alanlarda çalışan meslek elemanlarının ve PDR lisans eğitiminde görevli ve alandan mezun öğretim üyelerinin; PDR programındaki uygulama dersleri ve staj süreçlerinin etkililiğine yönelik görüşleri kıyaslanarak yeni bir nitel çalışma yapılabilir.

6. Devlet üniversitesinden ve özel üniversiteden PDR lisans programından mezun olan farklı alanlarda çalışan uzmanların programdaki uygulama dersleri ve staj süreçlerine yönelik görüşleri, devlet üniversitesindeki ve özel üniversitedeki program temelinde kıyaslanarak yeni bir çalışma yapılabilir.

7. Bu çalışma PDR lisans programındaki uygulama dersleri ve staj süreçlerinin etkililiğine yönelik bir çalışmadır. Benzer bir çalışma yüksek lisans ve doktora düzeyi PDR programları için de yapılabilir. Hatta karma yöntemle PDR bağlamında farklı alanlardaki “mesleki roller ve iş tanımlarının” programlardaki çıktılarla olan uyumuna yönelik görüşlerin incelendiği üst düzey başka bir çalışma daha yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akay, C. ve Ültanır, E., (2010). Andragojik temellere dayalı kolaylaştırılmış okuma-yazma eğitimi (KOYE) sürecine yönelik KOYE eğitimcilerinin görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 75-88.
- Akın, Ü. (2013). *Akılci duygusal davranışçı terapi odaklı psiko-eğitim programının kendini sabotaj üzerindeki etkisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akırmak, Ü., Tarakçı, B., Yavuz, M. ve Mert, B. (2019). Serbest çağrışım üzerine derleme: yöntemler, teoriler ve psikolojide kullanım alanları. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 2 (1), 59-80.
- Akman Dömbekci, H. ve Erişen, M.A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 141-160.
- Akot, B. (2010). Freud'un rüya yorum metodu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (3), 213-235.
- Aktu, Y. (2021). *Bilişsel davranışçı terapi odaklı psikoeğitim uygulamasının ebeveynlerin çocuk istismarı farkındalıklarına etkisinin karma yöntemle incelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aladağ, M. (2009). Psikolojik danışman eğitiminde psikolojik danışma uygulaması ve süpervizyonu standartları. *VIII. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalları Toplantısı'nda sunulan bildiri*. Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Aladağ, M. (2014). Psikolojik danışman eğitiminin farklı düzeylerinde bireyle psikolojik danışma uygulaması süpervizyonunda kritik olaylar. *Ege Eğitim Dergisi*, 15 (2), 428-475.
- Aladağ, M., ve Kemer, G. (2016). Psikolojik danışman eğitiminde bireyle psikolojik danışma uygulamasının ve süpervizyonunun incelenmesi. *Ege Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Müdürlüğü*.
- Al-Darmaki, F., Hassane, S., Ahammed, S. ve Abdullah, A. S. (2012). Developing counselor education identity in the United Arab Emirates: evaluation of an undergraduate program. *Journal for International Counselor Education*, 4, 1-28.
- Altıntaş, E. ve Gültekin, M. (2014). *Psikolojik danışma kuramları*. (1.Baskı). Ankara: Nobel.
- Altunay, E., Gülşin, O. ve Yalçınkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4 (1), 62-80

- Anjel, M., Özkan, R., Soysal, A. (2009). Türkiye’de rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında gözetim/süpervizyon “bir durum saptaması”. X. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Çukurova Üniversitesi.
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ., ve Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: kuramsal bir inceleme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 37-75.
- Ardahanlıoğlu, B. (2022). *Türkiye’de engelli hakları aktivizmi: engelli aktivistler üzerine nitel bir çalışma (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, Ü. ve Gümüştaya, G. (2018). Çözüm odaklı kısa süreli terapiye kısa bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47), 491-507.
- Arslan, E. (2021). *Turistik tüketimin kimlik inşasındaki rolü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51 (Özel Sayı 1), 395-407.
- Atalay, Z. (2019). *Minfulness: bilinçli farkındalık farkındalıkla anda kalma sanatı*. (1.Baskı). İstanbul: İnkılap.
- Atıcı, D. D. M., Sanberk, D. İ., ve Ortakale, D. M. Y. (2011). Mesleki ve kişisel gelişim açısından PDR üçüncü sınıf öğrencilerinin grup rehberliği etkinliklerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 459-474.
- Atıcı, M. ve Çam, S. (2013). Okullarda PDR uygulamaları dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 106-119.
- Atik, Z. (2017). *Psikolojik danışman adaylarının bireyle psikolojik danışma uygulaması ve süpervizyonuna ilişkin değerlendirmeleri (Doktora Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aytaç, S., Dursun, S. ve Yıldız Bağdoğan, S. (2020). *Psikolojiye giriş*. (2.Baskı). Bursa: Dora.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 1-9.
- Baer, A. E. (Ed.). (2006). *Mindfulness-based treatment approaches: clinician’s guide to evidence base and applications*. London: Elsevier.
- Bakır, V. (2021). Farkındalık temelli bilişsel terapi: temel felsefesi, kavramlar, terapötik süreç, eleştiriler ve katkıları. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 21-27.
- Balmur, F. (1972). *Genel psikoloji*. (20.Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 1-15.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.

- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem byklgnn belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9 (1), 23-28.
- Bayram, D. ve Turgut nk, D. (2020). *Mindfulness-bilinçli farkındalık: aileler ve eğitimciler için uygulamalı el kitabı*. Ankara: Nobel.
- Beck, A. T. (Ed.). (1979). *Cognitive therapy of depression*. USA: The Guilford.
- Beck, A. T. (2015). (T. Özakkaş, Ed.). *Bilişsel terapi ve duygusal bozukluklar*. (3.Baskı). İstanbul: Litera Yayıncılık
- Bengisoy, A. ve zdemir, M. H. (2019). Psikolojik danışman/rehber öğretmenlerin bakış açısıyla psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1 (3), 189-193.
- Bengisoy A., zdemir M. H., Erkıvan F., şahin S. ve elik İskifoğlu T. (2019). Bilişsel davranışçı terapi kullanılarak yapılan araştırma makalelerinin içerik analizi 1997-2018. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9 (54), 745-793.
- Benson, C. N. (2020). *Psikoloji: bilinci ve davranışları daha iyi anlamak için izgibilim*. (1.Baskı). (E. Okuyucu, ev.). İstanbul: Say.
- Bilgin, M. (2000). Psikolojik danışma ve rehberlik eğitiminde ağdaşlaşma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (6), 21-36.
- Bilgin, O. ve Koç, M. (2022). *Ergenlerde z güven ve çözüm odaklı psikolojik danışma*. (3.Baskı). İstanbul: Nobel.
- Bogdan, R. C. and Biklen, S. K. (1992). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bozacı, M. (2018). Türkiye’de psikolojik danışman eğitimi ve karşılaşılan sorunlar: güncel bir durum değerlendirmesi. *ERPA 2018*, 335.
- Büyükgöze Kavas, A. (2011). Bireysel ve grupla psikolojik danışma uygulamalarına yönelik bir değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 411-431.
- Braun, V., and Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: a practical guide for beginners*. SAGE.
- Camadan, F., ve Sarı, S. V. (2021). Psikolojik danışmanların mesleki gelişimlerinin incelenmesi üzerine nitel bir araştırma. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11 (3), 1274-1293.
- Chan, F. (2015). *Counseling theories and techniques for rehabilitation and mental health professionals*. Springer Publishing Company.
- Cormier, W. H. and Cormier, L. S. (1991). *Interviewing strategies for helpers*. (3. Baskı). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (2009). CACREP 2009 standards. 25 Ocak, 2024 tarihinde indirildi. <http://67.199.126.156/doc/2009%20Standards.pdf>

- Creswell, J. W., and Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39 (3), 124-130.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Thousands Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. New York: SAGE.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal.
- Cüceloğlu, D. (2005). *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları*. (14.Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çelik, G. (2017). Logoterapi: temel bileşenleri ve terapi teknikleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (2), 70-92.
- Çetinkaya, R., ve Kararımak, Ö. (2012). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyon. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (37), 107-121.
- Çoban, A. E. (2005). Psikolojik danışmanlar için meslektaş dayanışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 167-174.
- Davidson, J., and Lussardi, D. J. (1991). *Reflecting dialogues in supervision and training*. T. Andersen (Eds.). New York: Norton.
- Delgado, S., Strawn J., Pedapati E., (2017). *Çocuk ve ergenler için çağdaş psikodinamik psikoterapi*. (1.Baskı). (Akekmekçi E., Tura U., Kayhaoğlu R., Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirel, Ö. (2017). *Öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. (30. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirkaya, H. (2006). İnsan kaynakları bölümünün organizasyonu. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 1-21.
- Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (2008). *The landscape of qualitative research*. (Vol. 1). SAGE.
- Doğan, S. (2000). Psikolojik danışman eğitiminde akreditasyonun gereği ve bir model önerisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (14), 31-38.
- Doğan, S. (2001). Okul psikolojik danışmanı (rehber öğretmen) eğitimini yeniden yapılandırmanın gereği ve bir model önerisi. *2000 Yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu*. Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Doğan, S. (2007). Lisans düzeyinde psikolojik danışman yetiştirme modelinin geliştirilmesi üzerine düşünceler. *IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde* sözel bildiri olarak sunuldu. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Doğan, S. (2008). Türkiye'de psikolojik danışman eğitiminin rotası [the route of counselor education in Turkey]. *Uluslararası Psikolojik Danışmanlık Kongresi'nde* sunulan bildiri. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Duru, H., ve Gültekin, F. (2019). Psikolojik danışma ve rehberlik lisans öğrencilerinin, lisansüstü öğrencilerinin ve öğretim üyelerinin PDR alanına ilişkin

değerlendirmeleri. *21th International Congress on Psychological Counseling and Guidance*. Akdeniz Üniversitesi.

- Duru, H., ve Gültekin, F. (2022). Psikolojik danışmanların ve psikolojik danışman adaylarının rehabilitasyon psikolojik danışma alanına ilişkin değerlendirmeleri. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, (63), 49-77.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ellis, K. A. (2015). *Eğitim programı modelleri*. (1.Baskı). (A. Arı, Çev.). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Erdoğan, E. ve Yeşilyurt, C. (2022). Cinsiyete dayalı ücret ayrımcılığının ISCO meslek gruplarına göre analizi. *İstatistik Araştırma Dergisi*, 12 (1), 16-38.
- Ergün, K. (2023). *Türkiye ile Kanada okul psikolojik danışmanlık ve rehberlik programlarının karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erkan, S. , Cihangir Çankaya, Z. , Terzi, Ş. ve Özbay, Y. (2012). Üniversite psikolojik danışma ve rehberlik merkezlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (22), 174-198.
- Ersevim, İ. (2002). *Freud ve psikanalizin temel ilkeleri*. (1. Baskı). İstanbul: Assos Yayınları.
- Eryetiş, V. M. (2016). Meslek seçimi ve mesleki rehberlik. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (44).
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2016). *Kuramdan uygulamaya bireyle psikolojik danışma*. (2.Baskı). Ankara: Anı.
- Fadıloğlu, Ç. (1989). Psikolojik danışmanlık ve rehberlik. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 61-68.
- Fer, S. (2019). *Eğitimde program geliştirme: kuramsal temellere bakış*. (1.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Frankl, E. V. (2017). *İnsanın anlam arayışı*. (17.Baskı). (S. Budak, Çev.) İstanbul: Okuyan.
- Freud, S., and Breuer, J. (2004). *Studies in hysteria*. The UK: Penguin Classics (1st Edition 1984).
- Geray, H. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gibson, W., and Brown, A. (2009). *Working with qualitative data*. SAGE.
- Glassman, E. W. ve Hadad, M. (2018). *Psikolojide yaklaşımlar*. (6.Baskı). (H. Kaynak, Çev.). Ankara: Nobel.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kurumsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Guba, E. G. (1981). Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries. *Educational Communication and Technology Journal*, 29 (2), 75-91.
- Gümüş, Y., B. (2021). *Kariyer planlama sürecinde kişilik tercihlerin rolü: demografik, kişilik ve kariyer gelişimi değişkenlerinin etkisi*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Güngör, Z. (2010). *Okul psikolojik danışmanlarının ve öğretim elemanlarının mesleğe ilişkin bazı konulardaki algılarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Günlü, A., ve Uz, B. A. (2023). Pandemi döneminde bireyle psikolojik danışma uygulaması dersi deneyimi: fenomenolojik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (4), 1211-1232.
- Halmatov, S. (2014). *Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberliğin gelişim süreci (Doktora Tezi)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hamamcı, Z. Murat, M. Çoban, A.E. (2004). Gaziantep’teki okullarda çalışan psikolojik danışmanların mesleki sorunlarının incelenmesi. *13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. İnönü Üniversitesi.
- Hatch, J. A. (2002). *Doing qualitative research in education settings*. New York: Suny Press.
- Hali, S. ve Töre, E. (Ed.). (2018). *Eğitime giriş*. (1.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Hitchcock, G. and Hughes D. (1995), *Research and the teacher: a qualitative introduction to school-based research*.
- Holloway, I., and Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- İkizoğlu, G. (2019). Bilişsel davranışçı kuramda çift terapisi. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 2 (4) , 59-69.
- İlgar, M. Z. ve Coşgun İlgar, S. (2019). Varoluşçu psikolojik danışma ve psikoterapi: teori ve pratiği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23 (1), 193-220.
- İlhan, S. (2004). Bazı temel işlevleri ve artan önemi açısından meslek. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3 (1) , 132-137.
- Jones, R. (2020). *Temel psikolojik danışmanlık becerileri: yardımcının el kitabı*. (3.Baskı). (G. Sart, Çev.). Ankara: Nobel (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).
- Kalkan, B., ve Can, N. (2019). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyon: Türkiye’deki mevcut durumun ve standartların araştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 271-290.
- Kant, I. (2020). *Eğitim üzerine: toplu eserleri-1*. (8.Baskı). (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: Say (Orijinal çalışma basım tarihi 1803).
- Karaca, R. ve İkiz, F. E. (2020). *Psikolojik danışma ve rehberlikte çağdaş bir anlayış*. (4.Baskı). Ankara: Nobel.
- Karahan, T. F. ve Sardoğan, M. E. (2022). *Psikolojik danışma ve psikoterapide kuramlar*. (6.Baskı). Ankara: Nobel.

- Karahan, S., Selda, U. ve Güdük, T. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme türleri ve görüşme tekniklerinin uygulanma süreci/interviews and interviewing techniques in qualitative research. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4 (1), 78-101.
- Karaman, O. (2021). Okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri uygulamalarının odak grup görüşmesi yöntemi ile değerlendirilmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (24), 294-307.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (11. baskı). Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 68-86.
- Kılınç, M. (2015). *Uzaktan eğitim uygulamalarının etkililiği üzerine bir araştırma: İnn niversitesi uzaktan eğitim merkezi ilahiyat lisans tamamlama programı rneği*. Malatya: İnn Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kırpınar, İ. (2019). *Bilişsel psikoloji: kognitif yetiler, yapay zeka, epistemoloji, felsefe, dilbilim, matematik, nrobilimler ilişkisi*. (1.Baskı). İstanbul: Psikonet.
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: introducing focus groups. *Bmj*, 311 (7000), 299-302.
- Kiye, S. (2024). Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri: tarihi gelişimi, modelleri ve programı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 601-629.
- Kleinman, P. (2013). *Psiko 101: psikolojinin gerçekleri, temel öğeler, istatistikler, testler*. (1.Baskı). (H. Kaplan, Çev.). İstanbul: Okuyanus.
- Kocabaş, E. . (2007). Bir uygulama alanı olarak sağlık psikolojik danışmanlığı. *Ege Eğitim Dergisi*, 8 (2), 37-51.
- Koçak, A. ve Arun, . (2006). İçerik analizi çalışmalarında örnekleme sorunu. *Selçuk İletişim*, 4 (3), 21-28.
- Koçyiğit, M. (2020). “Bireyle psikolojik danışma uygulaması” dersinde grup süpervizyonu sürecinin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 1116-1146.
- Kodaz, A. F., ve Batık, M. V. (2018). Kurum deneyiminin psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarına etkisi. *Opus International Journal Of Society Research*, 8 (15), 902-929.
- Korkut, F. (2006). Counselor education, program accreditation and counselor credentialing in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 29 (1), 11-20.
- Korkut, F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (32), 187-197.
- Kurtyılmaz, Y. (2015). Counselor trainees' views on their forthcoming experiences in practicum course. *Eurasian Journal Of Educational Research*, (61).
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. (4.Baskı). Ankara: Nobel.
- Kmbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma yöntemleri*. (5. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Lather, P. (2006). Paradigm proliferation as a good thing to think with: teaching research in education as a wild profusion. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 19 (1), 35-57.
- LeCompte, M. D., and Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52 (1), 31-60.
- Lincoln, Y. S., and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. SAGE
- Lincoln, Y. S., and Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New Direktinse for Evaluation*, (30), 73-84.
- Lune, H., and Berg, L. B. (2016). *Qualitative research methods for the social sciences*. Pearson.
- Lülecioğlu, A. (2022). *Yükseköğretim İngilizce öğretiminde uzaktan eğitimin etkililiğine ilişkin öğretim elemanları ve öğrencilerin görüşleri (Yüksek Lisans Tezi)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Marshall, C. and Rossman, G. B. (2011). *Desinging qualitative research*. (5th ed.) Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Marul, E., ve Karacil, M. (2022). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin görüşleri. *Eurasian Journal of Teacher Education*, 3 (1), 76-90.
- Mason, J. (1996). *Qualitative researching*. London: SAGE Publications.
- Maxwell, J. A. (1996). *Qualitative research design: an interactive approach*. California: Sage Publication.
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. (2nd ed.). London: SAGE publications.
- Mehmet, Ü. (2020). *Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın ruminasyon ve öğrenilmiş çaresizlik üzerindeki etkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev. (Ed.)). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (3.Baskı). (S. Turan, Çev. (Ed.)). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: iletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 273-294.
- Meydan, B. (2014). Psikolojik danışman adaylarına psikolojik danışma becerilerinin kazandırılması: karşılaştırmalı bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (3), 110-123.
- Morgan, D. L. (1996). *Focus groups as qualitative research*. (Vol. 16). New York: SAGE publications.
- Morrow, S. L. (2005). Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52 (2), 250-260.

- Muğan Ertuğral, S. (2018). Beşeri sermaye oluşumunda mesleki eğitimin önemi. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 2 (3) , 49-63.
- Muz, S. (2009). *Bilişsel terapi ve dinî başa çıkma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Odabaşı, B. (2013). *Rehberlik ve psikolojik danışmanlık*. (1.Baskı). Konya: Çizgi Yayınları.
- Olgun, C. K. (2008). Sosyoloji notları: nitel araştırmalarda içerik analizi tekniği. *3 Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, (5), 66-70.
- Onur, D. (2018). Psikoloji kuramları ve yaratıcılık ilişkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 145-156.
- Owen, F. K., Acar, T., Avcı, Ö. H., ve Kızıldağ, S. (2013). Psikolojik danışma ve rehberlik programlarının mezunlar tarafından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 354-372.
- Owen, F. K., Damirchi, E. S., ve Molaei, B. (2013). İki orta doğu ülkesinde psikolojik danışma ve rehberlik alanı: Türkiye ve İran. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 81-103.
- Öcal, G. (2010). *Hacettepe üniversitesi psikolojik danışma ve rehberlik lisans programı mezunlarının mezun oldukları programa ilişkin görüşleri (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öksüz, S. (2018). *Use of mindfulness in social work practice: a study of mindfulness among university students*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim University, Institute Of Social Sciences.
- Öktem, D. ve Yılmaz Bingöl, T. (2022). Dönüşüm'ün varoluşçu terapinin temel kavramları açısından incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 97-114.
- Öncü, H. (2015). Psikolojik danışma müdahalesi olarak bireysel psikolojik danışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 389-407.
- Özcan, Ö. ve Gül Çelik, G. (2017). Bilişsel davranışçı terapi. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 3 (2), 115-120.
- Özçay, S. (2013). Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) uzmanlarının istihdam olanaklarının insan kaynakları uzmanlığı açısından değerlendirilmesi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 99-118.
- Özdağ, M. (2021). *Grupla yapılan bilişsel davranışçı terapi ve çözüm odaklı kısa süreli terapinin lise öğrencilerinde sınav kaygısına etkisinin karşılaştırmalı incelenmesi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü.
- Özdel, K. (2015). Düünden bugüne bilişsel davranışçı terapiler: teori ve uygulama. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 8 (2), 10-20.
- Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişme ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: kavramsal bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 85-110.

- Özgüven, İ. E. (1990). Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerinin dünü ve bugünü. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1 (1), 4-15.
- Özkan, H. H. (2006). Popüler kültür ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14 (1), 29-38.
- Özkan, M. (2007). *İnsan kaynakları yöneticilerinin kariyer gelişimi üzerine nitel bir araştırma*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztemel, K. (2020). Dördüncü sanayi devriminde çalışmanın anlamı ve kariyer psikolojik danışmanlığı. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3 (2), 1-24.
- Özyürek, R. (2009). Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları ve öğrencilere sağlanan süpervizyon uygulamaları: ulusal bir tarama çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (32), 54-63.
- Özyürek, R. (2015). Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları için bir kılavuz. *Psikolojik Danışman Eğitiminde Uygulamalı Derslerin Yürütülmesi Sempozyumu*, 46-60.
- Pamuk, M., ve Yıldırım, T. (2016). Psikolojik danışmanların bireysel psikolojik danışma uygulamaları ve bu uygulamalardaki yeterliklerine ilişkin algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 01-20.
- Patton, Q. M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newsbury Park, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Plotnik, R. (2007). *Psikolojiye giriş*. (T. Geniş, Çev.). Ankara: Nobel.
- Punch, Keith F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş*. (D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ravitch, S. M., and Carl, N. M. (2019). *Qualitative research: bridging the conceptual, theoretical, and methodological*. SAGE Publications.
- Salman Yıkmış, M. (2020). Nitel araştırmalarda e-görüşme tekniği. *Trakya University Journal of Social Science*, 22 (1), 183-197.
- Schneider, J. K. ve Oran T. O. (2015). *Varoluşçu-hümanistik terapi*. (1.Baskı). (G. Akkaya, Çev.). İstanbul: Okuyanıs.
- Seçer, İ., Ay, İ., Ozan, C., Yılmaz, B. (2014). Rehberlik ve psikolojik danışma alanındaki araştırma eğilimleri: bir içerik analizi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (41), 49-60.
- Sevencan, F. ve Çilingiroğlu, N. (2007). Sağlık alanındaki araştırmalarda kullanılan niteliksel veri toplama yöntemleri. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26 (1), 1-6.
- Shapiro, F. (2001). *EMDR: Göz hareketleriyle duyarsızlaştırma ve yeniden işleme, temel prensipler, protokoller ve prosedürler*. (4.Baskı). (M. Şaşzade, I. Sansoy, Çev.). İstanbul: Okuyanıs.
- Shapiro, F. (2022). *EMDR terapisi teknikleri ile acı anıları silmek*. (14.Baskı). (F. Gülfidan, Çev.). İstanbul: Kuraldış.
- Shipman, S. D. (2015). *The role of self-awareness in developing global competence: a qualitative multi-case study (Graduate Theses)*. Dissertations, and Capstones.

- Silverman, D. (2013). *A very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research*.
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama*. (E. Dinç, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Solso, L. R., Maclin Kimberly, M. ve Maclin, H. (2007). *Bilişsel psikoloji*. (1.Baskı). (A. Ayçiçeği-Dinn, Çev.). İstanbul: Kitapevi.
- Southam-Gerow, A. M. (2020). *Çocuklarda ve ergenlerde duygusal düzenleme: uygulayıcının rehberi*. (1.Baskı). (M. Artıran, Çev.). Ankara: Nobel.
- Soysal, F. S. Ö., Aslı, U. Z., ve Aysan, F. (2016). Okul psikolojik danışmanlarının psikolojik danışma yaklaşımlarına ilişkin görüşleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6 (46), 53-69.
- Sparrer, I. (2012). *Çözüm odaklı yaklaşıma ve sistemik yapısal dizime giriş*. (1.Baskı). (E. Suvarierol, Çev.). İstanbul: Pan.
- Stake, E., R., (1995). *The art of case study research*. London: SAGE Publications
- Surlu, B. (2022). *Performans kaygısı ile mücadelede bilişsel davranışçı terapi ve EMDR terapisinin rolü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sürücü, A., Ünal, A., ve Yıldırım, A. (2019). Kurum deneyimi dersi kapsamında günlük yazmanın rehber öğretmen (psikolojik danışman) adaylarının mesleki gelişimine katkısının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9 (53), 373-409.
- Şahin, S., ve Siyez, D. (2023). Çözüm odaklı kısa süreli terapi: temeller, kavramlar ve teknikler. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 1-18.
- Şentürk Kara, E. (2021). *A'dan Z'ye görüşme: nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi teori uygulama*. (1.Baskı). Ankara: Nobel.
- Taştan, K. (2022). Hipnozda neodisosiasyon teorisi. *Anadolu Tıbbi Dergisi*, 1 (2), 1-6.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (13), 101-116.
- Terzi, Ş. , Tekinalp, B. E. ve Leuwerke, W. (2016). Psikolojik danışmanların okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri modeline dayalı olarak geliştirilen kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını değerlendirmeleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1 (1), 51-60.
- Toker, B. (2014). *Bilişsel davranışçı kurama dayalı olarak geliştirilen akademik erteleme davranışıyla baş etme beceri eğitimi psikoeğitim grup yaşantısının üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarına etkisi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Torun, A. (2011). İşyerinde psikolojik danışmanlık. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (37), 127-157.

- Töre, E., Yayla, A. R. (2022). Okul psikolojik danışmanlarının 2023 eğitim vizyonunda rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (45), 1137-1172.
- Tuzgöl Dost, M. ve Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (23), 389 – 407.
- Türk, F., Buğa, A., Çekiç, A. ve Hamamcı, Z. (2017). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grup müdahalelerinin çocuk ve ergenlerin işlevsel olmayan düşünceleri üzerindeki etkisi: meta-analiz çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8 (49), 45-61.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24 (24), 543-559.
- Türkçapar, M. H. ve Sargın, A. E. (2012). Bilişsel davranışçı psikoterapiler: tarihçe ve gelişim. *Journal of Cognitive-Behavioral Psychotherapy and Research*, 1 (1), 7-14.
- Türkçapar, M. H. (2021). *Bilişsel davranışçı terapi: temel ilkeler ve uygulama*. (18.Baskı). İstanbul: Epsilon.
- Ulusoy, M. F. ve Görgülü, S. (1995). *Hemşirelik esasları temel kuram, kavram, ilke ve yöntemler*. (1. Baskı). Ankara: Matsa Basımevi.
- Uzun, B., (2020). *En uzun yollar tek adımla başlar*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Ülker Tümlü, G. (2014). Bireyle psikolojik danışma uygulaması dersinin değerlendirilmesi: Anadolu Üniversitesi örneği. *V. Ulusal PDR Uygulama Kongresi'nde* sözlü sunuldu. Akdeniz Üniversitesi.
- Ültanır, E. (2005). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik mesleği ve psikolojik danışman eğitimi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 102-111.
- Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188- 201.
- Ünal, M. (2020). *Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın ruminasyon ve öğrenilmiş çaresizlik üzerindeki etkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünsal, S. ve Gökdaş, A. (2020). Eğitimin işlevlerinin gerçekleşme düzeyinin öğretmen algularına göre incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9 (4), 1133-1157.
- Vallance, K. (2004). Exploring counsellor perceptions of the impact of counseling supervision on clients. *British Journal of Guidance And Counseling*, 32, 559-574.
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 1-9.
- Yalçın, İ. (2006). Counselor in the 21st Century. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 39 (1), 117-133.

- Yaman, E. (2018). Geleceğin dünyası ve geleceğin eğitimi. *Eğitime Bakış, Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 43 (2), 3-8.
- Yaşar, A. B. (2021). *EMDR terapisi ile beyinde değişim: ruhsal travma terapisinde iyileşmek*. (1.Baskı). İstanbul: Psikonet.
- Yeşilyaprak, B. (2009). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik alanının geleceği: yeni açılımlar ve öngörüler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (42), 193–213.
- Yerin-Güneri, O., Owen, D. W., Korkut-Owen, F., Sun-Selişik, E., Çağ, P., Aydın, G., ve Ünlü-Kaynakçı, F. Z. (2018). Video modellemenin psikolojik danışma tekniklerinin öğretilmesinde kullanılması: bir pilot uygulama. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8 (50), 29-57.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23 (112).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O., Voltan Acar, N. (2015). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyonun önemi ve grupla psikolojik danışmadaki rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 342-356.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: design and methods*. (5th Edition). Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Yurtsever, A., Konuk, E., Kavakcı, Ö. ve Yaşar, A. B. (Ed.). (2022). *Herkes için EMDR*. (1.Baskı). İstanbul: Okuyan.
- Yüksel, Şahin, F. (2012). Geçmişten günümüze Türk milli eğitim şuralarındaki psikolojik danışma ve rehberlik ile ilgili alınmış kararların incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4 (1), 206-224.
- Yüksel, Şahin, F. (2016). Okul psikolojik danışmanlarının okullarında verdikleri psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini değerlendirmeleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (1), 281-298.
- Zengin, O. (2021). *Felsefesi, teknikleri ve uygulama örnekleriyle çözüm odaklı kısa terapi*. (1.Baskı). İstanbul: Efeakademi.
- Weeks, M. (2022). *Dakikalar içinde psikoloji*. (1.Baskı). (D. Yiğitbaş, Çev.). İstanbul: Kronik.
- Whittemore, R., Chase, S. K., and Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research. *Qualitative Health Research*, 11 (4), 522-537.
- Williams, M. ve Penman, D. (2020). *Minfulness zıvanadan çıkmış bir dünyada huzur bulmak için 8 haftalık bir rehber*. (1.Baskı). (B. S. Haktanır, Çev.). İstanbul: Diyojen.

Willis, G. B. (2015). *Analysis of the cognitive interview in questionnaire design*. New York: Oxford University Press.

http-1:

Eğitim - Vikipedi (wikipedia.org) (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

http-2:

curriculum noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

http-3:

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı (2018 Sonrasđ YÖK) | BAU | Bahçeşehir Üniversitesi (Erişim Tarihi: 15.01.2023)

http-4:

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı | BAU | Bahçeşehir Üniversitesi (Erişim Tarihi:16.01.2023)

http-5:

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik | BAU | Bahçeşehir Üniversitesi (Erişim Tarihi: 20.01.2023)

http-6:

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | Tanıtım (bogazici.edu.tr) (Erişim Tarihi: 20.01.2022)

http-7:

Steve de Shazer - Vikipedi (wikipedia.org) (Erişim Tarihi: 03.02.2023)

EKLER

EK-1. Uzman Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Sorusu: Farklı alanlarda çalışan PDR uzmanlarının, yükseköğretim basamağında PDR programındaki staj süreçlerinin ve uygulama derslerinin etkililiğine yönelik görüşleri nelerdir?

Tarih: ___ / ___ / 2023

Saat:

Görüşmeci: Burak Harun Kuşoğlu

GİRİŞ

Merhaba, ben Burak Harun Kuşoğlu. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim ana bilim dalı yüksek lisans öğrencisiyim. Yükseköğretim basamağındaki psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı uygulama derslerinin ve staj süreçlerinin etkililiği üzerine bir araştırma yapıyorum. Bu araştırmadaki görüşlerinizin oldukça önemli olduğunu düşünüyorum. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Görüşme boyunca konuşulan her şey, kayıtlar, bu çalışma dışında tümüyle gizli kalacak ve başka hiçbir alanda kesinlikle kullanılmayacaktır. Görüşülen kişilerin ismi yerine kod numarası kullanılacak ve kesinlikle kimsenin ismine çalışmada bile yer verilmeyecektir.

Görüşmeye başlamadan önce paylaşmak istediğiniz bir fikir veya bana sormak istediğiniz bir soru var mı?

İzin verirseniz veri analizinin geçerliği için bu görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Kayıt almam sizin için mümkün müdür?

Bu görüşmenin ortalama elli dakika süreceğini tahmin ediyorum. Hazır olduğunuzu düşündüğünüzde başlayabiliriz.

1. BÖLÜM

DEMOGRAFİK SORULAR

Yaş?

Cinsiyet?

Hangi şehirde ikamet ediyorsunuz?

Hangi üniversitede/şehirde lisans sürecini tamamladınız?

Hangi alanda ve nerede (okul, hastane, üniversite, ofis vb.) mesleğinizi yapıyorsunuz?

- *Ne kadardır mesleğinizi yapıyorsunuz?*

2. BÖLÜM

UZMAN GÖRÜŞME SORULARI

1)PDR lisans dönemi uygulama derslerini (bireyle uygulama, psikolojik testler, test dışı teknikler) düşününce, şu an çalıştığınız alandaki mesleki ihtiyaçları (bilgi, beceri, deneyim) karşılama durumuyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

a)Bilgi -Beceri -Deneyim? Nasıl karşıladı? Hangi açılardan?

b)Derslerin etkililiği hakkındaki düşünceleriniz nedir?

c)Eksikler-sınırlılıklar nelerdi? Niçin?

2)PDR lisans dönemi staj süreçlerini düşününce, şu an çalıştığınız alandaki mesleki ihtiyaçları karşılama durumuyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

a)Bilgi -Beceri -Deneyim? Nasıl karşıladı? Hangi açılardan?

b)Stajların etkililiği hakkındaki düşünceleriniz nedir?

c)Eksikler-sınırlılıklar nelerdi? Niçin?

3)Çalıştığınız alanı ve deneyimlerinizi düşününce, lisans sürecinde uygulama derslerinin ve staj süreçlerinin karşılamadığı mesleki ihtiyaçlarınızı nasıl giderdiniz/gideriyorsunuz?

a)Nereden ve ne şekilde giderdiniz/gideriyorsunuz?

b)Niçin ek eğitimlere/stajlara ihtiyaç duydunuz?

c)Para ve/veya zaman harcamanıza rağmen niçin eğitimler aldınız? Temel motivasyonlar nelerdi?

4)Çalıştığınız alanı düşününce, PDR lisans programındaki uygulama derslerinin olumlu yönleri (bireyle uygulama, psikolojik testler, test dışı teknikler) hakkındaki görüşlerinizi merak ediyorum neler söyleyebilirsiniz? Neler öğretti?

a)Kullanılan materyal-yöntem-teknik neler kattı?

b)Sınıf mevcudunun etkisi ne oldu?

c)Bireysel süre, süreci nasıl etkiledi ?

d)Öğretim elemanı katkısı neler oldu? Ne kattı?

5)Çalıştığınız alanı düşününce, PDR lisans programındaki uygulama derslerinin olumsuz yönleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Bahseder misiniz?

a)Kullanılan materyal-yöntem-teknik neler katmalıydı?

b)Sınıf mevcudu etkisi ne oldu? Nasıl daha iyi olabilirdi?

c)Bireysel süre, süreci nasıl etkiledi ? Nasıl daha iyi olabilirdi?

d)Öğretim elemanın katkısı neler olmalıydı? Nasıl daha iyi olabilirdi?

6)Çalıştığınız alanı düşününce, lisans PDR programındaki staj süreçlerinin olumlu yönleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Açıklar mısınız?

a)Stajlar hangi alanlardaydı? Neler kattı? Neler öğretti?

b)Staj danışmanı-süpervizyon süreci hangi açılardan olumlu yansıdı?

7)Çalıştığınız alanı ve diğer alanları düşününce, PDR lisans programındaki staj süreçlerinin olumsuz yönleri hakkında görüşleriniz nelerdir? Detaya ihtiyaç duyuyorum.

a)Diğer çalışma alanlarını da (İK, hastane, ofis, özel eğitim, RAM, adliye) düşününce stajlar hangi alanlarda olmalıydı? Neler katmalıydı?

b)Staj danışmanın-süpervizyonun sürece etkisi nasıl olmalıydı? Nasıl daha etkili olabilirdi?

c)Etkililik-yeterlilik hakkında ne düşünüyorsunuz?

8)Çalıştığımız alanı düşününce, PDR lisans sürecinde öğretilen danışmanlık ekollerinin (dinamik, bilişsel, davranışçı, varoluşsal ve modeller) teori/uygulama etkililiği hakkında neler düşünüyorsunuz?

a)Şu anki iş tanımına/çalıştığımız alana katkısı neler oldu?

b)Hangileri öğretildi? Yeterli miydi? Eksikler nereden, nasıl giderildi?

c)Öğretilmesi gereken diğer ekoller nelerdi? Niçin?

d)Teknikler ve uygulamalar hakkındaki düşünceleriniz nedir? Yeterli miydi?

9)Size göre etkili bir program oluşturmak için PDR lisans programında düzenleme yetkiniz olsaydı programda ne gibi değişiklikler yapardınız?

Alternatif: PDR lisans süreci için uygulama derslerinde ve staj dönemlerinde düzenleme/değişiklik yetkiniz olsaydı ne gibi düzenlemeler yapardınız?

a)Etkililik açısından uygulama dersleri nasıl olabilirdi? Niçin?

b)Etkililik açısında farklı ne gibi dersler eklenebilirdi ? Neden?

c)Etkililik açısından staj çeşitliliği nasıl olabilirdi? Niçin?

10)Genel itibariyle PDR lisansta fakültelerde okullarda uzmanlaşmaya yönelik eğitim verilmektedir fakat İK, RAM, ofis, bakanlık, özel eğitim, akademi gibi alanlarda da çalışma yetkimiz bulunmaktadır. Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?

a)Program, yetki verilen tüm alanlar için etkili mi? Kısıtlılığı nelere sebep oluyor?

b)Karmaşa nasıl çözülebilir?

EK-2. Etik Kurul Belgeleri

Evrak Tarih ve Sayısı: 21.12.2022-E.208763

T.C.
BALIKESİR UNIVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürüğü

Sayı : E-20381301 -604.99-209753
Konu : Etik Kurul Onayı-Burak Harun
KUŞOĞLU

21.12.2022

EGİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 21.12.2022 tarihli ve 19928322/604.99/208972 sayılı yazı.

Anabilim Dalımız Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Burak Harun KUŞOĞLU'nun Öğretim Üyesi Doç. Dr. Nihat UYANGÖR'ün danışmanlığında yürüttüğü "Farklı Alanlarda Çalışan PDR Meslek Elemanlarının PDR Lisans Programındaki Staj Süreçlerinin ve Uygulama Derslerinin Etkİliliğine Yönelik Görüşleri" başlıklı Yüksek Lisans Tezinde Kullanılması Düşünİlen Anket Formu için etik kurul onay belgesi istegi ile ilgili Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu 16.12.2022 tarihli ve 2022/06 sayılı toplantısında alınan karar gereği düzenlenen onay belgesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Ruhi İNAN
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

Ek:Yazı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSE00794315 Pta Kodu :38192

Belge Takip Adresi : <https://www.netkiye.gov.tr/balik-esir-universitesi-ebya>

Adres:Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çarşı Varoşları 10145 Balıkesir

Telefon: 2666121400 Faks: 2666121307

e-Posta: ibu@balikesir.edu.tr Web site: balikesir.edu.tr

Kapı Adresi: balikesiruniversitesi@bal01.kap.tr

Bilgi için: Ferhat Yıldırım

Ünvanı: Bilgiye İşletmeni

Tel No: 2666121400-1402

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-19928322-604.99-208972
Konu : Etik Kurul Onayı

21.12.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 08.11.2022 tarihli ve 20381301/604.99/197140 sayılı yazı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Burak Harun KUŞOĞLU'nun Öğretim Üyesi Doç. Dr. Nihat UYANGÖR'ün danışmanlığında yürüttüğü "Farklı Alanlarda Çalışan PDR Meslek Elemanlarının PDR Lisans Programındaki Staj Süreçlerinin ve Uygulama Derslerinin Etkİnlİğine Yönelik Görüşleri" başlıklı Yüksek Lisans Tezinde Kullanılması Düşünölen Anket Formu için etik kurul onay belgesi isteği ile ilgili Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu 16.12.2022 tarihli ve 2022/06 sayılı toplantısında alınan karar gereği düzenlenen onay belgesi ekte gönderilmiştir.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet NARLI
Rektör Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 3B5VUFR0M6LE File Kodu: 29942

Belge Takip Adresi : <https://www.muhimbi.gov.tr/balik-esir-universitesi-abya>

Adres: Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Çarşı Yarıklısı 10145 Balıkesir

Tel: 0266 121 400 Faks: 0266 121 412

Web: <http://www.balik-esir.edu.tr>

E-posta Adresi: balikesiruniversitesi@balik-esir.edu.tr

Bilgi için: Neda Çetink

Ünvanı: Bilgiye İşletmeni

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KOMİSYONU
ONAY BELGESİ

Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Burak Harun KUŞOĞLU'nun Öğretim Üyesi Doç. Dr. Nihat UYANGÖR'ün danışmanlığında yürüttüğü **"Farklı Alanlarda Çalışan PDR Meslek Elemanlarının PDR Lisans Programındaki Staj Süreçlerinin ve Uygulama Derslerinin Etkililiğine Yönelik Görüşleri"** başlıklı Yüksek Lisans Tezinde Kullanılması Düşünülen Anket Formu için bilimsel etik kurul onay belgesi talebi komisyonumuzca değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur. 16.12.2022

Komisyon Başkanı
Prof. Dr. Mehmet NARLI

Prof. Dr. Elif ÇİMEN
Üye

Prof. Dr. Cevdet AVCIKURU
Üye

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU
Üye

Prof. Dr. Uğur GURGAN
Üye

